ст. У2
М20

АНДРІЙ МАЛИШКО

84.4УКР
М20

5

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Видавництво художньої літератури
«Дніпро» Київ — 1973

АНДРІЙ МАЛИШКО

ТВОРИ
В ДЕСЯТИ ТОМАХ

АНДРІЙ МАЛИШКО

ТОМ 5
ПОЕЗІЇ

Редакційна колегія:

О. І. БАНДУРА, П. М. ВОРОНЬКО,
Л. В. ЗАБАШТА, В. С. КОСТЕНКО,
П. І. МАЙБОРОДА,
М. Л. НАГНИБІДА (голова),
Б. І. ОЛІЙНИК, Д. В. ПАВЛИЧКО,
О. К. РОМАНОВСЬКИЙ

Редактор тому
Б. І. ОЛІЙНИК

© Видавництво „Дніпро", 1973.

ПОЕЗІЇ

1961-1966

ІЗ ЗБІРКИ «ВІЩИЙ ГОЛОС», 1961 р.

* *
*

...І слово те огнисте і суворе
В кріпацьку душу билося, як море.

Як вал дев'ятий, мчало з далини,
Рвучи заграти й куті кайдани.

Його хотіли троном залякати,
На нього слали муштру і гармати.

Піски пустель, неволі суховій,
І сам царьок звивався, наче змій.

Та все дарма у тім пустім труді.
Сліпі ставали зрячими тоді.

Спізнавши мову, плакали німії,
І раб стрічав надію в безнадії.

А слово те, зламавши заборони,
Робило тліном трони і корони,

І попелом сердець — де впали люди —
Новому віку стукало у груди.

* *
*

Запечені жаром вуста і реквієм туги,
Хвиля Дніпра посивіла,
І нива всивіла,
І руки дубів почорнілі,
Підняті в небо, як на Голгофу:
— Прийди!

Вогнем опалені очі й світанки
Залізнякові,
Ножі освячені, як блискавиці вночі,
Колиска дитини й плужок у полі,
Кріпацька долоня у мозолині,
Усе благало, билось мольбою:
— Прийди!

І він появився звідти,
Де горіла трава від проклять,
Де погасли свічки до бога
За його сліпоту жорстоку,
Де кріпацька хатина, з нужди й терзань,
Ваготою болю вгрузала у землю.

І він появився звідти,
де сіють і жнуть —
І нічого не мають,

Де плачуть, затиснувши губи,
Де промінчик сонця ховають в очах,
Щоб не відібрали його за подушне.

Сказав: буду з вами. Я син ваш!
І породив слово.
Щоб потім воно забряжчало в кайданах,
Горіло у казематах,
Сліпло в пісках пустелі
І кованим жаром палило уста України,
Змітаючи трони
Й скорботні Голгофи!

* *
*

То ж мільйон сердець склали —
І зробили одне.
Обплели його щедрим промінням
світанків,
Наповнили кров'ю, зродженою в огні,
Ритми і пульси мільйонів сердець
Віддали в одне серце.

То ж мільйони очей поєднали в одні —
Його очі.
Дали ще блакиту неба і гніву землі
В тії очі.

Океани сліз згустили в одну сльозу
Тії очі.
Чорні блиски журби, і проміння усмішки,
І кріпацькі плачі, й темний сполох
Дніпра,
Рокотання бандур і симфонію гніву
Увібрали ті очі.

І клекоче те серце —
вогнедишний вулкан,
І зоріють ті очі в дорогах століть —
Тарасове серце,
Тарасові очі.

* *
*

Він писав «Кавказ» серед темної ночі,
Він писав «Кавказ», розриваючи власне
серце,
І сміявся, і плакав над сторінками
Убогої книжечки на столі.

Під пером кайдани бряжчали,
із потоками гір,
Біла сакля в пожарі тліла,
І над серцем розбитим,

Над помахом руки Прометея
Чорний беркут ламав крило.

Він писав «Кавказ», і не знав,
і не бачив ночами,
Як годована слізьми,
в свитині полатаній Слава
Стоїть під вікном;
Як вона піднімає руку
І огнистими титлами пише в півнеба
Його слова;

І дітей називає його іменням,
І пісні його травам дарує,
І вогонь його синього зору
Виливає у дзвін сокир.
І коли він підвівся, стомлений,
Прометей землі під'яремної,
Люди несли його заповіти,
Забуваючи слова молитов.

ОПОВІДАННЯ КОБЗАРЯ

Питаєте, який він був із себе,
Яка постава, погляд і усмішка,
Що пив, що їв, коли в корчмі із нами
Сидів, бувало... А про серце, бач,

Ніхто й не поцікавився. Ех, люди!
Отак завжди старого Никодима
Беруть на розпит, на цікаве слово:
Мовчить бандура, серце ж гомонить
Його життя незбагненим потоком.

Нехай же знову воскресає ніч,
І шпуйний вітер, і сніжок метлистий,
Як і тоді, над шляхом Ромоданом,
Над бідною, похилою корчмою,
Закинутою в темнім бездоріжжі
Людської кривди та убогих піль.

Тієї ночі я зустрівся з ним,
У тій корчемці людній, при дорозі,
Два чумаки кружляли варенуху,
Бурсак-філософ теревені вів,
Закусуючи хвостиком тарані.
І кріпаків громада в сіряках
Цідила в на́бір жовту оковиту.
Задзеленчав, забився, забринів
Піддужний дзвоник під вікном, і в хату,
У двері, навстіж кинуті в мороз,
У валкуватій парі сизуватій
Ввійшов мандрівник у кобеняку,
Обтрушуючи сніг біля порога:
— Добривечір всім людям.
— Вечір добрий.

— Здалеку путь?
— Та звідси не видать...—
Роздяг кирею, ставши у сурдуті
При лойовім жовтавім каганці,
Замовив чарку, хліба і тарані,
Підсів до столу.
І повір мені,
Чи то його глибоко-синій зір,
Пронизливо-бентежний і гарячий,
Запав на душу і посіяв спокій,
Чи крутоплеча постать нехапка,
Чи довгі вуса, памороззю вкриті,
Чи посмішка, що блиснула з-під вус,—
Всіх обгорнула нас теплом-привітом
Тієї ночі за тісним столом.

Два чумаки підсіли біля нас,
Бурсак притерся, кріпаків громада
По одному, по двоє навкруги
Обсіли стіл, важку дубову лаву.
Побіг по жилах молодий вогонь
З тієї чарки, з тої ледащиці,
Вже бесіда побігла, потекла,
Зажебоніла і зануртувала,
Забилася струм'ячиком ясним
І жаром кривди заполоменіла,—
За хліб гіркий і за тісну межу,
За ті важкі неволі чорні пута.

— От, кажуть, був Тарас, стояв за нас.
От якби він устав на лжу цареву!
— Чому ж то ви злякалися царя?
Ось гляньте-но!
І я вам повторю
Бувальщину, случа́й отой відомий,
Його й піїти клали до пісень,
І спогадальці красно повідали,
Але він був.—
Мандрівникові пальці
На стіл поклали зерно куколю:
— Оце вам — цар! —
Одна куклина чорна.—
А це ось — ми! — І він двома руками
Сипнув на неї гору пшеничин,
І зник кукіль, як в золоті блоха.—
Ну, де той цар? А ви ждете Тараса...—
В цей час шинкарка Настя подала
Кільце ковбаски смаженої з печі,
Ножа поклала — різать смаженину.
— Ось, бачте, ніж,— мандрівник спаленів,
Підвівся, стис його на рукояті.—
Візьміть його до тисячі сокир,
І він заблисне, як гаряча зброя,
Як гнів і меч в руках Залізняка! —
Затихли люди з подиву. А він
Задихав важко, і з його очей,
Як синя циндра, сипалися іскри,

І в кожній іскрі — схований пожар.
Я десь уже здогадувавсь, хто він,
З якого краю і з якого люду.
Коли йому неволя так болить,
Немов рука відтята у дитини,
Коли наш біль і сльози горьові
Йому ярмом залізним біля серця.
А ще пізніше я впізнав його,
Як попросив на струнах щось заграти.
Я підібрав бандурку до руки,
Торкнув струни — і полилося слово
Про тії думи, про оті літа,
Що прилітають, ніби голуб'ята,
З дніпровських саг, з вечірньої зорі,
Де бідне серце квилить сиротою.
Він слухав-слухав, шепотів слова,
Дивився на мене і мене не бачив,
Немов ішов тим зором до століть,
Немов я був билинкою у полі,
Де він ступає. А слова лились,
Він шепотів, і враз — здригнув плечима,
І враз — заплакав, як мале дитя.
І я вже знав: Тарас переді мною!

І зустріч та збратала щиро нас,
Мов заплела життя моє бурлацьке
В потік його життя неукротимий,
В глибокий дзвін могутньої душі,

З пожарами й тернами.
Кілька днів
Були ті стрічі в мене із Тарасом,
Маленький час, відтинок, крихта віку,
Але ж лягла глибока борозна
Пісень, і мрій, і спогадань людських
В мою старечу душу невситиму,
Ту борозну — не випекти вогнем
І горами життя не завалити.

...Ось він іде до В'юнища з лугів,
Мугикаючи думно і розважно
Якусь билицю. Дітвора слідом,
І попереду, і попід руками,
Мов пташенята сірі цвірінчать,
Випурхують у сірих семряжинках,
Сопливенькі, пробачте, русокосі,
Білявочубі, в чобітках шкапових,
На латі лата, а в очицях — сміх.

До хати їх запрошує й за стіл
Садовить ту юрбу непогамовну,
З валізи десь букварик дістає,
Навчає перших літер.
— Це вам аз,
А це вам — буки: баба, боцян, бозя,
Ота, що спить в кіоті... Ну й дива!
А це вже — ер: сокира, цар і кара,

Пожар, і крик, і кривда, і покров,
І трон воронній, і ранкова рань,
І правда ревна, і зоря багриста.
А це вже — ен: два присішки стоять,
Дебела перекладина між ними —
Повісить пана можна... Га-га-га!
А трішки вище — ел: любов і ляля
У льолі білій... І поля, поля,
Людські, любимі, в лагіднім волотті! —
І в тій понизці літер і значків
Немов з колін вставала й гомоніла,
І руки скуті, й кулаки мозольні,
Налиті гнівом, спалені трудом,
Шрамовані, посічені, як дуб,
До людства простягала Україна.
І сам Тарас, між тої дітвори,
Палахкотів очима, й клекотіла
Душа його, напруга, як струна,
Як заграва при чорній блискавиці.
— Чому навчаєш, брате, малюків? —
Було питаю.— Щоб гіркіш неволя
Здавалась їм?
— Наука, Никодиме,
Не в ліс веде, дивися по мені,
Пізнаєш корінь — знатимешся з плодом.

Він а́глицьку науку достеменно
Усю спізнав, від титли і до коми,

2 729

І риторів еллінських знав життя,
Піїтів галльських письмена й творіння,
Звичаї агарянські, і фарсид
У тонкощах узорних, наче мево,
Любив у притчах, чи дзвінкі пісні
Волохів бідних, знані йому здавна,
А руське слово — те жило із ним,
Як брат із братом, в злагоді й любові!

Було не в жарт, взаправду говорив
Про дивну річ:
— Наука, Никодиме,
Вже возить хутко гарби і вози,
Не кіньми, брат, не сивими волами,
А парою. І в парі тій згорять
Царі, корони й трони...— Дивовижа!
Або й таке:
— Наука, Никодиме,
Єднає дух і тіло, думку й рух.
Христа святого й бога Саваофа
Придумала людина по собі,
Зліпила, бач, у мрії, обпалила,
Немов горщок із глини або жбан,
Та й радується! — Замовчи, Тарасе,
А то ж бо знов тюряга чи Сибір,
І царська ласка — канчуки й кайдани.—
Сміється щиро:
— Дуже налякав?

Сипнув тобі морозу поза шкіру?
Нічого, цар не знає, вовк — не з'їсть.—
Воно б нічого, тільки б по мені;
А то ж учора на гучній вечері
Те ж саме різав пану і попу.
Попа взяло на кольки, ледь не впав,
А пан від ляку кісткою вдавився,
А пані верещала: «Єретик!» —
І гикала, неначе від остуди.

Воно б нічого, так йому ж печаль:
В отій прямій одвертості дитячій
Свій біль тяжкий, не схований в душі,
Несе на люди, як пекучу рану.
А біля нього в'ються і повзуть,
Немов кроти, лукаві блудослови,
Навуходоносяща шантрапа,
Писемні гниди, мразь клеветочорна,
І все — в доносики, усе туди —
У Третє отдєлєніє цареве,
Його святу печаль і доброту
На глум гіркий, на пута і тортури.
Ох, якби їх згорнуть в один кулак,
І їхньою петлею б задушити,
І попелом з проклятих трупів-тіл
Забити пельки деспотам неситим —
Зітхнув би світ легенько!
А тепер

Кінчати буду оповідь про друга.
Ось він сидить у мене при столі,
Остання ніч, остання зустріч наша:
Хотів побути в Моринцях, не встиг
До земляків, в свою сирітську хату.
Щось пише думно в книжечку свою,
Про Катерину — покритку вродливу,
І велетенська тінь Залізнякова
Схилилась за присніженим вікном,
І мати йде в колоссі жати лан,
І він, Тарас, всміхається щасливо,
І тінь чола лягла від каганця
На гори й доли рідної Вкраїни.

Година-друга зникне, наче мить,
Світання гляне в покуття рожеве,
І він поїде. Ні, піде у світ,
У іншу даль, від друзів і до друзів,
У інший час, у мандри тих століть,
Де людська правда кривду переборе,
З залізним титлом на своїм чолі,
Із віщим словом рідного народу,
Яке взяло поета мудрий дар
І засвітило небо серед ночі!

* *
*

Мені здається часто, без оман,
Що десь вони зіходяться щоразу:
Білява Леся з-понад гір Кавказу
І велетень труда — Франко Іван.

І Котляревський — сміху чародій,
І Коцюбинський із «Фата моргана» —
Сім'я співців, шанована і знана,
У творчості і в мудрості своїй.

А поміж них, немов легенди чар,
Як вічна пісня і як вічна мрія,
Як гнів, і меч, і совість, і надія,
Стоїть Кобзар — учитель-володар.

Вони із ним заколосили вік,
Терни рубали, свердлили граніти,
З убогих літер — склали заповіти,
Із крові й сліз — розбурхали потік.

І не здіймали руки для благань,
І не корились розпачем хвилинним,
Бо він гарячим клекотом орлиним
Віщує день покари і повстань.

* *
*

Чи кувалось теє слово з крицею в горнилі,
Чи на пружнім корневищі бралося на силі,

Чи на ниві неозорій десь його начало,
Що гарячим добрим квітом землю заквітчало.

Що заходить щирим гостем в хату необжиту,
Чорну хмару розбиває стрілами з блакиту,

Палить серце у людини іскрою живою,
Крізь століття промовляє ніччю грозовою,

Не сивіє, наче мудрість, наче літа гожі,
І стоїть, і не вмирає в правди на сторожі!

* *
*

Оживити б царя, як мумію, і повести по Україні:
На високу дніпровську гору,
Де Кобзар чолом досягає хмари,
У київський сад зелений, де в бронзовім моноліті
Тарасові мудрі очі дивляться у віки.

Муміє в еполетах, з чадним смородом домовини,
Муміє спорохнявіла, приглядайся:
Не впізнаєш?

Ось ті руки, що носили твої кайдани,
Ось ті уста, що ти засипав пісками неволі,
Ось ті очі, що ти випікав заборонами, як залізом.

Мумієє трупоголова, мумієє в аксельбантах,
Почорніли твої корони, стали гноєм мундир і трон,
Твій язик посотали черви,
Мов гадюку, розчавлену у пустелі,
Оглухлі вуха не чують, як летять молоді вітри
Із-за Каспію, з-над Уралу,
З подніпровських долин в тополиному гомоні
Й зупиняються біля поета,
Біля бронзового чола.

* *
*

Сонце стеле пурпурові пасики,
Дівчина збира ромашки в гаю.
— Як ті квіти звуться?
— Як? Івасики.
— А чому Івасики?
— Не знаю.

Защеміло серце самотиною
За малим Івасиком в тривозі,
Як ходив-блукав він сиротиною,
Як сидів при вибитій дорозі.

І приходить спогад не легендою,
Підпливає в серце тяжко-важко.
Гриз сухар із дідом Перебендею
Біля придорожньої ромашки.

Воду пив з калюжки неглибокої,
Дід латав торбинку для Івася.
І сирітська доля одинокая
Ромашковим цвітом повилася.

* *
*

Якби його смуток ревний
Поділити поміж людьми,
То б чорні полотнища слались
Від океану до океану
І ранкова б зоря сивіла,
Мов зажурена удова.

Якби його добру надію
Поділити поміж людьми,
То широкі пустелі світу
Були б, як столи, скатертинами вкриті,
І незміряна твань боліт
Колосила б колосся.

А коли б його жар любові
Поділити поміж людьми,
То діти землі єдиної
Посадили б вишневий сад,
І на кожній гіллячці висіло б сонце,
І зелені долини були б за чаші
З медом і молоком,
І дитячі б колиски гойдались у тиші
Між землею і небом.

* *
*

За твоєю далеччю — інша даль видніється,
За гіркою нивою — добра нива спіється.

Та була сутужная, вмита кривавицею,
А тепер — Тарасова — хилиться пшеницею;

Що з тією — рученьки й ніженьки поколоті,
А з цією — вік стоїть, в чебреці та в золоті;

Що з тією — чаєчка та будяк у поросі,
А з цією — в космосі вся земля у колосі,

Оповита веснами, як громами в по́коті,
Уставай, Тарасе наш, та сідай на покуті!

* *
*

От прийшов би ти, невмирущий, через ночі і через
гори,
Як дивився б ти, задивлявся в наші космоси
і простори!

Де Вкраїни лани шепочуть, сміхом повниться наша
хата,

Дослухався б гарячим серцем, чим в людини душа
багата;

Не в завихреній сивій далі, де Катруся бреде
в сторонці,
В іншій, в атомній завірюсі розпізнав би лукавий
стронцій.

Фарисеям і чорним дукам потрощив би їх загорожі,
В асамблеях за нашу правду ставив слово б ти
на сторожі!

Вічнотворне, полум'янисте, не ржавіюче у закові!
І душа моя, комуніста, поклоняється кріпакові

За страждання і за світання, що від тебе цвітуть
і нині,
І за чисту твою зірницю, що палає вночі людині!

* *
*

Є слово — наче мед, як хміль і як потік,
А є слова такі, що ломлять скелю дику,
З клітин вогню і сліз, з важкого болю й крику
Не зіткані, ні, ні! — злютовані навік.

Те слово, наче мед, солодку жде весну,
А те, як потічок,— його журба не сушить,
Лиш знак вогню і сліз обпалює, і крушить,
І мертвих воскреша, й живих лишає сну.

Йому ясна мета, підвладний рух і час,
Йому зрідні земля, а не ворожня чорне,
Любов'ю роджене і кривдою незборне,
В грядущі наші дні несе його Тарас.

* *
*

Хотів би я стати явором в полі,
Що він по ньому тужив у неволі,

Явором сивим в морози люті,
Що він по ньому мріяв у скруті.

Та не хотів би я каменем стати,
Що він на ньому любив писати

Свої скрижалі, свої печалі,
Каменю чорний на Кос-Аралі!

Щоб з того явора зелен-віття
Перехилялось через століття.

Щоб з того каменя біля кручі
Не повертались літа пекучі!

Поета ж серце живе віками,
На явір схоже, а не на камінь.

* *
*

День старий заглох, як темна пуща,
Інше встало маєво століть.
Твого серця мова невмируща
Зводить крила, бронзою дзвенить.

Слово добре, ніжне, і крутеє,
І глибинне, наче плин ріки,
Принесуть новітні Прометеї,
І Микули, і Залізняки.

Навіть в муках є надії сила,
Навіть в смутку — б'ється щастя птах,
Пісня, що народ заколосила,
Вироста в симфонію звитяг.

І в людському, щедрому братанні,
У сім'ї радянській, з-під промінь,
Тая пісня, на найвищій грані,
Від Тараса йде до поколінь.

Не страшні їй ніч і осторога,
Ані лжа ворожа на біду.
...І дзвенить, дзвенить моя дорога
У його у вічному саду.

* *
*

Тож скільки треба таїть любові
В своїй недолі, в солдатській скруті,
І так затятись на віщім слові,
Щоб з нього тліли й кайдани куті,
І крізь прокльони й важкі заграти
Ясну будуччину пізнавати.

Тож скільки треба нести надії
Крізь далі темні і невеселі,
Щоб, літа гублячи молодії,

Зорю Вкраїни стрічать в пустелі
І сміхом гірко сміятись в ночі,
Що в бога сліпнуть старечі очі.

Тож скільки треба в пітьмі днедавній
Терпіти кару, як злу негоду,
В убогій книжечці захалявній
Носить надії свого народу,
І сині гори, й дніпрові шати,
Й садок вишневий, що біля хати.

Та над століття, над повінь лиха,
Могутній голос говорить стиха:
— Нічого, брате, я не зрікаюсь,
Караюсь,
Мучуся...
Але не каюсь!

* *
*

Я люблю ті дороги, де він ходив,
І журився, й страждав, і стрічав зорю,
Оповиту в багрець вечорів осінніх.

Я люблю ті дороги, де він ходив,
Із очима дитини й головою пророка,
І мужицьким чоботом стукав зе́млі,
Щоб відчинити свободі двері.

Я люблю ті дороги, де він ходив
І збирав у пригорщі стогони й болі,
Зерна сліз і волошки усмішок,
Щоб посіяти пісню на три шляхи,
На світанок, і ніч,
І на схід, і на захід.

Я іду в тих дорогах та й бачу: росте!
Он тополя — то пісня,
І волошка — то пісня,
І вечірній вогник у школі, як пісня пісень,
І садочок вишневий — немов колискова.

І на серці моєму вона бринить
З трьох шляхів,
З української ниви людської
Тополиною зеленню,
Сміхом дівчат
І Тарасовим голосом з темної ночі.

* *
*

Ішли з тобою, наче свідки днів,
Як сполохи і думи безбережні,
І Чернишевського великий гнів,
І «Колокола» розмахи м'ятежні.

Крізь туч гряду ясніла неба шир,
Вливала дума прагнення незборні
У добру сталь гартованих сокир,
Де ти стояв, немов коваль при горні.

Стає легкою просторінь крута,
Коли є брат і спільна є мета,
В сім'ї одній, мов пломінь у горнилі,
Побите серце чується на силі.

Коли є брат,— солодший хліба шмат
І братнє слово чує братні тони.
І дзвонить, дзвонить «Колокол» стократ,
І в лад йому — Тараса грізні дзвони.

ПЕНЗЕЛЬ ПОЕТА

Як свідок подвигу і мрії
Лежить той пензель на столі,
Він знав і літа молодії,
І потаємні ті жалі,
І чорні кольори недолі
Серед журби й важких доріг,
І акварельну квітку в полі,
Яку домалювать не зміг...

Не зміг домалювати муки,
І цвіту, й поля — далини.
О, як тяглись до нього руки,
Закуті в царські кайдани!

Поетів пензель у кімнаті
В сухій столітній тишині.
Були ті обрії багаті,
Обвали днів були сумні,
І крик душі, і клекіт сили,
І помах крил, панам на зло,
Й слова, що фарби воскресили
Вогнем живлющим.
Все було —
Й немов минуло в давній днині,
В швидкій з літами течії.
Лежить той пензель в самотині,
Сховавши кольори свої.

Але торкнись його рукою —
І він, як іскра на мечі,
Як смолоскип посеред бою,
Заблисне пурпуром вночі;

Здійме ножів блакитні леза
І намалює чорний біль

І синє сяйво Веронеза
В печалі українських піль,
І Катерина в хуртовину
Піде на вогник, що не згас...

Немов життя гірку годину,
Немовби серця половину
Лишив у пензлі тім Тарас...

* *
*

З України десь юрбою хмурою,
Як землі і клаптя не лишалось,
Кодло те повіялось з Петлюрою,
А пізніше з Гітлером браталось.

Наповзало із фашистським роботом,
Панську кривду везучи з собою,
І дітей топтали чорним чоботом
Матадори зради і розбою.

Сподівались: буде їхній день таки
Золотить корону на Вкраїні!
А тепер за центики-процентики
Заморянській моляться богині;

До Шевченка кланяються свічами,
Лащаться собачками під ноги,
А Тарас словами бунтівничими
Палить їхні миршаві чертоги;

Знає ціну зрадникам і воронам,
Що Вкраїну рвали пересудом,
Висіває думу полем ораним
На Вкраїні з роботящим людом!

* *
*

Ночі глухої у Петербурзі
Ти малював його очі,
І зацвітав твій садок вишневий
В очах негритянських,
І небо Вкраїни росистою просинню
Було у його зіницях,
І поля кріпацького чорні обвали
В устах оживали...

Неначе ти серце Вкраїни тулив
На груди гарячої Африки,
Дніпром обмивав конголезькі плечі
І наручники куті,

А неба полтавського зорі ясні
Єднав із вулканами.

Тарасе, Тарасе! В палітру твою
Сьогодні ще кольори інші кладе
Знуртована Африка:
Із ран — багреці, із розстріляних тіл —
Опалений порох,
Сухий фіолет із покручених жил
І темний пожар над мільйонами рук,
Що встали з неволі.

Там доля і слово твоє на губах
Мускулястої Африки:
З горбатих плечей, що напругі, як луки,
Із ніг корчуватих, як гілля дубів восени,
Те слово твоє
Розриває кайдани!

* *
*

В янтаревому тоні вечірніх полів, по стерні,
В малиновому присмерку, в тихій зеленій долині,
Ходить рідна мелодія, з юності знана мені,
Пахне хлібом, і медом, і сном, не забутим донині.

Наче скупана в чебрику, з курних осінніх доріг,
Наче з буйних весіль наламала калинові грона,
І дзвенить, і бринить, і встеля мій життєвий поріг,
Захисниця моя і світанків моїх оборона!

Через ночі й літа я відлуння її не згубив,
Годував її серцем, ніде не сфальшивив у ноті,
У Тарасовій долі бере вона щедрий мотив
І стоїть, як зоря, у землі на важкім повороті.

* *
*

Лісів і трав ласкаві багрецi,
Медових піль важка росиста порість —
Усе відбило дум його суворість,
Не кинутих на темні манівці.

І навіть ця вишнева ніжна віть
Його мелодій поритми таїть,
Бринить на вітрі, цвітом узялася,
Колись посаджена з руки Івася.

І навіть це дівча, що йде з ріки,
Його пісні встеляє край долини,
Щоб, згадуючи муки Катерини,
Готовити на свайбу рушники.

* *
*

Дні і ночі минають,
Минають предовгі літа,
Нашаровують брилу на брилу,
Намотують часу сувої,
І подій, і розлук, і стрічань.
Не сувоями згорнута в самотині
І не брилами сивого часу покрита,
Не закута в залізо
І не сколота терном колючим,
Устає його слава.

Так, буває, струмок у гаю жебонить
І народжує річку,
Так, буває, з краплини, пропахлої вітром,
Синя злива шумить в небесах,
З іскри блискає пломінь
І родить пожари,
Із зерна — виростає стоколос,
Із гіллячки дубової — падубів крона могутні
Застеляють півнеба.

І немає кінця тій красі
І вогню віковічному сили людської,

І так само не тулиться тінь біля слова
Тараса,
Бо нема його славі
Кінця ані краю.

* *
*

Ти дай мені того, що билось в муці,
Не заплітало душу, як осот,
Тії любові, що була в розлуці,
Вогню жаркого від своїх щедрот.
Вкажи мені оті шляхи в негоді,
І мрій твоїх чи відгук, чи луну,
І таїну розбурханих мелодій,
І кутих слів сердечну таїну.
І землю, й попіл дай мені до схову,
Бо від землі ж снується слова чар,
Бо в попелі знайду я іскру знову,
А з іскри можна
Вивергнуть пожар.

ІЗ ЗБІРКИ «ЛИСТИ НА СВІТАННІ», 1961 р.

НОВА ПРОГРАМА

Її не вкладеш у віршики,
в співи тонкоголосі
І не змалюєш в затишку
її початки й кінець,
Вона складалась по літері
у молодім колоссі
І вибухала жаровищем
од мільйонів сердець.
Рядки напизала з серця,
із кольорів неба й жита,
Масштаби земної долі
дзвенять у її душі,
Врахована кожна рана,
і кожна сльоза пролита,
І квітка у темнім лузі,
і сталі важкі ковші,
Труда молоді потоки,
і мрії, і пісні гама.
Вставай на нове століття,
обличчя землі з-за грат!

Вона як сестра з тобою —
ось що таке Програма
І що таке наша Партія,—
товариш, і друг, і брат.
Як ласки захочеш дітям,—
звертайсь до її колиски,
А хочеш любові людям,—
то в серце її заглянь,
А в кривду, важку і чорну,
метай її горді блиски,
Бо мудрості і натхнення
в неї найвища грань.
Мені наплювать на оди
і на рожеві свободи,
Де ситому — булка з маслом,
голодному — сивий жур,
А ця — мускуляста, з молотом,
іде, як зоря, в народи,
Мені приляга на серце,
над клекоти грізних бур.
Мені б виривати грати,—
роботи сто літ по вінця,—
І спопелять неволю —
одному? — віки дозволь!
Вона ж розсипає тюрми,
сказати б, одним мізинцем
І сіє червоні квіти
на чорних губах неволь.

Мені обійти всіх бідних,
по шеляжку щоб на душу,
Щоб кожному хоч сухарик,—
так треба всі дні доби,
Вона ж у могутній колос
покрила моря і сушу,
Й голота голоднорота
пахучі жує хліби.
Її не вкладу у віршик,
бо вірш — як вузенька рама,
А в неї — земля за раму,
та й то молода стократ,
Без неї я жить не зможу,—
ось що таке Програма
І що таке наша Партія,—
товариш,
і друг,
і брат!

* *
*

В житті своїм до всього маю діло:
До жита, що в полях не відшуміло,
І сипле зерно, й виляга, як дим,
До трактора з загущеним пальним,
До вченого в тривожному безсонні,
І яблуні, що сохне на осонні,

До ядер атомних у сховниках,
До зір, погаслих і живих в віках,
До клекоту й жаги лабораторій,
І гроз важких, і теплих розсвітань,
І до великих та малих історій,
Розлук та стріч, прощань та виглядань.

Але в житті я маю також діло
До того, що не квітло й спопеліло,
Не вчувши десь поради на путі,
До сліз гірких, пролитих в самоті,
В дівочій ніжності, в старечій смуті,
До того, що вчиняють дуже люті
І дуже добрі.
Серце, мій сурмач,
Моя струна, як треба — то подвійся,
Вдесятерись, як треба плакать — плач,
Пали, гнівись, лиш з правди не посмійся!

КОСМОНАВТОВІ

Напливають події, як хмари,
як блискавки в ніч горобину,
Космонавте крилатий,
то слава твоя зроста,
І мільярди квітів
з'єднались в одну жоржину,

І мільйони рік
відкрили для тебе вуста.

І звисає сонце, мов яблуко,
на твої велетенські плечі,
А казали розумники,
що не буває чудес,
Он земля піднімає руки,
помолоділі, до речі,
І підносить хліб-сіль тобі
на рушниках небес.

І навколо серця
у мене та дорога все полонила,
Все омріяне і почате,
що змальовував скільки міг,
Я продовжуюся у небо,
відчуваю невидні крила,
Як маленьке орля, що вперше
залишає гнізда поріг!

* *
*

Протікають асфальти з міста — сизі стрічки
в широкім полі,
По шосейних важких накатах, в смарагдовій густій
траві,

І снується зелений гомін на безмежному видноколі,
Де тополі стоять на волі, наче вічності вартові.

Кинь старі філософські мудрощі, набери собі в очі
сині
Фіолетового крайнеба, як вертаєшся в отчий край,
Глянь, яке велетенське сонце,— а вмістилось
в малій росині,
Ну, а ти вже в одній долоні — землю-матінку
піднімай!

Там, в колоссі, росте Поема,—
припадай до рядків губами,
І полотнища небокраю в білі руки взяла весна,
Там Довженкові кінокадри проросли на віки дубами
І Довженковими піснями зачарована снить Десна.

ЛИСТ МАКСИМУ РИЛЬСЬКОМУ

Веде нас мрія ніжна й строга,
І підросли малі сини.
Лежить романівська дорога,
Як синя стрічка восени,
І біля отчого порога
Усе цвітуть кохані сни,
І пісні чар, і милий сміх,
І смагла юність, мов горіх.

«Блажен, кто смолоду был молод»,—
Так нам поет заповідав,
Хто знав і хвищу, й лютий холод,
І жовту мідь осінніх трав,
Хто переніс руїну й голод
Поміж беззоряних заграв
І не стомився у путі,
Шляхи долаючи круті;

Хто розділяв черству хлібину
На поетичну всю сім'ю
І рідну землю, в злу годину,
У небезпеки на краю,
Носив у серці, як єдину
Судьбу знедолену свою,
Бо в ній життя як грозовій
І в ній останній подих твій.

І як мені ті дні забути,
І як не виспівать мені
Ті чорні ночі в час осмути,
В грядущій сивій далині,
Де наш Дніпро і зелень рути
В фугаснім корчились вогні
І де родився гніву грім,
Як слово о полку своїм.

Та нас не полк, а ціла школа
В Москві збиралась в час нічний,—

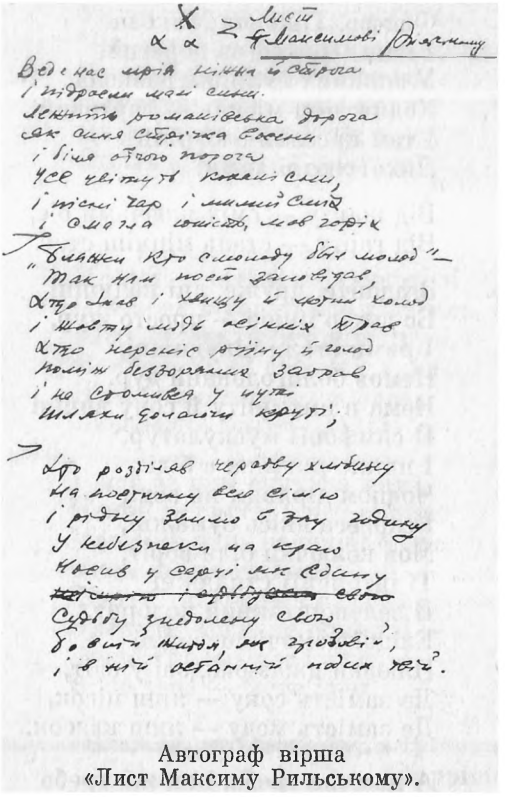
Автограф вірша
«Лист Максиму Рильському».

Фадєєв, Тихонов Микола
І наш Прокоф'єв дорогий.
У сніжних вулицях довкола
Ходив лиш місяць — вартовий.
І там кресали слово ми
Лихої лютої зими;

Від жарту — сміх ключами б'є,
Від гарту — сталь міцніш стає.

Згадайте, друже, дні колишні,
Бо дехто пише — просто жур,
І рими стали нікудишні,
Немов болиголовний дур.
Нема в них цвіту й соку вишні
Й симфонії мускулатур,
І плине ритміка в біді
Човном дірявим по воді;
І словеса якісь бумажні,
Мов колючки біля воріт,
Ті інтонації стиляжні
Й зелепоштанний колорит,
Блідої немочі зневажні
Плювки джаз-бандові у світ,
Де замість соку — лиш пісок,
Де замість меду — лиш квасок.

А нам же треба, нам же треба
Ростить поезії плоди,—

Могутніх рим під гуркіт неба,
Під колір поля і води,
І куте слово теж не зле-бо
В горнилі душ нести сюди,
Де мудрість віку в дні круті
Стоїть в величній простоті.

І де отій звичайній музі
І до родин, і до весіль,
В труді, в степу на кукурудзі
Потрібен вірш, немов хліб-сіль,
Щоб він аж гнувся у напрузі,
Немов рясний зелений хміль,
Щоб бився в силі молодій
Людського розуму водій.

І щоб за ним скучала мати,
Немов за сином в час війни.
Максиме наш, великий брате,
У тім немає таїни,
Життя тривожне і завзяте
Кричить: мене не обмини! —
Душа і колос, час і злет,—
Воно твоє — бо ти поет.

«Блажен, кто смолоду...»
Вірніше —
Хто в сивині не постарів,

Для кого юнь плоди колише
І світить мево вечорів,
Для кого грім і синя тиша,
Земна любов і гордий гнів
Є суть єдина. Два крила
Підносить тіло у орла.

І от на тім крилі орлинім,
На тім жаданні висоти
Гарячим помахом єдиним,
Сім'я поезії, лети,
У темну ніч і ранком синім
Дорогу знайдете, брати,
Бо не боїться темних туч,
Хто не ламає в леті ключ.

І нам із вами, добрий друже,
Мандрівка пахне, кличе даль,
Вже зацвіло моє залужжя
І ваше поле, мов кришталь.
І серце серцю не байдуже
Дзвенить, як молотом коваль,
І медом віє від гречок,
І жайвір пробує смичок.

Пора в дорогу. В путь щасливу
Нових незбагнених шукань,
Колосить вітер теплу ниву,

Збирайтесь, друже, в тиху рань.
Вже день кладе на мудрість сиву
Гарячий промінь розсвітань,
І проводжати вийшли в світ
Пісні-сестриці край воріт...

ЛИСТ ДО ГРЕЧКИ

Часто сняться твої килими,
Білосніжні і медвянисті,
Де тоненькі шершаві бджоли
Колихаються на вітрах
І, покриті у бронзу літа,
Тчуть на лапках весняну, легеньку пряжу,
В мареві теплім гудуть, гудуть.

Ти була мені затишком снів,
Коли пахла в материнській долоні,
І моє волосся на голові
Брало твої кольори в сизі ранки,
Голосок мій бринів, як твоє стебло
Бурштиновими дзвониками над полями,
Я не кажу вже про очі дитячі,
Налиті по вінця, як дві тарілочки,
Твоєї росяної, живодайної,
Твоєї гречаної доброти.

А в кістляві голодні роки,
Коли пухли людські обличчя,
Забуваючи день життя,
Чи в тривожні солдатські ночі
Ти мене годувала кашею,
Замість хліба і молока.

Дочко моїх гречкосіїв,
Сестро Дніпра і плуга,
Через вік твої білі вершечки
Нахиляються в очі мої!
І летить моє серце, немов бджола-медоноска,
На твої загорілі гречані плечі,
Щоб разом із тобою колихатися на стеблі,
Де колискою — всесвіт,
Де вервечками — дощики смарагдові,
Де мої мотори над полем рясним
Врізаються у майбутнє!

МЕЛОДІЯ

Над оболонню тихої води,
Над заходом, в промінні вечоровім,
Снувалася мелодія стрункa,
В суворих нитях ткала білу хмару;
Торкнулася води — і враз вода
Ставала синім поливом коштовним,

Торкнулася до заходу — і він
Заповнювався ніжним фіолетом,
До яблуні лягала — й білий цвіт
Спливав димком, немов фата моргана.

Все гомоніло, билося, цвіло,
Переливалось в тоні, рахманіло,
І кільчилось напругим завитком,
І жебоніло сизим щебетанням
У тій мелодії.
І враз вона
У серце вдарила — і я заплакав.
Неначе тисячі важких образ
Пливли із нею і лягли на душу,
Неначе крізь мільйони воскресінь
Вона сама, як видиво, воскресла.
Бо в інший час мелодія ота
В доносах катувалась і вночі
В гестапівських гратованих катівнях
Ішла на розстріл гордо.
А пізніш,
Пов'язана хустинкою простою,
У ватнику, в кирзовому взутті,
Була мов Ярославна Ковпакова.
І я, її почувши в тиху мить,
У шістдесятім літі цього віку,
Заплакав щастям і помолодів
На півжиття, як з першої любові.

Бо так її співала мати вніч,
Бо так її мій батько в заробітках
У Таврію носив. Бо так і я
Шукав у неї захисту, й розради,
І поклику святого Україні
В криваву й грізну сталінградську ніч.
Тепер вона над заходом пливла
В човні кленовім, в тиші вечоровій,
Моя мелодія, моя любов,
Моя повічна мрія кароока!

* *
*

Травню синій, рік сорок дев'ятий,
Ні, не рік, а весно з-під громів,
Я ділами не такий багатий,
Щось зумів, а більше не зумів.

Щире слово вів на вірні чати,
Сповнене і смутком, і вогнем,
Випадало й на коневі мчати,
Випадало бути й під конем.

Та не цвів билиною в алеях,
Інший жар дали мені фронти,
На людських кривавих асамблеях
Правоти і лжі — неправоти;

Де обходив ночами болота,
Слалася дорога в дальній світ,
І сичали заздрість і сволота,
Блудословна, з-під чужих воріт.

Падав і вставав на ноги збиті,
Від пилюки умивав лице,
Критики, бувало, й знамениті
І про мене тискали слівце:

Що, мовляв, і так і сяк у нього,
От якби поменше зоряниць...
І до мого вітру кругового
Прикладали шум передовиць.

Тільки я кажу й за це спасибі,
Крапля теж виходить із ріки,
Хліб черствий, порізаний по скибі,—
Все ж солодкий з доброї руки.

Вийду я на чисті луки,
Наберу відерце між світань
Від людського щастя і розлуки,
Від вогню, страждань і виглядань.

І в сердечній пристрасті, в горнилі,
Що міцніше атомних напруг,—
Інші тони задзвенять на силі,
Інший колір виллється навкруг.

Вище стане стеля піднебесна,
Де ракетних мандрів течія.
Що ж, шукай, шрамована і чесна,
Хліба шмат, поезіє моя!

КАЗКА

Ходить брехня, випинаючись боком,
Бреше брехня, не моргнувши оком,

Сито жере і пре наодинці
По кар'єристській своїй драбинці.

Правда ж виходить на гору круто,
Стріне брехню, то плюється люто,

Та ж бо від жиру сопе й лисіє,
Правда ж кує та пшеничку сіє,

Сита брехня, мов змія очкаста,
Правда ж мозольна та молотказта!

Так і не сходяться між собою,
Так і живуть у важкім двобою.

* *
*

Я волошка, споконвік волошка,
Я земну енергію несу
І не заздрю іншим анітрошки,
Лиш люблю завранішню росу.

От якби ту силу, що ховаю,
Що бринить, захована в мені,
Повернуть людині для врожаю,—
Я була б стоколосом в зерні.

Радую людину гожим літом,
І під сонцем добре нам обом.
Краще вибухати синім цвітом,
А не чорним атомним грибом.

* *
*

Без гожих днів — не бути літу,
Де б гнулись трави й комиші,
А без дощів — немає цвіту,
І сад — неначе без душі.

Без боротьби — вмира надія,
А без надії — путь крута;
А без пісень — любов сивіє,
Неначе кругла сирота...

ПРО ЗОРЮ

«І не вживай ще слово те — зоря,
Бо вже воно немов більмо на очі!» —
Отак мені мудриголови радять,
Які очей не зводять догори.

Ну що ж, нехай, не буду.
Та й без мене
Вона жила і житиме віки:
У час світань погожих — світанкова
І вечорова — вечором. В жнива
Вона зоветься зерниця, житянка,

У темну ніч — стожарниця вона,
Над росами — то росянка, ясиня,
Провісниця, віщунка — у біді,
В людському коханні — вірниця і лада,

І п'ятикутною назвали люди,
Біля серпа і молота, зорю.

І якби я забув її в житті,
То краще з мертвими вести розмову!

* *
*

Жовта охра врожаю,
акварельна, як ніжність,— по схилах,
Тихе марево дня павутиння снує,
Чорногузи, немов вертольоти,
білу хмару колишуть на крилах
І кладуть її в серце моє.

І гроза під вітрами,
і дуб чорнокорий на ниві,
Все забуте з дитинства — цвітком виграє;
Хвиль метелики сині
і крапля найперша у зливі —
Все лягає на серце моє.

І тривога незнаного,
й дзвони майбутнього віщі,
Ночі темних розпуть — я беру, як своє,
Ти віддай мені, людство,
і квіти, й ридання на попелищі,
Я знайду для них місце,
Приймаючи в серце моє!

ЩЕДРІСТЬ

Пливе, нуртує, б'ється і шумить,
Тугим колоссям повнить безгоміння,
Вітри співає і квітча проміння
Мій урожай — труда найвища мить.

За ним комбайни стали за селом,
У нім втопає чаєчка крилом,
І навіть сонце падає з-під хмари,
Мов крапелина, в колосу пожари.

Він залива Вкраїни береги,
Як велетень, підводиться помалу,
У клекоті могутнього хоралу
Зерна і злота, соку і снаги.

Мій хлібе рідний! Був ти на ціні
В важкі літа, у бідні трудодні,
В скупім пайку, у фронтовій траншеї,
Залий весь край від щедрості своєї!

Бо часто крихтою лягав тому,
Хто умивався потом від роботи.
Мій хлібе рідний, зерна не візьму,
А все віддам людині за клопоти.

У комбайнерів усміх на лиці,
А над мотором мла золотувата,

І пирогами пахнуть пшениці,
І короваєм світить кожна хата.

І місяць висне колосом вночі,
І в колосках встають Волосожари,
І, колос обірвавши, сівачі
Несуть його, як найсвятіші дари.

І вже я сам, мов колос край села,
Перезернився піснею до хати,
Де колосистий пояс одягла
На день обжинків
Україна-мати!

ЯГОДА

В саду шумнім, на вишні молодій
Звиса ягіддя, кругле й соковите,
Над ним хмарки ведуть свої човни,
Розписані блакиттю, ніч ночує
На чорних подушках, і сивий птах
Як п'яний ходить з солодощів ягід.
В середлітку їх зірвуть дітлахи
На пироги й вишнівку:
в темних бутлях
Бродити буде крутошумний сік,
Симфонією сонця молодого

І пахощами вітру.
Лиш одна,
Туга, як жолудь, дзьобана птахами,
Аж чорно-сива стиглістю важкою,
Міцна й солодка ягода висить;
Її забули випадково люди
На дощовицю й паморозь в саду.

Ах, як мені б хотілось написати
Достиглу пісню, з ягодою схожу,
Щоб і вона, подзьобана в ночах,
В дощі осінні, в паморозі сині
Таїла найсолодший, теплий сік
І в сивині, людьми напівзабута,
Нагадувала серцю інші дні,
Сповиті літом, травами й коханням.

НІЖНІСТЬ

«Я на каме́ню буду спать,
Аж доки північ промайне,
Все буду ждать і виглядать,
Бо милий мій забув мене;

Нехай січе мене пісок,
І в'ялить сонце осяйне,
І помирає голосок,
Бо милий мій забув мене;

Я буду їсти сухарі,
Ковток води — вино сумне,
Ридма ридати до зорі,
Бо милий мій забув мене...»

Отак, коли цвіте весна,
Дзвенять мости і ручаї,
Чиясь-то молодість ясна
У двері стукає мої.

І я виходжу в гомін трав,
І припадаю до сліда,
Бо, значить, хтось мене чекав,
А може, й зараз вигляда?

Бо там, де неба тихий плин,
Чекають очі золоті.
А я спізнився на п'ять хвилин,
Немов комета у путі.

* *
*

Ні, не стомлюся на дальній межі
З віком світити
в його стоокості,
Лягати пластом
на розпуття чужі,

Тягнути доброго
від одинокості.
Горю тяжкому —
сонце віддам,
Ревній сльозі
я стану загатами,
З бідним —
шкуринкою напополам,
Сіллю на очі —
поміж багатими.
Скупості чорній —
пельку заб'ю,
Ситій захланності —
стану трутою,
Друга в біді —
як хміль, обів'ю,
Ворогу лютому —
буду Малютою.
А що ж собі
на отій путі?
А що ж собі
на деньки круті?
Щоб друг —
Як брат,
Бо у тім потреба,
Та хліба шмат,
Та хустина неба!

* *
*

Там, де ночі слалися імлистові
І котився воєн перегук,
Там дороги сняться комуністові
І майбутнє —
проситься до рук.

І не злото, викуване злитками,
І не славу, що в пісні тече,—
З хлібом-сіллю, з іншими пожитками
Звалює він землю на плече.

І вона, поранена загравами,
Кривдою поколота, як дзвін,
З небесами, ріками і травами,
Крутиться,
куди ступає він!

НОВІТНЯ БАЛАДА

Мій друг сердечний, Олександр Фадєєв,
Ще за життя розповідав мені,
Як у Норвегії, поміж фіордів,
Зустрів могилку нашого бійця,
Поросту ружами й червоним маком.

Ті ружі й маки посадила жінка,
Норвезька мати, в скорбній самоті
Й насіння квітів віддала йому,
Щоб він знайшов на Україні матір
Того бійця і їй віддав насіння,
Як серце сина, як очей лелітки,
Що воскресають в сонці кожен рік.
І він знайшов.
І українська мати
Під вікнами посадовила квіти,
Що виросли із сина: ружі з серця,
А із очей лелітки.
І щоранку
Вона стає, маленька, у дворі,
На тихому, зарошеному ганку,
Сама, у сяйві, схожа до зорі;
У ватнику, у черевичках скорих,
Така, як мати: в зморщечках суворих,
В журбі невидній.
— Хочеш їсти, сину? —
Звертається до ружі.
— Я вже їв,
Мені поля поклали тут хлібину,
І голова артілі мову вів,
Що не встаю.—
То мати до лелітки:
— А може, хочеш, сину, краплю питки?
— Уже я пив, моя матусю, з дому

Дощів краплину, блискавки із грому,
Із яворів — росину, а з душі
Твоєї, мамо,— смуток.
— Хочеш, сину,
Я розчешу твій волос?
— Комиші
Мені чесали чуба до загину
Свинцем гарячим.
— Я сорочку дам?
— Не треба, мамо, видавали нам
У старшини в хозроті чисту, гожу,
Скажіть йому, що повернуть не зможу.
— То, може, дать тобі чарчину?
— Ні,
Бо сліз і куль сповна дано мені,
Немає місця в серці! —
Вітер віє,
Достиглий мак, як серце, рожевіє,
А зір синовній у лелітках має,
А мати з сином тихо розмовляє...

ОЛЕКСАНДРОВІ ПРОКОФ'ЄВУ

Десять повних, двадцять повних років—
Не така й велика давнина,
Від твоїх приладозьких потоків
У моєму серці б'є луна.

Зупиняю погляд на обличчі,
Дорогому, світлому в ночах,
Бо твої черемхи в синьоріччі
Кучерявляться мені в очах.

І лужків березових обнова,
Де балтійський плеще вітровій,
І твоя приладозькая мова
В українській заплелась моїй.

Камінь крошить вітер і негода,
Дуб столітній хилиться від них,
Тільки наша дружба, наша врода
Вся в цвітах іде полум'яних.

І цвіте, і гоже зерно сіє,
І в любові припада стократ
Синіми очима до Росії,
Карими очима до Карпат...

Вишиває зорі в виднокрузі,
Простеляє маки на межу.
Я б іще сказав, які ми друзі,
Тільки більш не треба, не скажу.

Не скажу, бо слів таких замало
Для того, чому я вічно рад,

Що на смерть плече в плече стояло
І в життя верталося назад.

Щоб Вітчизни далі пурпурові
Нам світили подвиги нові
І ходили Насті і Любові
У піснях, неначе по траві.

Щоб одна криниця нам із поля,
Щоб одна шкуринка в ніч німу,
Щоб твоя пісенна щедра доля —
Вічний гість у серці мойому!

* *
*

Не скажу я, що у мене книжність
В окулярах ходить за пером,
Слово ласка — переводжу в ніжність,
Ніжність називаю лиш добром;
Найскупіші та малі привіти,
Як подію, часто бережу,
Посмішці людській встеляю віти
Так, як дуб на осені межу.
І легку, незраджену розлуку,
Між її буденних, тихих справ,—
Віддаю на невідому муку,

Де б хто інший слово не сказав.
І душа чутливо — невтишима —
В тишині вчуває бур мотив...

Хлопчику з монгольськими очима,
Десь ти, мабуть, серце натрудив!

ПЕЙЗАЖ

Блакитна осінь сяє в берегах,
І помідори спіють, як пожари;
Буй-тури вітру мчаться на лугах,
Рогами заплітаючися в хмари.

Хмеліє мед у вуликах сухих,
Бджола бринить, як промінь, віковічно,
І плід, мов серце яблунь молодих,
У груди саду гупає ритмічно.

І сам я тут, обнявши далину,
Ряснію, множусь, дихаю травою,
І вся земля натягує струну
Між сонцем і людиною живою.

МІСТОК

Я ще й про тебе не сказав, місточку
В ожиновій долині, край села,
Де дід вітряк з-під сивого крила
У мливі теплім висивсь в одиночку.

Там коней пасли хлоп'яки одні,
Немов хрущі, смугляві й бронзотілі,
І ніч брела в отави посивілі,
І пріла каша в чорнім казані.

А через тебе мчали весілля
І чаркувались п'яні весільчани,
А ще давніш сумні заробітчани
З таврійських піль верталися здаля.

Везли снопи найперші у артіль,
Коли кінчалось комнезамське жниво,
І пирогами пахло тепле мливо,
Мов крихта щастя з давніх потерпіль.

Я біля тебе пив весняний сік,
Учився косить, в жару картоплю пік,
Колючий терен гнув при оболоні,
Аж доки стало молодості жаль,

Твої дубові, тесані долоні
Мене з нужди перенесли у даль.

Як кажуть в нас: великому — велике,
Високому — високе. Так бува...
Весна бринить, і журавлині крики
Мене з дитинства кличуть — на жнива,

На кашу й хліб, де пісня і розмова,
Де від багаття світиться блакить,
Де знову й знов твоя душа дубова,
Немов людська, зі мною гомонить.

І дзвін, і гук, і міць твоя горбата,
Чому, скажи, на споминку мені?
Можливо, юнь,— поети звуть,— крилата,
А в нас, як дуб, корінням вузлувата,—
До тебе мчить на змиленім коні?

До снів і мрій, до згадок, повних сили,
До поцілунку першого в устах,
Де по тобі дитячі ноги били,
Щоб світ пізнать на інших десь мостах.

ВОГНИК

В вечірню годину, де в зорях долина,
Де вогником світиться дім,
Шумить під вікном молода тополина,
Неначе у серці моїм.

Там юність ходила у росах до хати
І жевріла цвітом вона,
Там батько не спить і задумалась мати
Ота, що у світі одна.

Синів виростали, не зводили з ока,
Любили в житті над усе,
Шумить під вікном тополина висока,
Мов звісточку дальню несе.

А вогник їм сяє, мов спогад про сина,
Не все ж повертає назад.
І жмуриться вікнами наша хатина,
І шепче задумливий сад.

Та де б не ходив я в далекій дорозі,
В чужім чи у рідним краю,
Я згадую вогник у тихій тривозі
І рідну хатину свою.

Бо дивляться в далеч засмучені очі,
Хоч тінь там моя промайне,
Бо світиться вогник у темнії ночі,
Мов кличе додому мене!

* *
*

Я ще, казати правду, не ввійшов
Ані словечком в тиш лабораторій,
Де наростає електричний шов,
Сполук і формул б'ється пульс суворий,

Де молоді й старі товариші
Дерзання мислі гонять на орбіту
І прагне діалектика душі
До діалектики нового світу.

Там простоті і мудрості ціна
Висока й точна, з руху чи з півтона,
Там запахущі корені зерна
Вплітаються у пружність електрона.

І відкриттів сягає кожна мить —
До хліба й сталі, до мостів і кранів,
І лірика ученого бринить
Масштабністю нових меридіанів,

І цвіт не в'яне й час не поспіша,
Де тиснуть стронцій, як покірну глину.
Отам, отам поезії душа
Крізь атом бачить мудрість і людину!

НЕ ВІДЦУРАЙСЯ

Не відцурайся в слові простоти
І мудрості невидної роботи,
Ти ще малий, тобі ще довго йти
На шлях людський, де гори й повороти.

Ти тільки сув'язь цвіту, а не плід,
Ти ще як тінь, а не важучий слід,
Маленька хмарка — не родюча туча,
Ти звук, а не симфонія кипуча.

Із ран — воскресни, із вогню — зійди,
Хай пил січе і допікає хвища,
Веди свій плуг на темні попелища,
Рости свій корінь і не бійсь біди.

А ти ж як думав? Лестощі й хвала —
То вся поезія? Усі її висоти?
Лиш трутень звик солодкі жерти соти,
Бджола ж для меду й серце віддала.

ЄВГЕНІЇ ДОЛИНЮК

От скажуть деякі: взяв обузу —
Прославить віршами кукурудзу!
Це ті, що люблять калач і сало,
Та з ними гиркатись не пристало...

Намалював би її в роботі
Гарячим пензлем Буонарроті,
Як чистий промінь уранці-рано,
Як в Леонтовича йде піано;
Лиш першу лінію дня і ночі,
Лиш гук мотора, з гудком суворим,
Її задумливі, сині очі
Над кукурузним могутнім морем.

Де під дощами — мокрій до нитки,
Стрічай негоду, як сиве олово,
Щоб качанові росисті злитки
Понахиляли до сонця голови.

Її обличчя різьбити можна,
Коли надходить пора заможна.

Бо те обличчя не наодинці
Дарує посмішку синьооку,
Бо те обличчя, в простій хустинці,
В вітрах налите земного соку.

А полем, полем — зерно по груди,
Восковостигле, рясне до часу,
І зелень, зелень, і зелень всюди,
Як кажуть, вийшла в зелену масу;
І хилить зелень качан на волі,
Й зелена пісня — в зеленім полі,

І навіть кепка у тракториста,
В автол замащена,— зеленіста!

І пахне стежка пальним-горючим,
Земля, як чаша, зерном по вінця,
І ходить осінь за тихим Збручем
По кукурудзі, уся в червінцях.

І в синіх долах замріли села,
У гронах, в ягоді — кожна хата,
Лежить Тернопільщина весела,
Людьми щаслива та пребагата.

І хліба й солі до щастя-долі,
Земля тернопільська, серцю мила,
У кукурузнім густім роздоллі,
Немов орлиця зеленокрила!

А в світлі фарному, в неспокої,
Гудуть комбайни, гудуть, токочуть,
Та з-за старої гори крутої
Орли клекочуть, сідати хочуть.

Бо кажуть люди, та без колючки:
— Ну й буде свято у Долинючки!
Бо над столами димок клубочиться,
І їж, і випий,— та й знову хочеться!

А я їй згадую темні ночі,
Світанки перші з димком прозорим,
Несу у пам'яті сині очі
Над кукурузним могутнім морем.

Ну що ж, вродила земля, як ненечка,
Ну що ж, за щастя нехай до денечка.
Бо наше поле — як рястом сіяно,
Бо наша слава йде, Олексіївно!

НЕ НАРІКАЮ НА ЖАРУ ПУСТЕЛЬ

Не нарікаю на жару пустель,
На дебрі й болота і на негоду й скруту,
На втому ніг в морозну північ люту,
На вогники блякні невидимих осель.

Я просто мало жив. Я тільки віть
Людських шукань, врожаїв та політь,
Я тільки іскра ватри молодої,
Суремний крик у сніжному завої,
Клітина вибуху нових століть.

Пожадний зір опалює мета:
Куди послати тінь на піски й болота,
Де пісню висіять, де розтопити кригу,
Де щедрістю заколосити книгу,
Я просто мало жив. Скупі літа...

Ще треба з іскри запалить вогні,
Від попелу обтерти ночі й дні,
Із деревцем навчитись розмовляти
І мудрість інших запросить до хати,
Я просто мало жив. Повір мені.

Мені б сто рук — звільнити світ від мук!
І сто очей — у темряву почей!
А серце хай одне, гаряче, як і нині,
Воно — не сирота, воно ж бо при людині.

ВОГОНЬ НЕ ГАСИТЬСЯ ВОГНЕМ

Вогонь не гаситься вогнем,
І ніч не здовжується днем,
І на любов не кида тінь
Весняних днів палахкотінь.

І не питає лету птах,
Немов розп'ятий на вітрах,
Не пнеться з вірності біда,
Не ллється з кременю вода...

Все ніби в колі віковім:
Любов, розлука, весни, грім,
Все ніби вічності луна,
Прадавня тиха таїна.

Але з розкутих таємниць —
Політ людини — вище птиць,
Вогонь заходить у життя,
Покірним ставши, мов дитя.

Але з минулих протиріч —
Мої світанки гасять ніч,
Мій труд важкий кладе сліди,
Щоб взяти й з кременю води!

СВИСТУНИ

Памфлет

Всіх дармоїдів
зібрати б у зал,
Я б їм почав
отакий хорал:
— Слухайте ви, которі
з чубами, як дереза,
І ви, мамзельки з хвостами,
захриплі на голосі,
Чи вам сниться ночами
небес бірюза
І так звана пшениця
на так званому колосі?
Слухайте ви, бродвейчики
на Хрещатицькому завулку,

Свистуни й соловейчики
на захмелених вечорах,
Гадаєте, земля вам
намазує булку
І звисає ковбасами
на яворах?
І корови ростуть в буфеті,
і котлети падають з неба? —

(А мамаша сотнягу видасть,
бо в синаші на те потреба).
. . . . . .
В залі вірші читаю —
як свиням! — горохом об стінку.
Тут би джазику вшкварить,
підсунуть з притону пластинку.

Почитати б Ремарочка
Без ідей,
Та одну контрамарочку
На Бродвей,
Та стакан кальвадоски
Не без гріха...

Ах, обноски, обноски,
Людська труха!

БІЛА ВОРОНА

Памфлет

Здоров був, друзяко,
привіт, привіт!
Ну, як заорав
критичну земельку?
Книгу напишеш —
мовчить десять літ,
Слово не так поставиш,
хрипить на всю пельку.
Портфель — як пузо,
і пузо — як портфель.
Малюй, Дерегусе, цю акварель!
В портфелі цитати,
як оселедці,
Під нумерочком, любо-мило,
Молодший напише —
помітить ледь це.
А для іменитих —
масло і мило.
Маслом намаслить,
намилить римки,
Щоб пролізти, знаєте,
без затримки;
В одну прикмету
вкладе планету,

Іменитого ставить
конем на цоколі,
А потім чалапає
до кабінету
Впізнавати людину
у два біноклі.
Вивчив життя він
глибоко й давно,
Особливо кукурудзу
в спілості скорій:
«Буковинка-3» —
це, каже, вино,
А «одеська-10» —
це, каже, санаторій...
І щоб не було
забагато мороки,
Різних там, знаєте,
кумедійок,—
Із сталі —
описує шлакоблоки
І хвалить корову
на вісім дійок...
Змалечку на нього
дощик не капав,
Літечка котились,
мов кругла рама,
Тільки на Пушкіна —
планував його папа,

Тільки на Бєлінського —
плапувала мама.
Не вийшов Бєлінський,
не вийшов Пушкін,
А вийшов
критичеський двоєдушкін!
Коли ж загриміла
війна в тумані,—
Опинився в тилу,
у якімсь надзорі,
А тепер гуляє,
мов кіт у сметані,
По літературній
широкій коморі.
І чорнить поезію,
мрію єдину,
Черевовіщає
і темку, й тему
І під схему
рубає
живу людину,
Із каліки —
виводить ще іншу схему.
Ах, який потурнак
не насниться ночами!
Але цей —
живий
і живе по закону.

Друзі мої критики!
Що ж це з вами?
Та спіймайте ж нарешті
білу ворону!

БАЛАДА ПРО АНОНІМЩИКА

Памфлет

Ну і виробив почерк, сука,
що не знайдеш за сотню літ,—
З завитушками,
з кучеряшками,
клевети і доносів звіт.

А під кожною
Кучеряшкою
Пахло кров'ю,
А не ромашкою,
Завитушечки —
Справа скора,—
Ніч тюремна
Та неозора!

І у кожнім
у труднім році,

Підхихикуючи собі,
Жив, як щука
в мутнім потоці,
На людській мовчазній журбі.

Ти народився у сороковому —
він напише,
що ти — Петлюра,
І давай документи з печатями,
доки ціла у тебе шкура.
Хоче —
з колгоспника зробить князя,
з сталевара — царя Миколку,
І летять анонімки чорні,
весь народ беручи в приколку!
Кажуть, що нібито по закону
зараз йому поврізали мірки,
І він почав усихати,
лущити власні шкірки;
Спочатку сповзла овеча,
за нею —
чотири вовчі,
А потім своя,
гадюча,
аж синя від трути й жовчі.
Кажуть, що нібито по закону
зараз йому увірвали вудку,

Що він, безликий
і невідомий,
у людей запозичив смутку.
І про свій же —
нарешті! — смуток
написав страшну анонімку
І раптово умер від ляку,
анонімку узяв в обнімку!
Вірю, люди, і веселію,
що настала нова година.
А часом він не був жонатий?
Ви не бачили в нього сина?..

НІГІЛІСТИК

Памфлет

Будемо знайомі,
юний нігілісте,
Виросли на здобі
та на кислім молоці.
Хочеться в турне вам,
так в автобус лізьте,
Тільки ж одягайте
вузенькі штанці.
І сорочка — біс його знає! —
як пелерина,

Вусики й патли,
мов стіг везе,
Буду я з вами
як звичайна людина,
Ну, а ви біля мене —
як шимпанзе.
Хто він
і звідки шлях веде?
Знаю лиш дрібнички
і т. д.
В паспорті — Матвій,
а в побуті — Матюзик,
Пробачте за прозу,
накрохмалений тузик,
Жовчить, позується,
ну й карусель!
Скепсис і лінь —
найвірніші друзі,
Домробітницю Марусю
зве Марусель,
А собаку Рябка —
благородно! — Зюзі...
Все йому наше
грубувате, з-під молота,
А заморська блоха —
вона, каже, з золота.
Пішов на завод,
на робочу пробу;

— Тут,— каже,—
нівечать вільну особу! —
Тиждень покис —
і гайда за поріг.
— Замом, помзамом
іще б я міг!..—
Вчився у вузі —
погнали за ління.
— Ми себе покажем,
ми — покоління!
Я — корінь!
Я — сіль!
Упізнайте натуру!
Я покажу, як шлях прочищати! —
...Пішов рецензентом
в літературу,
Модерним фальцетом
верещати.
Тиснув статейку,
ну й диво з див:
Пустив не вутку,
а смажену гуску,
Півсотню письменників
дьогтем облив.
А другу півсотню —
лишив на закуску.
Та вже відшукались
критичні дяді,

Плещуть по плечику,
дуже раді,
І вже для Матюші
життя як рай,
Цитатки підсовують
на дискусії:
— Ну, брат Матюшо,
давай, давай!
— Ну, катай, Матюшо,
словесні гуси! —
І добре Матюші
у тім бреду,
І пір'ячко слави
лоскоче печінку,
Загорьовані книги
чорнить на виду,
А з скандальчиків
тягне собі начинку.
А в цей час юнацтво
врожай везе,
І десь тривожить
його сумління,
Що серед них
живе шимпанзе,
Прикрившися
іменем
покоління!

МАЙЖЕ ЕПІЛОГ

Памфлет

Ну, вже заходьте
по черзі в хату,
Буду платить вам
останню плату;
Білі ворони,
і нігілістики,
І самолюбці,
що дуже горді є,
Різні стиляги,
і хлюсто-хлистики,
І кар'єристове
сите двомордіє;
І анонімщики
в шкурах, до речі,
Вовчі скидайте,
беріть — овечі.
Окозамилювач,
де твоє мило?
Можеш заходить
один чи в парі,
Тільки мерщій,
бо всихає чорнило,
А воно дорожче
за ваші тварі!

Сідайте по рангу
отут на ганку,
Співайте романсика
наостанку:
«Цвіли незабудки,
порвалися вудки,
Була й сулія —
стекла олія...»
Врізайте ріжки,
протягуйте ніжки,
Кінчились вам, гади,
стежки-доріжки!
День молодий зустрічаю
і думаю:
Хто вони?
Звідки?
Чиї натури?
Здам до музею
лиш їхні мумії,
Чорні серця
й барабанські шкури.
Напис поставлю
не з похвалою,
Спирту жалію,—
заллю смолою!

ЕПІЛОГ

Звівся Шевченко,
як буревій:
— Гнівом ударю, вогнем розіллюся! —
Гоголь промовив:
— О брате мій,
«Горьким словом своим посмеюся...»

РАДІЮ Я, КОЛИ ЗНАХОДЖУ СЛОВО

Радію я, коли знаходжу слово
Із пахощами й кольором, воно
Із глибини весняної давно
Тебе шукало, дихало й раптово

Із серцем стрілось. Тепле — значить хліб,
Перга і мед, вогонь вечірній в хаті
У заметілі зимні і кошлаті,
І сон, і спогад серцю милих діб.

Приске й гаряче — значить битви жар,
Окопчик спопелілий, давня мука
Твоїх шукань, твоїх ночей розлука,
Змагань людських сяйний волосожар.

У кольорі черленім — днів гроза,
У кольорі бузковім — щира мрія,
У сивому — суворих літ завія,
Кохання хміль — то з рястом бірюза.

Знайду те слово — радий, мов дитя,
І сяє ніч, і рожевіє туча,
І вже я сам, немов бджола летюча,
Обмазаний у кольори життя.

ІЗ ЗБІРКИ «ПРОЗОРІСТЬ», 1962 р.

* *
*

Соковиту, напоєну зеленню порість
Розметали степи далечінню широкою.
Я прокинувся й вийшов у тиху прозорість
Бурштинового неба, і кленів, і спокою.

Крапелини дощу формувались в кришталі,
Сині крони дубів розбухали чимдалі,
І рахманна дорога, в димках, наче віхола,
У прозорість повинута, дихала, дихала.

Вибухали бруньки, і, напруглі, як луки,
Очерети стріляли, і цілились буки,
І світилися хмари, здійнявшись наметами,
Молодими, як сон і життя, фіолетами.

Де прозорістю взявся і камінь, і корінь,
Де від борозен чорних снується прозорінь,
У рентгенах від сонця, в симфоніях соку,
І душа запрозорилась в думу високу.

І до мене зіходились, наче в безсонні,
Трактористи, й дівчата, й дуби на осонні,
Щоб напитись зі мною із чаші глибокої
Бурштинового неба в прозорому спокої!

НИВА

Радуйся, ниво неполитая...
Т. Шевченко

Радуйся, ниво моя, не полита
Стронцієм білим і жар-сльозою,
Радуйся, ниво моя, не покрита
Чорною атомною грозою.

Хай тополі, немов захмелені,
Вічно хиляться над долинами,
У законах дощів і зелені,
З інтермедіями перепелиними.

Радуйся, ниво моя, у соках,
У семицвіттях, у сизих птицях,
Наче посестра хмар високих,
Хліба теплого скарбівниця.

Посмугована вся квадратами,
Як діжа золота опариста,

Зелені́й над морями й гратами
Симфонічна моя,
Хоралиста!

Зеленокосна і сонценосна,
Про майбутнє моє здогадуйся,
Радуйся, ниво моя високосна,
Радуйся!

ЯБЛУНІ

Як посадить яблуню кожна людина,—
Заваляться війни й важкі фронти!
То була в Довженка утіха єдина,
В мудреця поезії і доброти.

І я вже бачу, як вони йдуть,—
Раби, й астрономи, й поети чулі,
Важкі сталевари, і жваві, як ртуть,
Діти негрів, і кулі.

Плугатарі
На зорі,
Матері довгокосі і тихі, як завше,
І діди протоптали сліди,
Епохальні бороди розіславши;

Білі, і жовті, і чорні,
І напівчорні — єдина сила,
А за ними, за ними у далі озорні
Білі яблуні стелють вітрила.

Білі яблуні у високості,
З медвянистою звабою,
Над захланністю і жорстокістю,
Над підлотою й зрадою;

Над сльозами й твердими ранами,
Де зажуреність в сповиточку,
Понад атомами і кранами,
Над ув'язненими в одиночку.

І земля налилась яблуневим соком,
І вклонилась яблуня хлібу,
І дарує небо дарунком високим
Яблуневого місяця скибу.

* *
*

Затихає робота поволі, поволі,
Неба ллються потоки, як молодість наша,
На вогні корчуватім,
у широкому полі,
В казані допріває, булькочучи, каша.

Пахне смаженим салом,
цибулею і материнкою;
Пахне теплим автолом,
любов'ю і смутком потроху.
І з'являється пісня
недочитаною сторінкою,
Та, що йде біля серця
з епохи в епоху.

Комбайнери її підбирають на губи,
І дівчата кладуть її
синім шовком на плечі,
І старому Іванові любо до згуби
Сивим блиском воложити очі старечі.

Аж за північ спочинуть,
і сни ті ввижаються чисті,
Про літа, що, мов коні,
промчали-протопали,
Тільки пісня в безсонні
шепочеться в листі,
І тремтить на устах,
і жаріє у попелі;

Підбирає вуглини
і пахощі, встояні стернями,

Із любов'ю жартує
і сниться, як мрія, дівчатку.
Де ж ти, слово моє? Може, знову повернемо
І почнемо прожите з початку?

* *
*

Он зелені штандарти вітрів розіп'яті у небі,
Якщо йдеш переможцем — бери їх собі при потребі.

Он смарагдові жили струмків заплелись воєдино,
Якщо будеш притомленим — пий і вмивайся, людино!

Геніальні тополі, як шаблі, хитаються в полі,
Якщо будеш знедоленим — тут пошукай собі долі.

Обсипаються дні, як троянди, і нові наливаються
знову,
З ними серце навіки веде свою довгу розмову,

Все початe кінчає, незбагнене знов починає,
Бо воно — наче куля земна,
Що спочинку не має...

* *
*

Ритиму землю,
ритиму гору,
камінь світитиму, наче зворінь,
А докопаюсь, у чому сутність,
у чому правда
і в чому корінь.

Сьомого поту зітру краплини,
темної ночі додам до днини,
А докопаюсь-таки до щастя,
щоб не було міражем в людини.

Може, воно у клітинах болю,
може, у зустрічі з добрим другом?
Може, в двобою з самим собою,
може, в зорі над вечірнім лугом?

Може, у криках душі людської,
в нових народженнях гне колиску?
Може, у клекоті серця й крові,
що блискавками палить без блиску?

Ніби сяйнуло і стало поруч:
дихання чую я невмируще,
А люди кажуть, а люди радять:
— Шукай-но глибше!
Шукай-но дужче!

* *
*

Гнізда хитаються на осокорах,
В синьому небі рогаті віти.
Добре літать по шляхах суворих,
Потім гніздо хоч пташине звити.

Хоч необжите воно, як хата,
Хоч жовтороті іще пташенята,
Хоч не стачає зерна доволі —
Тільки ж воно на своєму полі.

Хай на вітрах, а не в тихім затінку,
Хай пташенята здіймають бучу,
Видно ж із нього всю землю-матінку,
Видно людей і весняну тучу!

ВУЛИЦЯ КОСТЯ ГЕРАСИМЕНКА

Костю мій, Костю, синьоокий бродяго,
Он весна викреслює шлях по птицях,
І виплескує сонце блакитну брагу,
І зелені луги у твоїх зіницях.

Чудодії оті, лікарі з медсанбату,
Написали,
ну, словом, посмертну цидулу,

Що тобі вже, мовляв,
не вернуться в хату,
В нашу хату — по Ленінській,—
в тишу заснулу.

Я не вірю,— ви чуєте? —
не вірю до краю,
Ні печатці, ні слову
з гіркою луною,
Двадцять літ перекреслюю,
двадцять зим обминаю
Між життям і могилою.
Між тобою і мною.
Почитав би ще вірші
і поскаржився б ти мені
На любовну невдачу,
на сум кароокий.
Ти виходиш на вулицю власного імені,
Молодий, як земля,
і, як небо, високий.

І за кожним вікном виростають дочки,
Біля кожних дверей забуваю втому,
І на кожнім будинку — твої нумерочки,
Де приходить із вічності
Лист додому.

І асфальти твої,
твої кроки з ними,
І кіоски твої,
і вітрини-очі,
І зелених тролейбусів ковані рими
З недописаних віршів
Твоїх у ночі.

І виходиш ти сам, і хода не сутулиться,
Ти — людина і небо,
Тополя і вулиця.
Що ж, бува, й лікарі помиляються вперті,
Стань до помочі їм, молода звитяго!
І щебече вулиця, далека од смерті,
Костю мій, Костю, синьоокий бродяго...

* *
*

Не можу бачить, як людина плаче,
Здригаючи плечима безутішно,
Ковтаючи важкий клубок гіркоти
Чи болю й смутку. Не виношу сліз,
Скупих і незриданних в самотині,
В нужді, буває, у тяжкій образі,
Гірких і сивих не виношу сліз.

Це, мабуть, з того, що малим дитям
Я їх багато бачив: нас шестірко
Дивилося, як мати біля печі
Картоплю чистила й скупа сльоза
Їй по щоці повзла і вже зникала
В начищеній картоплі, потім друга
З'являлася і, стерта кулачком,
Ще довго червоніла на обличчі.
І вже тепер, як десь її загледжу,
Оту сльозу, то затремчу руками,
І сам не свій, і вся душа болить
І хмуриться, немов тісна кутина
У нашій хаті, де палає вогник
І клекотить картопля в казанку,
Присолена не сіллю, а сльозою.

РОЗЛУКА

В югославськім Дубровнику в ранній рані,
Над столітніми плитами, як в Колізеї,
Трамонтана свистить на блакитнім Ядрані,
І хитаються зорі, мов орхідеї.

І дівчаток схиляються голови русії,
І ведуться з поетами довгі дискусії,
Реалізм і романтика, повна цитатами,
І десяток ще ізмів,— одна морока!

Тільки ти, любов моя, десь за Карпатами
Все бриниш і тривожиш, струна одинока.

За Карпати, за плаї, за поля сивуваті
Посилаю надію щодня опівночі,
Ти, можливо, заснула в малій кімнаті,
Моє серце поклавши
Під заплакані очі.

Плеще хвиля ядранська в вечірній заграві,
Піднімає бурунчики білі-білі,—
Ні, то руки твої, молоді і ласкаві,
В українському сонечку позолотілі.

І крізь плити Дубровника тисячолітні,
Крізь платани у листі,
крізь камінь похилий,
Пробивається голос твій — травкою в квітні:
— Милий мій, не забув мене?
Милий, милий...

У трамвайних дзвінках,
в приймачах,
у локаторі
Голосок той бринить,
як сирітка без матері:
— Чи тобі ж там не холодно в зношенім світрі?

— Чи тобі ж там...—
І рветься,
як вічність, на вітрі.

І не сплю, і не їм,
і не йду до готелю,
Світ зім'явши
і серце покривши мукою,
Авійони [1] ревуть
і небесну стелю
Рвуть надвоє печаллю й моєю розлукою.

Так суха блискавиця згорає блискою,
Так підбитий пташок ячить в Понизов'ю,
Так стривожена мати стоїть над колискою,
Так згораю один над своєю любов'ю.

І надіюсь, і жду, що настане година,
З молодими вітрами,
з барвінком у ночі,
Бо на світі,
у Києві
є ще людина,
Що кладе моє серце
Під заплакані очі...

---

[1] Літаки *(серб.)*.

ЕЛЕГІЯ

Отак пролечу сніжком над долиною,
Вересневим дощиком в щедрім полі,
Стану в житті малою хвилиною,
Чорною гілкою на тополі;

Чорною гілкою, гілкою синьою,
Яблуком. Променем. Просто росиною.
І запишуть трави мою іменную,
І побачить серце — мов кулю земную.

Розгойдає сонце свої качелі,
І бджолині вдарять віолончелі;
Над тими шляхами — де так ходилось!
Над тими літами — де так любилось!

Не доїдено хліба свого до останку,
Не доціловано очей на світанку,
Не докуто словечка, бо впала туча,
Не доміряно правди: вона колюча.

Написав ці рядки жартома неначе,
А мій друг сидить і над ними плаче.

* *
*

За літами і за ракетами
Все шукаю своїх ознак,
Вечоровими фіолетами
Зацвітає на серці мак.

Та сказати б усе по щирості,
Та все лихо спалить в огні,
Та іще б на вершечок вирости,
Щоб ходити з людьми врівні.

Тільки кривду купують золотом,
Тільки в сріблі несуть гроби,
Горде слово, розкуте молотом,
Переважує всі скарби.

Не братаю його з туманами
І гартую не на біду,
Молодими меридіанами
Я на карту його кладу.

Та з собою самим не в згоді я,
Рву те слово напополам.
Обізвися ж, моя мелодіє,
Я за тебе й життя віддам...

* *
*

Дерево вміє жити,
Вміє землю корінням рити,
А в безсмертя іде з художником,
Якщо будуть дереворити.

Звиснуть яблука пурпурові,
Чорна кора під небом високим,
Якщо в художника вибухне з крові
Щебет гілля із весняним соком.

Буде картина жити без старості,
Схожа на біль, на солодку муку,
Якщо художник од земної парості
Та не відніме в мозолях руку!

* *
*

А коли зацвітали бузки багаті,
Я маленьким виходив на стежку биту,
І найперш помічав стовбурці корчуваті,
Із яких набирались бузки блакиту.

А тепер задивляюсь на цвіт до ночі,
До тремтіння у серці,
До тихої муки,
А бузок піднімає блакитні очі
І вдивляється в мої
Корчуваті руки.

* *
*

Пароплав іде по важкій воді,
По синій воді, по весняній воді,
З кручі Шевченко підводить очі
Мудрі, задумливо-молоді.

А на пароплаві сонце з півдня,
А на пароплаві хвацька гульня:
Нейлонові мальчики в танці течуть,
Пластмасові дєвочки джазики тчуть;

Всі наче стругані з-під рубанку,
Серійно роблені на світанку,
Мов херувимчики, ліплені з воску,
Жаль мені бога і матку боску!

Жінка сидить біля капітана
В керзових чоботях,
Чорний хліб і жовте яблуко —
Полуднує.

Чорний хліб і жовте яблуко
В гудзуватій долоні.
Крутиться, мутиться танець-заблука
В одному тоні,
Та радіола, розкривши жабрики,
Хрипить на сконі.

А нейлонові мальчики в танці течуть,
А пластмасові дєвочки джазики тчуть...

БАЛАДА

Мій дядько Васюта, людина проста,
Любив не долини, а там, де круто,
Борідкою схож на Ісуса Христа,
Губами ж смоктав самогонку люто.

До друзів був добрий — сорочку з плеча,
Дівчаток любив, а навіщо амбіція?
Персонально в особі Матюші Грача
Його поважала сільська міліція.

Мав собі хату на три кути,
В четвертому кутику — хід до печі,
Земля йому й вітер були як брати
І небо сестрою було, до речі.

Мав собі голос, як щедрий колос,
Та одну кожушинку, та один пояс,
Та одну лиш пічку на час розплати,
Та в партизанах аж три гранати.

Німці придумали кару люту,
Вішали Василика, Васю, Васюту,
І місяць торкався йому до плеча,
І земля у ватнику блідла видом,
І сльози лились у Матюші Грача,
Коли він із фронту прийшов інвалідом.

* *
*

По роботі у полі ударило било,
Полилось, попливло
повечірніми дзвонами,
І зіходились люди, закінчивши діло,
По міжряддях,
квадратах,
зеленими гонами.

Комбайнери, як статуї,
в бронзу окуті,
І легенькі дідки,
мов сухенькі папіруси,
І поважні інспектори
в сивім мазуті,
Що усе їм відомо,
від хліба до вірусів.
Їх дівчата запрошують
вмитись, до речі,
І гаптованих півнів
кладуть їм на плечі,
Їм борщу насипають
до каші гречаної,
І розводять багаття,
як ночі клечаної.
Хочу,—
чуєте? — хочу,
до заздрості хочу,
Щоб гаптовані півні
червоними крилами
Лопотіли на плечах
в годину робочу
І пахтіло для мене
дрівцями згорілими;

Щоб хилилось до мене обличчя привітне
І широкеє небо, як било блакитне,
Розгойдавши громи
над зеленими гонами,
Гомоніло для мене
вечірніми дзвонами!

* *
*

Бери-но швидкості, і простору,
І поворотів, і високості,
А тільки вмій, не задершись вгору,
Так гальмувать, щоб тріщали кості;

Бери-но цвіту по власній змозі,
І хліба, й солі, і втіхи в хату,
Лиш не забудь заплатить в дорозі
Людській любові звичайну плату:

Чи добрим зором, як бірюзою,
Чи щедрим словом, коли удача,
Чи як в нещасті,— плати сльозою,
Аби душевна. Аби гаряча.

* *
*

Солдатик сидів у глибокій траншеї,
В українському полі, під містом Дубно,
І тремтів його захисток з дерева й глею.
І гармати гриміли,
як архангели, трубно.

На плечі в солдатика
лежали заграви,
Над головою стояли зенітки;

Він читав Уїтмена про листя і трави,
Про людські обличчя,
як золота злитки.

Книжка була потерта й поношена,
Хована в мішечку із протигазу,
І долина землі,
молода й зарошена,
На кожній сторінці цвіла щоразу.

Десь у того солдата згоріла хата,
Є листи посивілі,
як попіл в окопі,

А над ним Уїтмена
тінь бородата
Говорила про серце, а не про попіл;

Що поверне правда і встане право,
Що, їй-богу ж,
сонце зійде з туману!
І стелила солдатику листя і трави,
Як зелені бинти
На пекучу рану.

* *
*

Як ішли солдати
До своєї хати
Із всесвітнього двобою
Рідних повидати.

На контрольнім пункті
свої звичаї,
Викладай, солдатики,
хто що має,
Щоб не персні-камені
і не злато,
В чергу стань, солдатики,
вас багато...

Той поклав олівці —
дітям подарунок,
Той сорочку нову,
той лікерний трунок,
А останній, вусатий,
видать,
піхота:
— Що ж, дивіться,— каже,— як є охота.

А в мішку
не труночки,
не олівці,
А в мішку
не точені крем'янці,
Не приймач
і не грач,
не трофейне падло,
Розгорнули мішок,
а в мішку — ковадло.

Бо жона розстріляна — річ відома,
Бо згоріла кузня в ковалика дома,
Бо чекають люди його з поклоном,
Щоб ковадло вдарило рідним дзвоном!

ПЕЙЗАЖ

Вечорами видніє,
і місяць похож до скорини,
Вечорами ясніють
калюжисті аквамарини,
Пахне печеним хлібом,
і сіном, в калюжах розмоченим,
І рум'яним дитинством,
неначе весною навроченим;
Ген м'якішає обрій,
і ніби добрішають люди,
І малюють асфальти
невидані дивні етюди,
Снігурі затихають,
шукаючи іншу постелицю,
Бородаті сніги
проводжають останню метелицю.
Так і ти проводжай
те, що холодом взятись хотіло,
І випростуйсь у плечах,
як дуб, що випростує тіло,
Головою — у небо,
мов кроною під високостями,
Серце вкутавши в зелень
і руки розкинувши бростями!

* *
*

Пущу її, пісню, в люди,—
похвалюють всі охочі,
А ти похвали мене краще
за безсонніï почі,
Де кожна рима — у нерві,
де кожне слово — в клопоті,
Бо мудрість іде без блиску,
бездумність — у позолоті.
Не подвиг топтать доріжку,
як травень у воскресінні,—
Відвідуй мене ночами,
як дощики йдуть осінні;
Мені не вигадуй слави:
вона лише тінь недолуга,
А краще пригадуй в горі,
коли ні жони, ні друга,
Коли не летить на вогник
ні брат, ані птиця з гаю,
Коли, як то кажуть в пісні,
стелюся і сам лягаю.
Не подвиг сідать до столу,
де вина горять іскрицею,
А краще вділись зі мною
шкуринкою, ще й водицею;

А краще терзай дерзанням,
а краще пали, де скуто,
А краще, як схиблю в правді,—
так бий мене в серце люто!

* *
*

Так захотілося діду вмирати,
Груди прикрить руками дубовими!
Сонце світилося в три карати,
Зерна здавалися не гатунковими,
Вулиця рідна, гінка до роботи,—
І та посивіла в чотири скорботи.

А все животворне стелилось по сліду,
Просило, кричало: — Вставайте, діду!
Нате вам неба й вітрів у гони,
Нате вам посмішок три мільйони;
Кулі, що з воєн засіли в плечі,
Свинцевими слізьми ридали вночі;

Поле привело вороного коня,
У клекоті ржання й чорного жару,
Давній ворон летів півдня,
Тягнучи діду врожайну хмару;

Явір поклав найдорожчу тінь,
І вечорова зоря, як мила,
Вся знемагаючи з палахкотінь,
Бороду дідові засвітила.
Дід розпочав свою мову гожу:
— Що ж, коли треба,
й пожити можу,
Вже як без мене немає вправки,—
Можна і встати з цієї лавки;

Кличте-но конюха,
кличте електрика,
Кличте людей,—
погуляєм на святі! —
Так розвивалась подій діалектика,
В двадцятім віці
у дідовій хаті.

В дідовій хаті, де й я, ніврoку,
Ріс, як дубок, на людську мороку,
Де між смішним і гірким до краю
Дзвони дитинства й тепер дослухаю...

МОЯ СТОРІНКА

Під тим вікном ізнов цвітуть бузки
В росі важкій, у зернах синьооких,
Повиті в щебет; але те вікно
Не розчиняється мені назустріч,

І білозуба посмішка її,
Осяяна у кароокий пломінь,
І шепіт слова, й таїна сердечна
Уже давно мені як дивний сон.

В осінню непогоду, під дощем
Ми тут удвох, обнявшися, стояли,
Мішаючи краплини дощові
З терпкими поцілунками.
А взимку
За тим вікном нам вогник пломенів,
І серце біля серця стукотіло,
І загоріла золота долонька
В моїй руці тремтіла, наче птах.

— Приходь же завтра, тільки щоб без
жартів,
А то не вийду. От візьму й не вийду! —
І сторожко-тремтяче обнімає,
І на щоці мені лишає жар
Солодкої надії, і до хати
Біжить...

А я ще довго сам-один
Стою вночі, і шепіт завірюхи
Мені співає дивною струною,
І сніг цвіте, і сяє чорне небо.

Давно було. А ще й сьогодні чую,
Коли у щебеті цвітуть бузки
І тепла ніч вдягає оксамити,
Оте тремтяче і солодке слово:
«Приходь же завтра!»
Ніби знов вікно
Розчиниться — і теплі ніжні руки
Впадуть на плечі в сяєві зорі,
І вже не сном, а невимовним щастям
Торкне цілунок щоки загорілі
Під тим вікном, де я колись любив.

ЗЕМЛЯНКА

На людній широкій площі,
в асфальтовому тумані,
Хлопчина співав «Землянку»
і приграваб на баяні;
Оту, що мене пригріла
в окопі на довгі роки,
Оту, де любов далеко,
до смерті ж — чотири кроки.
І в тембрі бриніла нота,
чіпала струну відому,
Що в батька глуха землянка,
далеко від цього дому;
І в зорі того хлопчини,
а з чого, то й сам не знаю,

Я бачив всесвітні межі
на тім на переднім краю.
Дзвеніли авто й трамваї,
зима завивала люта,
І йшла золота мелодія,
у керзові чоботи взута.

БАЛАДА

Відвідало сиву матір
синів аж семірко,
Хай п'ють та їдять,
щоб було не гірко.

Бо натоплена хата,
Бо дубова лавка,
Є по чарці на брата
Та іще й добавка.

Пироги з капустою,
пироги із вишнями,
Заходжайте, сусіди,
будете не лишніми!

Побратимів своїх
Зустрічать упертих,
Трьох молодших — живих,
Чотирьох же — мертвих.

Три молодших сплелись
У дзвінкоголосся,
А у мертвих з очей
Вирослo колосся;

Та свинців огняних
Повнісінькі жмені,
Під погонами в них —
Кленочки зелені...

В трьох живих, молодих,
Є куди зростати,
А у мертвих — у них
Інші атестати.

На столі пироги,
скатертини пілочка,
Сім дівчат ожидають,
кожна — як сопілочка.
Сім весіль обростають
в бубни невгамовнії,
Всі чарки висихають —
лиш чотири повнії!

МОЛОДА

М. Чабанівському

Темне небо лежало,
і хмара ходила навкісна,
Та шуміли тополі,
до непогоди байдужі,
А вона, в білім платті,
ішла, наче пісня,
Високими каблучками
переступала калюжі.
Дві подружки за нею,
з букетами квіту і м'яти,
Три хустини летіло
як сяйво зелене,
А вона уклонялася людям:
— Просили батько та мати,—
І посміхалася щиро:
— Прошу на весілля до мене.—
Від усмішки тієї
в Катрусі — чи, може, у Насті —
У людини в руках
закипало і ладилось діло,
І сама вона, дівчина,
ніби скупалася в щасті,
І тепер теє щастя
на ній промінцями горіло.

Сивій бабці — з поклоном,
і дітям малим біля хати,
Двом дідам і тополям,
воротам і саду з пагіллям:
— Просили батько та мати,
Просили батько та мати,
І я вас прошу на весілля,
Прошу на весілля...

Так пройшла по селу,
наче промінь,
тоненька і строга,
Наче бронзова бджілка
пролетіла з долини,
І подобрішали люди,
і рястом взялася дорога,
І заплелись у кучері
дідів столітні сивини.
І мені забажалось жагуче
в дорогу відому,
Де в вечірніх Стожарах
обличчя малюються прóсті,
До маленького щастя,
до рідного тихого дому,
До важких короваїв,
гарячих, як з грому,
До весіль молодих,
На дзвінкому кленовому мості!

Леонід Новиченко, Олесь Гончар, Андрій Малишко, Пятрусь Бровка, Максим Танк. *Фото 60-х років.*

Малишко садить гілочку Тарасової верби, привезеної з Кос-Аралу. *Фото 60-х років.*

ПРОХАННЯ

Десь на міднім світанку,
у розводах гарячої просині
Я іду,
я іду,
я ступаю асфальтами міста,
Площі кидають мево
червінцями осені,
І лежить тишина,
без людей тишина урочиста.

Юрби вулиць упали,
як нерухомі фонтани,
Синє небо застигло лапою,
І вмирають гудки,
і серцями залізними
корчаться крани,
І з колонок водиця
заржавлена капає.
Без людей. Без душі.
Без гарячого пульсу у скроні,
Нерухомі квартири
у картинах і килимах;
Не доїдено хліб на столі.
Не дописано книгу в безсонні.
Не прикрито подушку дитині.

Жах! Жах...
Чорні більма вітрин.
Пухирі абажурів в електриці,
Сині плями тролейбусів
проводжають мене.
Я іду одинокий,
пепаче в незвіданій Мексіці,
Може буть, може бути,
десь людина майне?

Може, в тихім саду,
на світанку чи нічкою глупою,
Стріне дід-садівник
у обіймн живі?
Але яблука стиглі
з антонівок гупають, гупають,
І ніхто їх не підбирає в траві;
І ніхто їх не їсть,
і не квасить у діжечки криті,
Бджоли лапками креслять
отруйні сліди,
Без людської руки
набирають меди медовиті
І несуть невідомо куди.
І всихає пшениця,
невідомо для кого посіяна,
І зітхають в предсмерті
жител теплі вогні,

Я іду,
я іду,
я іду,—
і самітність осіння
Чорні руки, як реквієми,
простягає мені.

Впала бомба воднева.
І глобальна о тій же хвилині.
Люди милі мої,
я ж люблю вас, як сонце ріку,
Не лишайте мене одного,
не лишайте мене в самотині,
Під розколотим небом,
На самітнім віку!

ЯБЛУКА

Я люблю, як, буває, осінню
Пахне яблуками у хаті;
Он лежать вони, повні просині,
Повні сонця, немов на святі;

Крутобокі і вітром точені,
На весілля десь приурочені,
Повисають на гільце зрубане
І самі бубонять, як бубони.

Звуться зорями і ранетами,
Повні пахощів, соком гожі,
Доспівали попід планетами,
І планети — на них же схожі;

Мились росами десь під тучею,
В землю падали в добрім літі,
І ставала земля пахучою,
Ніби яблуко на орбіті...

З МИНУЛОГО

По груди в воді стояли матроси,
Плечима підтримуючи понтони,
Падали бомби,
як чорні коси,
Були дрібненькі, були й до тонни.

На інший берег ішла піхота,
У інше життя,
до нового бою,
А мертві стояли вже без клопоту,
Човни тримаючи над собою.

Ми вже гриміли десь за степами,
Рили окопчики із бійцями,
А вони лишились
крижаними стовпами,
Як обеліски
з людськими серцями...

* *
*

Інколи найде така хвилина,
Ніби я винен у всьому світі,—
За хліба шмат,
що не має людина,
За недорід на зеленій віті;

За вікову материнську муку
І за посуху на ниві й луці,
Хлопець любив,
а прийшла розлука,
Я ніби винен
у тій розлуці;

За суховії,
за град із грому
І за ракетно-космічні невдачі,

Муж не вернувся
давно додому,
Я ніби винен,
бо жінка плаче;

Хтось замерзає за далиною,
Хтось повідає життя печальне,—
Серце моє, серце,
то ж ти виною,
Зліплене з нервів
і ненормальне!
Пульсом прискорене
і напружене,
Б'ється, як птах
у посуху літом,
Може, то й добре,
що з болем здружене,
А не прикрите рожевим цвітом!

* *
*

Крізь темну ніч шумів весняний дощ,
І в унісон із ним шуміли сосни,
Розгойдуючи бронзою своєю
Садки і хмари; і густа трава

Напосна досхочу, до нестями,
Веснянками бриніла молодими,
Трава і хмари, й сосни в темну ніч.
І я, мов дерево, із ними ріс,
І даленів, як хмара; і росою
Забрьоханий по пояс, без доріжки
На вогник брів у теплому вікні,
Щасливий з того, що мене зустрінуть
Кохані очі, і ласкаві руки,
І пізньої вечері хліб та сіль.

Шуми, весняне дощове вітрило,
Ярійте, трави, і хиліться, сосни,
І ти заходь зі мною, темна ноче,
На вогник той, де жде мене любов...

ПТИЦІ

Коли не хочуть мене зрозуміти,
Мені стає сумно
між піснолицими,
Я йду до ріки,
під зелені віти,
І розмовляю з птицями.

Повірте, нам зовсім тоді не гірко
І наша розмова не дуже бідна,
Бо африканська їхня говірка
Моїй українській — рідна.

Ті ж самі наголоси чувати,
Ті ж самі обрії й синь озерна,
Я їм співаю, що вчила мати,
А вони —
покльовують зерна.

Викреслюють кола, мов по орбіті,
І кожна пташина
ну просто мила!
Тож добре людині на білім світі,
Як є в неї птиці,
Пісні
І крила...

ЗЕРНО

Ні, не ямбами, не хореями
Диха слово між масами,—
Засекреченими батареями
І глобальними трасами;

Небо ділене на квадратики,
Як боєць наготові,
Розрахунками математики
І обчисленням крові.

Але вічністю наготоване,
Поміж днями і роками,
Виростає зерно, приховане
Золотими потоками;

І розкущене, і помножене
На землі, як на кратері,
Захищає серця стривожені,
Як дитя біля матері!

ДОРОГА ДАЛЕКА

Приходять у тиші, немов після бою,
Приходять у непогоду і в спеку:
— Бери нас з собою,
Візьми нас з собою
У дорогу далеку.

Шепоче розмова Залізнякова,
Скатований Гонта збирається в мандри,
Дзвенять під копитом залізні підкови,
Мов залізні троянди.

Міцні кріпаки, одчайдухи з журбою,
Повстанці, діди, пересохлі, мов деко:
— Бери нас з собою,
Візьми нас з собою
У дорогу далеку.

І ті, що взивалися єретиками,
І ті, що ставали на прю із богом,
І ті, що шукали шкуринку віками
За високим порогом.

Приходять із небом своїм, із тяжбою,
З возами, із кіньми, з своїми лелеками:
— Бери нас з собою,
Візьми нас з собою
У дорогу далекую...

В дорогу далеку з життям, із коханням,
Без деспотів, зради, лихої облуди,
Де щастя — є щастям,
Світання — світанням,
А як люди — то люди.

Та й сам я прошуся на людному вічі,
Що буду залізним чи холод, чи спека,
Народжуюсь тричі,
Палю себе тричі,
Бо дорога далека!
Дорога далека...

* *
*

Дай мені, Земле, від своєї любові
Хліба, і рясту, й зеленої крові,
Дай мені коней, щоб їздить в гості,
Дужих моторів
У високості.

Дай мені, Земле, від чорного жару
Світлого полум'я без пожару,
Щоб гуготів, лопотів по світу
Синіми крилами
Антрациту.

Сій мені, Земле, дубів на плечі,
Щоб налякались сноби й предтечі,
Як засвічу я своє горіння,
Як попущу я
Твоє коріння...

Дай мені, Земле, в очі блакиту,
Дай мені мужність несамовиту,
Сльози і щастя,— я все приємлю,
Так, як Микула,
Орючи землю!

КИЇВ

Як з тобою прощались
крізь темні пожари
Сорок першого року,
двадцятого віку,—
Людські руки здіймались мільйонами в хмари
І розхристані почі
біліли від крику.

Там снаряди розжеврені рвались під липами,
Там каштанові віти були смолоскипами,
І Дніпро червонів,
кров'янів під мостами,
І розколоті площі
кричали устами.

Ах, мій Києве, Києве! —
синь берегами,
Ти приходив до мене
в бою, під снігами,
Як гаряча любов
журноокому хлопчику,
Як змарнілий мій батько
в тісному окопчику.
Гомонів мені в штурмах,
Дорікав десь у полі:
«Ярославни мої у тюрмах,

І Тараси мої у неволі,
І чорнію я небом,
чорнію і сохну з розлуки...»
Годі давнє пригадувать:
серце порветься від муки!
...Он визволення стелиться
шляхом крилатим,
І гудуть твої площі,
мов рвуться до злету,
І засмучена гірко
усмішка солдата
Зігріває дитя
біля університету;
І полки поминають
у вічність, в двобоїща,
Де майбутнього ранку лягають сувоїща,
І підводиться Київ,
як Леніна вулиця,
Знамениті тополі
над площами туляться;
І щебечуть каштани,
і синіми бризками
Сяє чорне залізо
над обелісками,
І диханням мартенів
пашить, як пожари,
Над колисками мріють
вночі сталевари.

Ти і сам мені видишся
в добрій подобі
Крізь літа, і мандрівки,
і далі імлисті,—
Сталеваром плечистим
в замащеній робі,
Хлібодаром у бронзі
і кленом у листі.
Де б не був я —
до тебе тягну свої руки
І кладу тобі серце,
любов'ю стократе,
У симфоніях вітру,
в печалях розлуки,
У сльозах біля щастя,
мій Києве-брате!..

Бо нема тобі краю
В могутньому корені,
Бо в труді твої руки
І очі озорені,
Бо стоять біля тебе,
мов клени у пущі,
Мов із золота куті —
століття грядущі!

«ДОРОГА ПІД ЯВОРАМИ», 1964 р.
ІЗ ЗБІРКИ

І коли цілували
камінця й сушу,
І коли вривались
у київські брами,
Ти слалась на серце й лягала на душу,
Дорого під яворами!
Дорого під яворами!..

ПІСНЯ ДОРОГИ

* *
*

Пам'ятаєш?
У камені, в колії добрій,
Чи літо на осінь
або дощик-пороща,
Простеляла для мене далекий обрій,
Дорого під яворами. Моя найдорожча.

Пам'ятаєш?
Пройшли ми тисячні і мільйонні
По грудях твоїх, під великими небесами,
А я із тобою у ночі безсонні,
Дорого під яворами.
З тобою так само.

Бачив я в світі
і полюбив їх навіки,
Дороги під евкаліптами,
інші — під пальмами,
Дороги з пожарами, сповнені крику,
Покриті тучами та напалмами.

А тобі і любові мало.
Моя єдина.

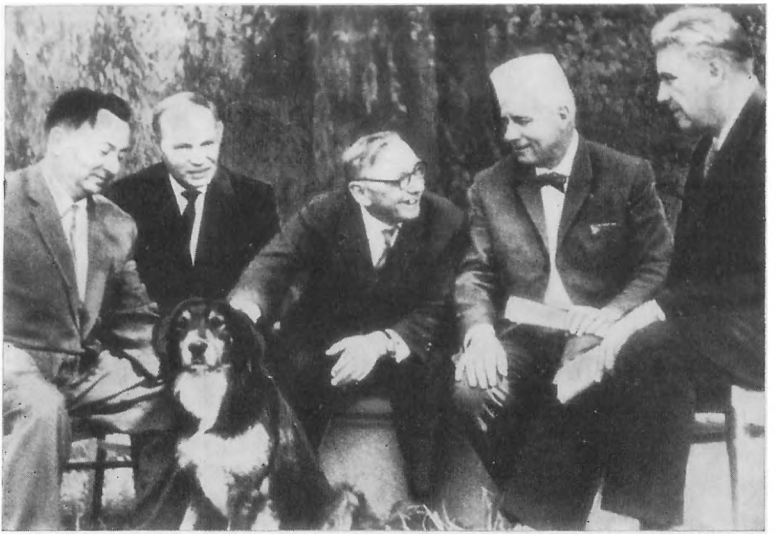

А. С. Малишко, М. П. Стельмах, Ю. К. Смолич, І. С. Козловський, М. Л. Нагнибіда. *Фото 1964 р.*

А. С. Малишко, Л. В. Забашта, М. Т. Рильський.
Фото 1964 р.

Ти для мене — дихання, і шлях, і траншеї,
Ти зліпила мене із вогню України,
Із вечірніх зірниць,
із землі твоєї...

Спіткнусь об важке каміння —
не відчуваю болю,
Небо твоє шукаю ранками й вечорами,
Пилом твоїм покритий,
іду по людському полю,
Дорого під яворами,
Дорого під яворами!

СПОГАД

I

Дерева піднімаються, як мечі,
Дерева хитаються над обелісками,
Із зеленими кронами,
із зеленою кров'ю,
і вдень і вночі,
Громом тавровані,
зливами,
кутими блисками.
І як легко, як тихо,
поклавши безсмертя під голови,

Сплять під ними солдати.
Небо, сиве, як олово,
Простила́ свої шати,
Трави ходять навколо
Біля вічної хати.
І стоокий, сторукий
піднімається реквієм,
лущений з грому,
Не ховаючи муки,
Не долаючи втому,
З-під зеленого дерева — мати,
З-під червоного вечора —
мати:
— Сини-соколята,
Верніться додому!
Додому...

II

А вони лежать на твердій постелі,
Під небесами й деревами,
Під хмарами й птицями,
І не те щоб сумні,
і не те щоб веселі,
А з такими звичайними,
із такими людськими лицями.
Під колосом поля,
що наливає зернину,

Під асфальтами сизими
і темними, довгими нічками,
Буйні руки схрестивши на мить єдину,
На єдину годину,
із кулеметними стрічками.
Уже їхні жони
повиходили заміж і постаріли,
Їхні сини поженились і мають
дрібненьких діток,
Атестати пожовкли,
двадцять літ не до діла,
Військкомати не ставлять
на них поміток,
А вони лежать на твердій постелі,
Дерева корінням заплелися під боки,
У ногах — небеса.
В узголов'ї — скелі,
Зупинились годинники не на дні —
а на роки.
Тільки мати,
долаючи смуток і втому,
Виходить на вічну дорогу мати:
— Ой сини-соколята,
звідкіль виглядати?
Верпіться додому,
Та до рідного дому...

III

Вгору звернуті їхні обличчя,
Попід траншеями і накатами,
Очі заплющені на многоріччя,
Слово заглухло,
не карбоване датами.
А тії очі вдивлялися
в темні бомбовані далі,
А тії очі горіли ж
від гніву, любові й печалі.
Чола повернуті к сонцю вгору,
Скроні покільчились буйним житом,
Вічність поклала думу сувору
Усім недомовленим
і недожитим:
Стежками несходженими і тропами,
Боєм нескінченим і окопами,
Цвітом нестоптаним у долині,
Словом обірваним на половині.
Білим листом,
не дописаним вночі,
Краплями крові,
що так і не стерті,
Давні кохання,
жіночі й дівочі,
Тут, наче сироти,
посивілі в безсмерті.

І настроюють хмари велетенські оркестри
Сонця теплого,
злив
і розкутого грому,
І земля піднімає руки:
— Чого ж вам принести?
Поверніться додому!
Верніться додому...

* *
*

Вода стає прозорішою. Тиша.
Снується у дубах, у листвині,
І мріє луг про вересневі дні,
І очерет вівчариків колише.

Важким волоттям вилягли проса,
Там білим зерном опада роса
На листя й трави, на поля медвисті,
Де коники сюркочуть урочисті.

І на душі лягає світла тінь,
І мріють села, аж блакитні з диму,
Де для майбутніх добрих поколінь
Життя кладе дорогу несходиму.

* *
*

В житті є сонце і мета,
Живі дерева й сталактити,
І правота й неправота,
Кому як жити і ходити.

Я аж тремчу, коли на клич
Ніхто не прийде в самотині,
І не люблю я двох облич,
Коли вони в одній людині;

Одне тобі, друге — мені,
Під компліментами й листами.
Блукають люди кам'яні,
З різноманітними устами;

За стіл сідають при тобі,
Байдужі в радості й журбі
І патріоти щодо мови,
Лякливо-мирні суєслови!

Мені б їх знати наперед,
Дрібненькі помисли збагнути,
Щоб хліб і воду, сіль і мед
Оберігати від отрути!

ПРАВДА

Мене навчала мати ще колись:
— Як виростеш, моя мала дитино,
То мудрим будь і мужнім будь в житті.
Скупі два слова. Нелегкі два слова.

У мудрості свої закони є:
І цвіт, і злет, і несходимі пущі.
Пізнай краплину і течіння зір,
Зерно, і камінь, і могутній всесвіт,
А правда лиш одна — вона колюча,
Гірка й жорстока. І завжди в біді.

Тож мужнім будь —
оборони її,
Карай себе і серце рви на частки,
Збивай коліна в кров,
Упавши, встань,
І знов іди, і знов шукай її.

Як проклянуть лукаві — проклянися!
Як одречуться друзі — що ж, даремно,
Залишать рідні одного — хай так!
Як треба вмерти — тілом ляж за неї,
Ох, нелегкі два слова.
Нелегкі!

* *
*

Вихопивсь дощик поміж заграв:
Чоботи сині, синя сорочка,
Сині мелодії понапинав
З неба широкого аж до лісочка;
Синіми стрілами закресав,
Сині листочки дрібно писав —
Людям, озерам, лукам за обрій,
Ох, і смішний же!
І добрий-добрий!
І запрозорились водні гущі,
І посміхнулися темні пущі,
Навіть дуби, із важкої породи,
Чухали голови від насолоди.
...Вихопивсь дощик поміж заграв.

* *
*

Чогось не вгледів наостанку,
На іншу тему десь пристав,
Так, як минає полустанки
Покрай вантажений состав.

А там картина розмаїта:
Гармошка грає. В'ється дим.
Вдова у хаті лічить літа
Із трудоднем своїм тугим;

І весілля бредуть у бубнах,
І партизани чарку п'ють,
Світанки в сурми грають трубно
І сушать ночі каламуть.

На них не світять семафори,
Здійнявшись в небо грозове,
Кохання й сльози,
Щастя й горе
На полустанку тім живе.

А ти не вгледів, не помітив
Чи то навмисне обійшов,
Де в серце просяться, як діти,
І щастя, й смуток, і любов.

ТАРАСОВА ГІЛКА

Гілку верби від Тараса з неволі
Везли на Вкраїну, на самольоті,
Вона почала проростать поволі
Серцем зеленим
В своїм клопоті.
Через мотори і хмари-гори
Кинула пагони, як у діброву,
В радіаційні важкі простори
Сипала жовту пергу медову,

Прагла землі у її озонах,
Не зів'ядала в ядерних зонах
Гілка вербова, зеленолиста,
Віком розкована,
Чиста й росиста!
Вкрила мотори з їхнім горінням,
Промітала зорям
Шляхи смугасті.
У моїм саду зачепилась корінням,
Щоб мені ночами
Плакать у щасті!

* *
*

Знаю від листя немало слів,
З ріками родич в таємному слові,
Біло-білену мову снігів,
Гімни осені малинові
Знаю... Навчався блакитних собі промов
З плескоту хвилі й людських розмов.
З хліба узяв запахущий сік
Землі, дощів і залізного плуга,
Ніби я жити сто літ зарік,—
Прибуває потуга.
І все те по крапельці, як на меду,
В свою українську мову кладу.

Нехай лиш не лаються хвалюки,
Що маю у серці своїм потребу,—
Хотів би її розписать на віки
По травах і людях,
По землях і небу!

КАРТИНА

Їдуть колгоспники в київський зал
Слухати Лисенка і Чайковського,
Теплі мотори автомашин
Дихають небом, пилом і житом;
Над жовтими урвищами Трипіль,
За Богуславами й Кагарликами,
Де відьмою й чортом лякали дітей
У сивій вільшині;
Їм видяться тихі Снігурки в бору,
Новітні Остапи й Тараси Бульби,
І гуки литаврів, і золото флейт,
І мудрих симфоній ясні голоси
Їм душу тривожать.
В них руки, зашерхлі від трудоднів,
Від калібрації і автолу,
Лягають на струни, на клавішів крик,
На біль і трагедії нового віку.

В них очі яснішають,
Плечі важкі
Зростають під небо.

Їдуть колгоспники в київський зал
Слухати Лисенка і Чайковського.

ПАМФЛЕТ

Не вивчав це святами,
Що далося взнаки:
Звем синів — хлоп'ятами,
А у них — чуваки.

В нас і сміх прозориться,
А що в них — то чмихи,
В нас дівчата — горлиці,
А у них — чувихи.

В нас пряме,— в них горблене,
Мов каліка в хату,
Ми їмо зароблене,
А вони — по блату.

В нас зарплату висічи
Працею на душі,
А у них — щоб тисячі,
Рвуть куски і куші.

Мертвих кличуть — жмурики,
Валять все докупи,
А самі ж то жмурики
Хоч живі — а трупи!

З мамами й папашами —
Ах, ті папи й мами! —
У мистецтві нашому
Ходять вверх ногами;

Дьогтемазні вибрики
На нові ворота,
Та нудні верлібрики
З блиском сухозлота.

Он яка фундація!
Он яка робота!
Дай їм шалі газові,
Славу, повну крику,
Барабани джазові,
Щоб під саму пику,
Та гундосу пісеньку
В моднім кабінеті...
Душно, братці, тісненько
З ними на планеті!

ТІНЬ

І знов кладу свою відраду
Гарячим спогадом довіч:
Далеку сиву автостраду
В таку ж далеку сиву ніч.

Тополь розгорнуті колони,
Моторів гутірка жива,
І все у стрічах не холоне,
І все забуте ожива.

Ми пролітаємо, чи линем,
Чи даль ковтаєм — все одно.
Он за тісним і темним тином
Жаріє вогником вікно.

Кого ти ждеш? З якої далі?
З яких небес чи темних піль?
І серце стискуєш в печалі,
І неподільний гасиш біль...

Все припадаєш в неспокої,
У шістдесят жіночих літ,
До тої шибочки малої,
Яка тобі — як цілий світ.

Чи він же пише, що приїде?
Чи передасть, бува, листа?

Про ті привіти чи обиди
Старечі змовчують уста.

Отак і в мене, в інші ночі,
Отут, в недавньому краю,
Дивились довго рідні очі
У рідну шибочку свою.

Одвидивлялись, одіждались
В блакитнім сяєві своїм.
Кому що склалось чи не склалось,
А серце в спогаді гіркім
Болить та ниє, як дитина,
Як сиротина в ревний жаль.
...І гнеться, гнеться тополина,
І рвуть мотори магістраль.

І на далекім виднокраю,
Де літо їде на возах,
Чи я вернусь сюди, не знаю,
Бо ця дорога вся в сльозах...

ЛЕСІ УКРАЇНЦІ

Все минуле — землею, віттями,
Сизим словом приходить в ночі,
Над гарячими вдаль століттями
Підвелись твої сині очі;

Над озерами, де Поліщина
І Волинщина квітне айстрами,
Де життя твоє не заміщене
Ані майстрами, ні підмайстрами.

Мліє вечір над сторінками,
Час гортає ті Заповіти,
Встала квіткою Ломикаменем,
Щоб імперію розвалити:
Всю напудрену, із начосками,
Із царевими недоносками!

Ломикаменю, цвіте зоряний,
Бідне серце з важкими мандрами!
То бриніла, як Мавка,— горяно,
То залізом була — Кассандрою...

За громами, за даллю віщою,
Не журбою на синь-доріжки —
Прометеївськими огневищами
На вкраїнські сухі обніжки;
Словом кутим
Та жалем лютим
Людям, небу, зеленим рутам,
Синім паводям, сивим літерам,
Що складали батьки руками,
Трагедійними палітрами
Засвітилася над віками.

Ломикаменю мій м'ятежний,
Днів скаліченних, сліз і мроку,
Обів'ю тебе мрій мережами,
Дам живучого серця соку;

Вкрию кроною — і так само
Будеш квіткою в вічнім плесі,
Термоядерними небесами
Не затемнити слово Лесі.

І на полі в нас не з обжинками,
Будем далі трощити камінь,
Щоб росло воно Українками,
І Тарасами, і Франками.

Я не бачив тебе нездужою
І не чув про жалі і втому,
Серед літа ідеш із ружами
На Вкраїну, до свого дому;

Де Волинщина і Поліщина,
Грає зорями синь обічна,
Де життя твоє не заміщене,
Лесю, Лесю, легендо вічна!

* *
*

Георгію Майбороді,
Платону Майбороді

Бачу літо у високім цвіті,
Янтареві доли і поля,
Є в людини молодість на світі,
Як полтавське небо і земля.

Є в людини стежка чи дорога
Із юнацьких, із далеких гін —
Сто разів вертає до порога
І приводить серце на поклін.

Тій долині у промінних косих,
Джерелу з-під сивого моста
І коханню першому у росах,
Що лягло цілунком на уста,

Поклонитись доля не боронить,
Пригадати юність до ладу.
Ходить, дзвонить, тихо листя ронить
Пелехівський [1] вітер у саду.

---

[1] Пелехівщина — село на Полтавщині, де народилися брати Майбороди.

Пелехівський вітер мій високий,
Пружносиній, в заводях, як дим,
Чародій в мелодіях і в соках,
Як і ті, що виросли під ним.

Ті, що стали людям на приміті
Ритмами і сурмами в світи,
Лисенкові учні знамениті,
Два хороші хлопці — два брати.

Нас не кров'ю кликано до діла,
А любов'ю в ласці звідусіль,
До землі, що серце полонила,
До людей, що нам дали хліб-сіль,

До своєї мови, що, розкута,
Підвела у мудрості чоло.
І тому у пісні пахне рута
І Вкраїни б'ється джерело.

Ах, мої братове — красні маки,
У завію, в літо, в листопад
Заспівайте, щоби я заплакав
І не спав четверту ніч підряд...

Щоб судьба ласкава а чи грізна
Не хилила голову в біді
І кричали б клавіші допізна,
Як на ріках білі лебеді.

День стоїть за далями крутими,
Пахне літо щедрістю весіль.
Добре жить, бо є ще побратими,
Серце є, і люди, і хліб-сіль!

* *
*

Т. Масенкові

Цвіт спадає на білі роси,
Де світання плинуть з імли,
Там лежать золоті Глодоси
І летять молоді орли;

Там ширяти душі не тісно,
Обирати вселюдський шлях,
Вийшла в світ кароока пісня,
Вся у колосі та в тернах.

Із талантом твоїм високим,
Наче квітка у борозні,
Над джерелами, над потоками
Листя кинула вирізні.

Осявала стежини сірі,
Де до бою ішли сини,
Над окопами в Сандомирі,
Над Заволжям, в ночах війни.

Припадає вона устами
До надій, як вода жива,
Де Вкраїна дзвенить мостами,
Наша мрійниця степова;

Терен спіє під гомін жита,
Терен в сонці не любить мли.
Здрастуй, Тереню!
В добрі літа —
Хай клекочуть твої орли!

ПІСНЯ ЯВОРІВ

* *
*

Пам'ятаєш?
І не забула розмаяні боєм знамена,
Прошиті дощами,
Осколками палені в полі?
І я біля тебе, і ти біля мене,
Дорого під яворами,
У таврах неволі.
Я приніс тобі мужність.
А в тебе й своєї доволі.
Я поклав тобі болю важкі загати,
А ти і своїми була багата
На рани та лати.
Дорого під яворами,
під осінніми тучами,
Де поля лежали,
мов картини затерті,
Уся посмугована та покручена,
Фугасками рвана,
в своїм безсмерті.
Із сиротами біля тину,
З руками, як чорнолісся,
Де плечі випростувались
і неба зростала площа,

І заплакані очі
з землі підвелися,
Дорого під яворами!
Моя найдорожча...
Ішла з Полтави,
лягла з Донеччини,
Під Києвом слалася за туманом,
Не засекречена
і не онімечена,
Схожа з закривавленим меридіаном.
Ми їли кашу на твоєму лоні,
Тамували рани
твоїм осотом,
І навіть мертві
клонились в поклоні
Неспаленим синім
твоїм висотам.
І коли цілували
каміння й сушу,
І коли врівались
у київські брами,
Ти слалась на серце
й лягала на душу,
Дорого під яворами!
Дорого під яворами...

СВІТАНОК

Зерно тужаве від соку й напруги
Тихо співає під сонячні фуги
В полі тому, де горіли хати,
Де перетліли важкі автомати.

Сам я над ланом плечі випростую,
З білоцерківкою і з безостою,
Думою зрію, сплітаюся з хмарами,
Наче той явір, що крився пожарами.

Буде у мене турботи довіку,
Буде у мене доріг без ліку,
Щоб по роботі, в людському святі,
Сяли пісень золоті рукояті!

* *
*

Давно вже ти виріс, хлопчику мій,
Мабуть, оженився
і діти навчаються в школі.
...За Лютежем бій,
за Петрівцями бій.
І ти босоногий
в покритому бомбами полі.

А небо гуде, як розколотий дзвін,
А бійців чекає спустошена хата.
Горять чебреці,
і горить лігроїн,
І горить душа у солдата.
Ти стояв з відерцем,
як вийшов сюди,
У завітрену ніч,
в дощове Подніпров'я.
І напився Ватутін
з відерця води,
Й шепотіли губи твої:
«На здоров'я...»
На здоров'я людині,
що військо вела,
На здоров'я рукам
і очам її добрим.
І сміялось обличчя твоє молоде
Так, як перший світанок
сміється хоробрим!

ПОБРАТИМ

Подій мінялися відтінки,
Полків юрмилися ключі.
Його ж поставили до стінки
На Володимирській вночі

І розстріляли.
Дощик крапав.
Дерева — свідками — німі,
Як хижа лапа із гестапо
Ім'я закреслила в тюрмі.

Червоні сльози листопаду
Гасили спалахи заграв,
А він під стінкою не падав,
Розкинув руки і стояв.

Неначе нас хотів крізь грати
Зустріти з бою і обняти,
Святої воленьки начала,
Й від крові витерти чоло.

Та тільки серце не кричало,
Та тільки кроку не стачало,
Та тільки сили не було...

ДІВЧА

Дівча стояло і співало,
Сріблясту ниточку вело
Про те, що радості замало
І зло людині — всюди зло;
Без батька й нені, в самотині,
Убогий вичахне обід,

Що тяжко жити сиротині,
І шлях — не шлях,
І брід — не брід.
А від Петрівців, з Синьодолу,
Із трав, із неба — звідусіль
Нам осінь винесла до столу
Солдатський хліб, росу і сіль.
І так хотілось, як на свято,
В людському щедрому гурті
Всю землю з радістю віддати
Отій маленькій сироті;
Щоб стала осінь біля тебе
Весною щедрості, дитя!
Ревло над шляхом сиве небо
Про світ, сирітство і життя.

МАТИ

Під димне маєво руде
Вдивлялася з турботою.
— А мій Іванко з вами йде?
— Іде, іде з піхотою.

Вставала мати в ранній час,
Брела стежками млистими.
— А мій Іванко тут між вас?
— Отам іде з танкістами.

До бойових брела застав,
Де сонце сяло русенько.
— А мій Іванко не відстав?
— Ні, ні, іде, матусенько...

Хоч він уже не знав доріг
В пороховому сутежі,
Хоч він упав, як з боєм біг,
Під артнальотом в Лютежі;

Не пив води, не чув трави,
Не дихав під загравою,
Русявий чубчик голови
Уже зростав отавою.

А їй здається із приміт,
Що він іде, агукає,
І десять літ, і двадцять літ
У рідну шибку стукає...

ПІСНЯ

Запалити б світелко — гільзу снарядну,
Та послухать пісню оту трьохрядну
У бліндажику, що під яром,
Весь обкурений злим пожаром,
Та ще кухнею випадковою,
Та ядучкою махорковою.

Запросити б друзів до хліба-солі,
І живих і мертвих в далекім полі,
І бліндажик той, що в долині,
Де жили ми у ночі сині,
Під бомбьожками та під тучами,
Під дощами, як біль, колючими.

Та згадати в штурмі човни моторні,
Та побачити лютізькі ночі чорні —
В тім бліндажику, що під бором
Похилився вікном суворим,
Весь покритий старими віттями
Поміж небом і між століттями!

* *
*

Як перший танк, в важкій температурі,
Узяв Хрещатик і смертельний смерч
Ударив Шолуденкові у груди,
То він, Ничипір, падаючи в землю,
Не закричав — прошепотів:
— О мамо!

Через десятки поминулих літ
На цьому ж місці, стоячи в задумі,
Я чую, як земля у глибині,

І край небес, і камінь,
і дубов'я
Мені шепочуть
П'ять великих літер,
Мов п'ять скрижалів кованих:
— О мамо!..

Отак мені б упасти в інші дні
З цими словами на устах гарячих,
Бо в них колиска,
Й материнський зір,
І наша пісня, й тая п'ядь землі,
Де я летів, як білий парус в морі,
Любив, і жив, і паленів:
— О мамо!

* *
*

Не стій, мати, та й коло хати,
Не сій по каменю тієї м'яти,
Вже ж бо насіялась по зернині
В довгім житті,
у малій хвилині,
І надивилась при рідній згубі,
Як сива зозуля
на чорнім дубі.

Промітай доріжку, як є потреба,
Відчиняй ворота у дзвони неба,
Коли є турбота, коли скорбота,
Йдуть сини до тебе,
як вічна рота.
Йдуть мореплавці і сівачі,
Під твоєю сльозою на кожнім плечі,
Під благословеннями голосистими,
Під твоїми долонями
росянистими.
І легко синам ті шляхи топтати,
І добре синам, як є рідна мати!

* *
*

Йдуть по степах, по осінній руті
Високовольтові ферми куті;

Понад криницями легендарними,
Понад долинами синьохмарними

Від мармурових пультів, як завше,
В людства історії
плечі ввігнавши.

За Богуславами і Трипіллями,
За обелісками, в землю вкипілими,
Силою пружаться,
гнуться луками
Понад традиціями
і розлуками,

Понад трагедіями і війнами
Перснями щастя сяють подвійними.

Жаром врізаються в хвищі люті
Високовольтові ферми куті!

В поле вриваються,
в пущі забуті
Високовольтові ферми куті.

Сяють людині, мов по весіллю,
У тихім домі,
над хлібом-сіллю!..

* *
*

Я люблю писать про дідів,
Що не гріються синь-віконцями,
То вони наорали слідів,
На землі
були комсомольцями.

То вони в пекельнім бою,
Помираючи щогодини,
Не міняли любов свою
На родини та на сивини.

І в гарячім житті своїм,
Серце здавши нужді і мукам,
Принесли перекопський грім,
Ніби атом,
синам і внукам.

І тепер, коли тихий внук,
Не допитуючись до слави,
Давню юність бере із рук,—
Значить, їхнє безсмертне право.

І від неї йому рости,
Де пройшли революції коні,—
Значить, добрі були мости
І врожайні громи червоні.

ТАМ, ЗА РІКОЮ

Там, за рікою,
за ракетними мевами,
За космодромами злетів
і гордих падінь в неспокою,

Пахнуть смутки
і ночі грандіозні, з деревами.
Там, за рікою,—
Молодість,
Там, за рікою...

Там, за гаями,
оповите траншеями,
Устає моє поле,
все порите століттям,
І розвихрені зорі,
із багряними шлеями,
Наче коні вогнисті,
Летять поміж віттям.

А над літами,
із земними температурами,
У круглястій росі,
не повитій імлою гіркою,
Розспівався мій сад
молодими колоратурами,
Там, за рікою,—
Молодість,
Там, за рікою...
Сни, і кохання,
і шукання з розлуками,
І жита, як Дунаї,
за роздоллям озерним,

Серце моє, серце,
Не бийся із муками,
Ми повернем додомоньку,
Ми ще повернем!

Спади і злети
з надіями, з вічною зміною,
Де земля-горьовиця
ласкавою манить рукою,
Спіє сонце гаряче
Над моєю душею нетлінною,
Там, за рікою,—
Молодість,
Там, за рікою!

* *
*

Сняться в ночах,
напоєні ласки і сили,
Ті задумливі очі,
що світ полонили.
Записали навік мене в чисті зіниці,
Занесли в атестати своєї тривоги,
Стали іншими обрії, трави і птиці,
І слова заяскріли
Не від господа бога!

Очі ті поблизу, наче поруч з тобою,
Наче двоє джерелець
У щедрому літі,
І боюся! — спурхнуть,
полетять із журбою —
І шукай, і питайся на білому світі.
Я на слово любовне скупий одиноко,
Хоч посивіє серце дитям в сповиточку
І душа почорніє, як чорна толока,
Значить, сам собі винен,
Такий ти, браточку!
Не умів, не зумів,
все із друзями, друзями,
В суєслов'ї,
в дискусіях,
з вічним пероном,—
Ось тепер і самітність,
як пам'ять, водрузимо,
І як пам'ять,—
Любов заридає півтоном;
За вікном голубіє автобусна вулиця —
То симфонія смутку
зникає у ночі;
І кохання, в куточку,
ображене тулиться
І звертає на мене задумливі очі!

ПІСНЯ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

ТИ ПРИХОДИШ ДО МЕНЕ...

Ти приходиш до мене
не раз і не двічі
Повідати про муки
глухі і заковані,
Як шаблі твої сяли
у клекоті січі,
Як росло твоє серце
в Шекспірі й Бетховені.
Ти приходиш із тучами
палахкотючими,
З кайданами неволі,
З крішаками, з мадоннами,
із тернами колючими,
Із хрущами в вишневому полі.
І кричить Залізняк,
почорнілий, устами
У повстання крутеє,
І бредуть неофіти з важкими хрестами
По шляху Прометея.
Все твоє — із тобою,
від травки — до нації,
Від ридань — до надії.
І двадцятого віку маніфестації,

Як літа молодії.
Все твоє — із тобою, як сонце з оазою,
Не закуте за грати;
Ходять Африки й жовті Азії
Біля мудрих очей твоїх, брате!
Все твоє — із джерелами, снами, туманами,
Біло-росами в квітні;
За вкраїнськими меридіанами —
Твої далі всесвітні.
Далі бронзові, вкриті порохом,
Далі сизі, як маки,
Де за Африку б'ються з ворогом
Молоді гайдамаки.
Де в руках твоїх, між негодами,
Зеленіє планета,
Непідкуплена і непродана,
Як і совість поета!

* *
*

Через грізні твої заповіти,
Через ніченьки небувалі,
Із страждань —
виростають квіти
Доброти і печалі.

І садок вечоровий, і добра година
В тишині вечоровій,
І повинута ніжністю Катерина
Йде по хвилі дніпровій.

І серця добротою налиті,
Наче море бездонне,
І Мар'яни твої сумовиті —
То кріпацькі мадонни.
Пахне ніжністю березня обрій,
Бродить щастя у слові...
Хліб твій добрий. І гнів твій добрий,
Бо во ім'я любові.

* *
*

Ревуть твої сурми, рвучи все минуле луною,
А зорі твої рожевіють
крізь ночі, крізь бурі зі мною;
А дзвони твої все гудуть,
все гудуть, бо потужно відлиті
З ножів і сокир,
із пожарів, з неволі й блакиті.
У дзвонах тих —
клекоти гніву на барвах скорботи,
І леза жагучі й холодні,
і посвист голоти,

Кривава ропа і пожарів картаті мережі.
Дихання Холодного Яру.
Воронння в півнеба. І межі,
Як реквієм — межі,
покраяні часом і ліком.
Пливуть твої дзвони
над серцем моїм і над віком,
І гомоном кутають землю,
і збуджують траси.
Ти чуєш, Тарасе?
Я знаю, ти чуєш, Тарасе...

* *
*

Як жаль, я, паросць інших літ,
Родився в далеку, іншу днину,
Не розділю твій чорний світ,
Собі узявши половину.

Щоб не раділи злі пани
І щоб не сохнути журбою,
Я б поділив тюрму з тобою
На двох. Тюрму і кайдани.

І ніч, посивілу, як льох,
І грім ридань, і день неволі —

На двох. І хліб в твоєму полі —
На двох. І смерть лише на двох.

Та й заплелися б інші дні,
Не в карцерній самотині,
І довше б сонечко світилось,
І, може б, довше серце билось,
Те, що спалилось у вогні!

* *
*

...І як ти міг крізь далі дикі
Вкраїну вимріять свою?
Коли навкруг неволі крики,
Догмато-монархічні пики
І світ прекрасний у гною;

Та біля царської гнилоти
Ще одописні холуї
З пейзанським лаком.
Що твої
Рядки надії та скорботи?
Усе не так. Але з літами
Слова, що повні талану,
Братів з'єднали із братами,
А царства рухнули в труну

Монархотрупами.
Розкута,
Її не вкрила хвища люта,
Зійшла зелена вольна рута
На українському лану...

* *
*

Вийду в степ, до синьої криниці,
Де не ліг мережами туман,
В небі тучі, як за Остряниці,
І щербатий місяць-ятаган.

Там шумлять, в зеленому розвої,
Сто дубів, як велетні круті,
Сплять в курганах віковічні вої,
В святості і в тихій чорноті.

Там у ніч — на вибалки козачі,
Як ріка в могутній течії,—
Йдуть високовольтні передачі,
Молоді енергії мої,

Райдугами, снами вогняними,
Надрами земними із заков,
І Шевченків голос понад ними
Просить людство
Про сім'ю й любов!

* *
*

Ти живеш на планеті
І йдеш по дорозі отій,
Де ще підуть нащадки;
Де Шевченко, і Пушкін,
і думний Шекспір
У симфонію людства
вплели голоси,
Заспівали до сонця.
Потрудися, мій сину,—
Будь годен землі,
Де знайшла тебе мати,
Де Шевченко, і Пушкін,
і думний Шекспір
У симфонію людства
вплели голоси,
Заспівали до сонця!

* *
*

Коли Катерина поклала Івасика,
То заплакала ревно
І лід розтопила сльозами;
Глянула в небо —
І небо до неї схилилось,

Стала на хвилю —
Й пішла над водою,
В чоботях збитих,
В чорній свитині,—
У вічність.
Сьогодні ж,— повірте мені! —
Той смуток її проростає
В очах у закоханих,
І руки її колисають
Знедолених світу,
І очі її зацвітають в жінок,
Що йдуть на Голгофу.

* *
*

Минув кривавий час. Зросло мале та голе,
Змінився небовид і наше давнє поле,

На вбогість сіяне, заплакане ачей;
Змінилась суть людська й природа всіх речей.

Лиш не змінився звук і слово, повне гарту,
Поставлене нести свою одвічну варту

Біля людських дверей і на душі отій,
Що хоче правду знать в своїй судьбі крутій.

Те слово вік живе в дубах і в сивих травах,
У хлібі і в воді, у мислях нелукавих,

Добром напоєних, негордих повсякчас,
Так, як знайшов його і як зростив Тарас!

ПІСНЯ МАКСИМА РИЛЬСЬКОГО

* *
*

Сиділа мати, ніби груша дика,
У сивому цвітінні, поруч з нею
Поет Максим і зірноокий Вишня,
Обкутані піснями і привітом,
Де чарочка, цибуля й чорний хліб.

— А нум, Остапівно, почнім тії,
Про молоду журавку й чорну ниву!

І вже стелилась нива у дворі
З журавкою у гнізді весняному,
І щебетали дощики захмарні
У фіолетах сонця.
До півночі
Отак вони сиділи за столом,
Поет Максим, і Вишня, й рідна мати,—
Тріумвірат любові, й доброти,
І пісні нашої. Давно минуло,
А й зараз бачу: вечір стеле шати,
І облітає хмар червоний мак,
А Україна біля них стоїть,
На хліб та сіль запрошує до столу.

* *
*

І журавлині в небі крики,
І волохата сон-трава,—
Отак-бо, друже мій великий,
Усе минуле ожива.

І на старім кленовім мості,
Де червень лащиться до скронь,
І брость ладнається до брості
І вибухає, як вогонь...

Були там люди — добрі й дужі,
Росистим вквітчані вінком,
І ті романівськії ружі,
Й гречки, що пахнуть молоком...

В стократий раз приходь, надіє,
І починай свої діла.
Летить, бринить і золотіє
Твоєї вічності бджола.

* *
*

Згадайте, Максиме, як у Романівці добрі люди, не маючи на чому грати,— на мідних трубах зіграли нам «Рушничка», і ви заплакали...

За романівським небом — сині причали,
За романівським полем — гуси кричали.

Попід хати слалася м'ята чиста,
Та ще грала музика урочиста.

Серед темної ночі біля Рильського хати
«Рушничка» нам на трубах почали вигравати;

І співали соняхи, й нічка запала:
— Рідна мати моя, ти ночей недоспала!

І летів біля матері голуб сивий,
І сидів Максим Рильський,
як завжди,— красивий...

МОЛОДІ

Готують молодий пшеничний коровай,
В бджолиним вереспі, в дубових темних діжах,
Від хмелю бродить дух та від запарок свіжих,
Та дріжджів і медів пливе золотограй.

Із тіста вергунців готують на привіт,
Для юно-молодих і для дідів похилих,
І ліплять жайворів, і горлиць сизокрилих,
І золоті дива, що зачарують світ.

Весільних козачків
І фуг пролине дар,
Як ніч пролле меди і стихнуть космодроми.
І гупають дядьки у бубни без утоми;
Йде заміж сирота і жениться вівчар.

Ану ж, посторонись,
З подонками лишень,
Усяк, хто живиться
Із батьківських кишень,
Швалюги і шпана, чувихи і чуваки! —
Йдуть наші молоді, немов червоні маки!

Хто свій народ забув — то відступи скорій,
Для наших молодих земля встає на чати,
Їм треба відпочить, дітей собі зачати,
Дівчаток і хлоп'ят, веселий дужий рій!

* *
*

Пропливала хмара, одна, сиріткою,
А у нас, на вибалку, біля хати,
Випурхнула гілка — і стала квіткою,
Стала хмару в гостоньки запрошати.

Гостювала хмара в нас цілу днину,
Білі роси вішала на калину.
А як встигла з вечором загоріться —
Дрібен дощик сіяла на ворітця!

* *
*

...А потім гуси потягли із півдня,
Як срібні лози на струнких вітрах,
З вологими валторнами у грудях,
Вони кричали... ні, вони бриніли,
Шовкові нитi тягнучи слідом
Поміж землею й небом; голоси
У дивну пряжу заплітали обрій,
Прозору воду і рихкий сніжок,
Березові бруньки і жовті сосни.

Ах, друже мій, то гуси потягли!
Спочатку захопили чвертку неба,
А потім половину, а вже далі
Весь небовид, і синій виднокіл,
І небодаль, і зорі повечірні
Під крила дикі, молоді й напругі,
В полон весняний.
Я тому радію,
Що знов тебе побачу, друже мій,
Під золотим гусиним перелетом,
На тій старій романівській дорозі,
Де плеще жайвір і тече життя.

* *
*

А потім в ріст пішла уся трава,
Червонобока, тиха, грозова,
Заплетена у стрілки, в дуги гнута,
Вона і м'ята, і зелена рута,
Ромашка й чебер...
Вогняний стосил
Її узяв, подарував їй крил,
Отій траві, тим дітям волошковим,
Що вітром дихають і пахнуть словом.
Ті трави йшли барвисті й неголодні
Від Запоріжжя до старої Кодні,

Їм так хотілось всі людськії рани
Узять на сік, на щастя, на катрани,
А в них було і цвіту, й тої змоги,
Що навіть небо слалось їм під ноги!

* *
*

...А потім небо не міняло вроду,
А потім вийшла дівчина на воду,
На чисте плесо сонячних заплав,
Де чути щуки бій і видно зелень трав.

І молоде волосся довгих кіс
Вплелося в осокори,
В тополі, в дуб столітній,
І ніс ті коси вітер мимолітній,
Як епос пісні,
На важкий покіс.

Води торкнулась пальцями. Вода
Вся ожила, прозора й молода,
І заструмила, кинулась в долоні,
Як літепло в ласкавому полоні,
Як синя хмара в чистім небогоні,
Сріблясте диво, трепетна слюда.

Вона співала. Дівчина. Одна
Між небом, і землею, і травою,
І ми з Максимом глянули — вона
Враз пойнялась, як щастя й таїна,
Як спіла вишня
Ніччю грозовою.

ЛИСТОК

Серед нашого лугу, де ходять мотори і зими,
Ще тріпоче листок, облетіли його побратими.
Дев'яносто ночей його било,
морози грозилися сніжкою,
А йому хоч би що.
Сухожилий.
З рудавою ніжкою.

Біля чорного стовбура має лімітний притулок,
Крапелину від сонця.
Синиць білосніжний відгулок.
Не тремтить, а чекає весни,
як людина по ділу,
І шанують тумани й вітри,
Захищають тумани й вітри
Сорочину його поруділу!

* *
*

Отак за доброю струпою,
Де виростає гордий дім,
Весь світ з тобою і зі мною
І з кимось третім поділім.

Я ще не знаю, хто він буде
І як повернеться в житті,
Але нехай цілують люди
Того поета у житті.

Щоб нам була привітна хата
І слала сонечко з чола.
...Дзвенить, бринить, гуде крилата
Твоєї мудрості бджола.

РУТА

Вона не пнеться високо до стелі
І не красує пролисти свої,
Чи то в житті не бачили її,
Чи то забули наші менестрелі.

Просту і скромну, ожеледдю скуту,
Коли земля колише сині сни,
Провісницю й провідницю весни,
Мою земну, зелено-чисту руту.

Така звичайна, в кольоровім блиску,
Із нею легко молодість почать,
Її плекають в таїні зачать,
На злюб і зладу, на труну й колиску.

У поцілунках, сповнених зажури,
Зеленоросна, горнеться до віч,
І пахне в ній Залізнякова ніч,
І кров, і сік, прокляття і тортури.

Зима ударить, холодом затята,
Чи день заносить марево руде,

Вона свої шовкові рученята
Під білий сніг не в'янучи кладе.

А в дні весни, що зливою припали,
Все кільчиться, і стелиться під грім,
І обгортає синю ніч Купали
Зеленокосим платтячком своїм.

Пругка і вперта, до людей не люта,
І день, і вік для тебе замалий,
Мій український кореню земний,
Моя красуне, руто незабута!

СОНЕТИ ОБУХІВСЬКОЇ ДОРОГИ

* *
*

Я з тих країв, де в сині оболоні
Гарячі персні розкидає день,
Де грузли в землю революцій коні,
В очах відбивши завтрашню ясень.

Там знають мозолі людські долоні
І даль степів, знуртована лишень,
У партизанських посвистах, в розгоні,
Звисає неба зірна козубень.

Там слава, й труд, і мудрість троєкрата
Ще вродять нам Шевченка і Сократа.

А за Дніпром, як дивну дивину,
Земля полтавська піднімає гули,
Бо йдуть нові поети, як Микули,
Щоб розорати серця цілину.

* *
*

Я з тих країв, де в полум'ї зорі
Високе небо не вбирає цвіту,
І люди там, немов богатирі,
Руками воду тиснуть із граніту.

Де устають до праці з передсвіту,
Синів десяток родять матері,
Живуть завзято, не в тісній норі,
Двожильні люди, сповнені привіту.

Там в вечори, черлені і медові,
Горять серця з дівочої любові.

Ах, друже мій хороший, там мета,
Немов струна, що завжди із тобою.
І гомонять в братерському двобою
Блакитне небо і такі ж жита.

* *
*

Я з тих країв, де за Дніпром кургани
І ворохобна тисяч літ хода,
Де бунчуки татарські без пошани
Земля покрила чорна і руда.

А в наші дні німецька зла орда
Ятрила людям невигойні рани,
Її ж здолала сила молода,
І над ордою вороння й тумани.

Така у нас на всіх одна потуга:
Трощити меч — і братися до плуга:

Як дуб з коріння, набирать снаги
На трудний шлях, на вірні заповіти.

...В шовковій мові виростають діти
У тім краю, де сонце і плуги.

* *
*

І ти з такого ж поля, по стерні,
З полтавської застрішеної хати,
Пішов у світ, лишивши сни і лати,
Сухар і воду ув осінні дні.

Полтавський край в калиновім огні
Тебе провів, неначе рідна мати,
І зріс митець з маленького дитяти,
Щоб загриміти в рідній стороні,
Над велетенським над людським простором
Ловити мудрість карооким зором.

Через окопи, через бою грім,
Крізь погляди ласкаві чи ворожі
Устало слово воїном твоїм
З великим серцем, людям на сторожі.

* *
*

І ти звідтіль, де сиві журавлі
Курликають у березневім вітрі,
Полтавський обрій на твоїй палітрі,
І щастя, й туга, й роси на землі,

Вселюдські здвиги й подвиги малі,
Надії добрі і діла нехитрі,
Те слово йде не в золотому титрі,—
Вишнево-каре, з мислю на чолі;

Воно живить, карбує щедру книгу,
Як тепле сонце, що ламає кригу,
І спіє плодом у липневу рань,
Вродливе слово, мудре на прикмети.

Хвала Вкраїні, де живуть поети,
Як аргонавти дальніх мандрувань!

* *
*

Привіт тобі, обухівська дорого,
В дощі, в пилюці колій течія,
Тепер повз тебе радісно і строго
Нова пішла. А ти усе ж моя.

Бо пролягала до життя нового,
Так як веліла просторінь твоя,
В горбах, в місточках з каменю рудого,
Де ще й тепер шумить дубів сім'я;

Де восени копячки рвали шлеї
І в школу йшли маленькі Галілеї.

І небо сяло, добре та круте,
В шовках дощів, у полум'ї завії.
Тепер там інша памолодь цвіте,
А ти все та ж, як мати у надії.

* *
*

А ти все та ж, як мати у надії,
Щирицею повита на землі.
Червоний мак щодня полум'яніє,
Птахи звисають на густім гіллі;

Дорого давня, у літа нові,
Де чаркувались теслі й ковалі,
Чоботарі і хлібороби в мрії
Топтали тихі простори малі,

І мати в наймі проводжала сина.
Дорогу іншу стеле інша днина,—

Асфальтом крита, в молодих житах,
Немов стріла, пробила пущі й гори,
І міряє крилом підхмарний птах
Її земні розгони і простори.

* *
*

Її земні розгони і простори
Я в серце взяв, з Карпат і по Сиваш,
Посохли межі і мишачі нори,
І світ новий, як кажуть, буде наш.

Задихала земля на повні пори,
Звисаючи гіллям зелених чаш,
Синам і внукам запліта узори
Могутня рунь, не танк і патронташ.

Рясні вогні, дорого розмаїта,
Відсвічують, як мево, на півсвіта.

Мої пориви, помисли, й жалі,
І сни, й шукання — у твоєму лоні,
Де крають даль на батьківській землі
Твої світанки, сині і червоні.

* *
*

У нас кохати — полюбить сповна,
І серце з милим вік не розлучати,
І кожен подих ставити на чати,
Щоб не міліла серця глибина.

Це вам не та хрещатицька шпана,
Помадні зюзі — виплідок крільчатий:
Сьогодні в загс — а завтра вже вона
Розлуки просить. В нас не ті дівчата.

У них усмішок і пісень разок,
І сорок літ цвіте один бузок,
Напоєний любовною снагою.

Щоб чарувати щастя від біди,
Щоб покривати милого сліди
До сивих літ габою дорогою!

* *
*

Ось той місток, де я колись ходив,
Де знав любов і тиху вів розмову,
Встеляє день симфонію кленову
В долоні хмар, у лоно теплих нив.

Кого я ждав? І що я полопив?
З далеких мандрів повертаю знову
На вогник у вікні, на щиру мову,
Де крихта щастя, наче диво з див;

Де хліб черствий, солодший як на те,
І друг заходить, папороть цвіте,
І крас серце згадка незабута,
Густа і світла, наче ярий хміль,
Там давню стежку стеле до весіль
Моя земна, моя зелена рута.

* *
*

В полях вечірніх гречка зацвіла,
Прибралась в роси, в акварельні тони,
І забриніли сивуваті гони,
І золотом засяяла бджола.

І до малого сизого крила
Віткалось сонце, кругле та червоне,
Вогнем і цвітом. Тільки небо тоне
Та пахне медом степова імла.

Гудуть, снують невидимі рої,
Як сни солодкі, як літа мої,

Припахлі сонцем і важучим соком;
Заляже серпень в росяні гречки,
В гармонію єднаючи смички,
Під небом мудрим, синім і високим.

* *
*

Червона осінь стеле черлеці
На луг і степ, на вибалки і гори,
Жовтавий лист, як човники в ріці,
Женуть у даль могутні осокори:

І розгулялись дужі вітерці,
Долаючи невидимі простори,
Збирай, поете, і тримай в руці
Людську данину давню — щастя й горе;

Воно твоє, як мати при дитині,
Як день і ніч, в гармонії єдині.
Карбує осінь вічності закон,
Любов і труд поставивши на чати,
І серце рветься з вітром вперегон,
Щоб день новий, як заповіт, почати.

* *
*

Його змололи, і змісили вкрай,
І випікали вдосвіта у хаті —
Зерно тужаве, з піснею на святі,
Стрункий, важкий, достиглий урожай;

На стіл поклали, як пахучий май,
Надією старому і дитяті,
А вже в полях, у борозни картаті,
Нове зерно кладе новий розмай.

Отак і ти уперто вмій рости,
І звук, і знак клади, як ті мости,
Із чорним хлібом, з піснею під тучі,
І помисли незраджені веди,
Бо з гіркоти проллються вніч меди
На труд і піт і на стежки колючі.

* *
*

Сніги, сніги за обрієм імлавим,
І ожеледь, і сива крутія,
І радується вся душа моя
Завіям білим і нічним заграваm;

Бо знов шуміть садам і ярим травам,
Звисать сузір'ям в сині ручая,
Бо навесні, немов одна сім'я,
Устануть вруна гоном величавим.

І ти вже сам, чого зробить не встиг,
Розтоплюєш і гониш царство криг
І оглядаєш даль прозірним оком,
То, увібравши посвисти завій,
Твоя весна у силі молодій
Клекоче, б'є розбурханим потоком!

* *
*

Заводять пісню з клекотом розлуки
Про Гонту й Швачку, про часи війни,
Що в космонавти десь пішли сини
І їм услід вдивляються онуки.

Від космодромів залітають згуки,
Вплітаються у пісню з далини,
А гречкосіїв ждуть оті ж лани,
Де вік зітер старі дідівські муки.

Гай-гай, літа, літа полум'яні!
Смуглясті чола в русій сивині

Підводяться, і молодіють очі,
І гречка біла пролива меди
На борозни, на хати, на сади
Під круглим місяцем, ополуночі.

* *
*

Під круглим місяцем, ополуночі
Горить, нуртує плетиво доріг,
Не спить земля, і тільки сад приліг,
Вслухаючись у шепоти дівочі;

Бензоколонки, вставши на обочі,
Електросяйвом світять переліг,
Дніпро зітхає, хвилі шле до ніг.
Тарас у бронзі думи снить пророчі.

О рідна земле, в муках дорога,
Кохана в людях, холод чи юга,
Зерно зерніє, пахне зелень рути,
І довга дума мріється мені:
«Як паном бути в дальній чужині,
То краще вдома хоч і прахом бути!»

* *
*

Від помідорів рожевіє лан,
Червоним соком бризкає навколо,
Густе м'ясиво чавиться прокволо,
З дубових діж пливе густий туман;

Від помідорів, як від свіжих ран,
Лисніє стежка. День підводить чоло,
Забризкане червоністю. І голо
Свистить вітрів холодний караван.

Усе червоне: листя й небеса,
Сухе багаття і рясна роса
На моріжках сивеньких край дороги.
Червона осінь сіла спочивать,
І місяць гріє руки від багать,
Червоним золотом укривши перелоги.

* *
*

В нас назви сіл — як кремінь на ударі,
Як молотами куті якорі:
Безрадичі, Трипілля на горі,
Кагарлики із Креничами в парі;

Слобідки Красні, з місяцем у хмарі,
Карапиші, у сяєві зорі,
Де половецькі урвища старі
Укрилися в сади вишнево-карі.

І хилиться над гомоном століть
В плодах важучих яблунева віть,
І люди там, немов залізо в горні,
Іскристі та гарячі. То від них
Беру собі я слів полум'яних,
Щоб заквітчати далі неповторні.

* *
*

Тепер за стіл сідають гречкосії,
І руки в них — мов дублена кора,
Нехай чи нива, чи важка гора,
Ті руки все розпушать у надії.

Минають дні і літа молодії,
А їх не в'ялить холодів пора,
Скупий врожай заходить до двора,
А гречкосій нову надію сіє.

Він на плечах тримає всю артіль,—
І небо, й світ, і теплий гомін піль,
І гук війни бере в кремезні руки.
Тепер вони сідають за столом,
І чарку п'ють, і хиляться чолом,
Заводять пісню з клекотом розлуки.

* *
*

У гречкосіїв є веселі дні,
На гульбища присвячені достоту:
Зібрали хліб, утерши чола з поту,
І весілля клекочуть, як хмільні.

Під радіолу танці не сумні,
Але ж як бубни вдарять без клопоту
Та задзвенять скрипиці — май роботу,
Гуде поміст і гнеться, як в огні.

На «Горлицю» летять молодики,
І молодиці в хлопців з-під руки
Аж пурхають, аж в'ються, розпашілі,
І добра чарка ходить по губах,
І коровай, в пшеничних голубах,
Квітчається в калину із артілі.

* *
*

Квітчається в калину із артілі
Жовтневий вечір. Пахне сяйво зір.
І на столах розлогих, вір не вір,
Миски, як зорі, полив'яно-білі.

Капуста з перцем — добра їжа в ділі,
І пироги, й качок примерхлий зір,
І квашення, й печеня; все не мір,
А їж, та пий, та здоровій на тілі.

Куряться з танцю на землі сліди,
І поряд з місяцем сидять діди,
Про Африку та Азію в розмові
І про горіння швидкісних ракет.
Але вже пісня починає злет,
І в ній цвітуть дівчата чорноброві.

* *
*

А вже в роботі в них усе до ладу:
І трієри, й сівалки, й трактори.
Лиш березень дмухне весняну зваду
І сонця пруг зажевріє згори;

Зерно в калібрі їм дає пораду,
Як сіяти ранкової пори,
Утерши піт, виходять ряд по ряду
В блакитний степ, де мріють яври.

Веди плуги і пропахтись автолом,
У бронзі поля стань бронзовочолим,
Не спи ночей, кочуй десятки діб,
Ночуй з дощем, усе рихтуй по полю —
Та й будеш знати гречкосіїв долю,
Та й будеш знать, яка ціна на хліб!

СОНЕТИ ВЕЧОРІВ

* *

У вечорах, що встали як вітрила,
Простелено шляхів зелений біг.
Природи гнеться соковита сила,
І пахне хлібом батьківський поріг.

І суть речей міняється стокрила
У таємничих явищах своїх,
Туди, туди веде надія мила —
У вечори, під вогнища доріг.

Там не береться слово чорним тліном
І далі вкриті злотом і карміном,
Там все знайоме із дитячих літ

І до пори дозрілості моєї
Так, наче сонце, що в багряні шлеї
Впрягає землю, змінюючи світ.

* *
*

Ті вечори осінні — як напій,
Що пахне грунтом, яблуком і гроном,

Жовтавим листям, паростнем червоним
І вересневим смутком, друже мій.

Іще далеко до рясних завій,
Ніщо зимі не клониться поклоном,
Штандарти хмар пливуть за небогоном,
За шеломянем в ночі грозовій.

Рівняють шлях нічні дороговкази,
І світять фари п'ятитонні МАЗи.
У вечорах осінніх трунок є,

Його вточи, напийся — і в дорогу,
Де серце рве самотності облогу
І таємниче слово подає.

* *
*

В нас вечори не знають суєти,
Але й не люблять лежнів біля печі.
В лугах палають ватрища малечі,
Мисливцям час на зайчика піти.

І дід Матвій широкі горбить плечі,
До клубу йде — послухать про світи
Від лектора, що без цитат, до речі,
Не знає й сам, як людство вберегти.

А партизани, дружним колом, в хаті,
Кінця не знайдуть про діла завзяті;
Із школи йдуть, по дощовім сліду,

Десятикласниці, в порі нівроку,
І трусить вечір в молодім саду
Антонівку медову й круглобоку.

* *
*

Заходять в гості люди й сивий діл
З подіями, звичайно, не старими,
І їх приймає мій дубовий стіл,
Обкований в метафори і рими.

І вибухає слово, як тротил,
Як атомом заряджена незримо
Жива клітина серця. Несходимо
Поезія, межована навпіл,

Снує свій шлях: на потрясіння й спокій,
На день і ніч у тишині глибокій.
Нехитра штука: ткать сувору пить

Та рими римувать — нехитра штука,
Але тоді й почнеться справжня мука,
Коли гаряча правда забринить.

* *
*

Кінчиться звада потаємних стріч,
Зітхань, прощань і зоряного блиску,
І сивувата, корчувата ніч
Заколисає із дитям колиску.

Впізнає батько чи не кожну риску
В тільці малому, з ніжок і до віч,
І, нахилившись до дитини, зблизьку
Він занесе в думки найменшу річ.

Оту тісну дитячу сорочину,
Що мати довго шила для почину,
Рівняючи на плечики малі,
Щоб він не заздрив на рясні мережі,
Ходив життям, та не в чужій одежі,
А в тій, що з льону нашої землі.

* *
*

У вечорах осінніх є принади
Достиглості квадратно-вільних нив,
Як сизий дощ веде один мотив
І серце просить мудрої поради;

І затихають гіркота й незлади
Твоїх думок, що ти їх спорядив,
Немов дітей, не на пусті поради,
А в дальні мандри пошуків і див.

І сам ти повен ваготи й спокою,
Неначе клен столітній над рікою,
Неначе птиця, що поміж прикмет

Крилу шукає найтрудніший обрій.
Не поклонися легкості недобрій,
Хай краще мука, ніж бездумний лет.

* *
*

У хаті тиша, з димом від махорки,
В напрузі очі, сповнені надій,
Школяр читає ніжне серце Лорки
І смерть Лумумби в Африці моїй.

Коли-то їй з лиця підняти шторки
В жагучій силі чорно-молодій?
Дитячі очі сяють, як лазорки,
І за вікном гуде вітрів прибій.

І хата — світ широкий, де в колисці
Ще сплять нові Бояни й літописці;
Їм підрости, змужніти до пори,

Всю Україну готувати к святу.
Течуть, як мед, осінні вечори,
Червоним глодом заглядають в хату.

* *
*

Не змокли на дощі порохівниці,
І даль степів ядучий стеле дим,
До уманської древньої дзвініці
Веде ватагу Залізняк Максим.

Його чекає Гонта-побратим,
І варнаки готують леза криці.
Палають в ночах віщі зоряниці
За богуславським обрієм крутим.

Навкруг багаття гомонить голота:
— Здобріє пан, як пустить пару з рота! —
Із кулішем парують казани,

Списом владати дід навчає внука.
А вже на троні десь цариця-сука
Залізнякові ладить кайдани.

* *
*

Його вели в кайданах до Сибіру,
Коли спіймали люті царські пси.
Неси, Максиме, свій тягар, неси
Свій ревний біль, як рани понадміру.

Твої брати ще не згубили віру,
І запах волі, й гостру мсту коси,
Ще в Гонти з тіла виріжуть паси
Й заплаче Кодня в ніч багряно-сіру.

Метуть сніги, гуде сибірська мла,
І ниють руки, і пече хула,
З'ятривши серце буйне та гаряче,

Але й Сибір, що тучами висить,
Твою жагу не в силі погасить,
Твій гордий зір, могутній Залізняче!

* *
*

І знову крик, і січа, і луна,
Через віки відлунюють гармати.
Заходь, залізне ймення Богуна,
У наше коло подвигу і втрати.

Уже горять шляхетські чорні грати,
Як знак мети, не помщені сповна,
Біля Богдана, в сяйві знамена,
Твоя рука завзяття і розплати.

І карий зір, напоєний снаги,
Обводить раду. Мовкнуть вороги,
Коли Богун підводиться поволі,

Перед полки виходить до воріт,
Летить, і креше, і втирає піт,
Свій люд і край рятуючи з неволі!

* *
*

Свій люд і край рятуючи з неволі,
З-під лядської кормиги і наруг,
Коли здавалось — похитнеться друг,
Відхреститься твоєї хліба-солі;

Ієзуїтські лестощі навкруг,
І клевета, й сутани чорночолі,—
Без мови, темна, як осінній луг,
Убога воля билася у полі.

У тебе, Йване, не стомився кінь,
У тебе, Йване, шлях до поколінь
Крізь розстріли, і шибениці, й палі.

Варнак і смерд кують твої вози,
І шабля б'є, й вичікують грози
Порохівниці, порохом припалі.

* *
*

Сваволя й гніт в'ялили край журбою,
Скорили душу сльози і нуда.
Пізнай людей, пізнайся сам собою,—
По Україні йде Сковорода.

Сакви легенькі і легка хода,
І зустрічі з кріпацькою юрбою —
Мов крин цілющий після градобою,
Коли веселка сходить молода.

Ціпок дзвенить, сіряк не давить плечі!
І мудрості ясні, і темні речі
Хвилюють серце чуйне, як дитя,

Зросте зерно і вкриє темні гони,
І все минеться — суєта й прокльони,
Але правічне дерево життя!

* *
*

Не поклонявсь оздобі царських врат,
Ні вівтарям, ні готиці в оздобі,
І лаяли святоші вузьколобі
Його пісень премудрогожий сад.

Іди вперед і не вертай назад,
В труді — мета, іще — в земній подобі,
В мужицькій хаті більший злюб і злад,
Чим в орденах царевих преподобій.

Так жив мудрець, без лестощів і прав,
І грішний світ ловив, та не спіймав
Його душі, повитої нуждою.

Та за літами не згубився слід,
І виспіває, і повніє плід,
Посаджений вночі Сковородою.

* *
*

Чекав добра на вибиті лани
І не хилився від гіркої днини,
Бо дух шукань не знає самотини
І мислі злет не знає сивини.

Вертався на Вкраїну з чужини
Із орлім серцем, з поглядом дитини,
У панськім зорі бачив чорні клини,
У титлах біблій — вогнища вини.

Вона жила в безхлібку, в крихті солі
І на губах кріпацької неволі,
У брязках пут, у зморищах чола,

Лани хрестила сірою бідою
І тільки з ним ніколи не жила,
І гнулась перед ним, Сковородою.

* *
*

Не віддзвеніли повені блакитні,
Не відшуміла спогадів ріка,
Про Василя, поета Чумака,
Снують поему грози середлітні.

Він сам, як березень, у дні новітні
Запломенів жагою юнака,
На кремінь крицю кидала рука,
І раб — не раб, де обрії всесвітні.

Ведуть на допит юнака вночі
Білогвардійські шлюхи і сичі,
І він, як березень, іде в закові,

Та Україна помстою горить,
І наближає волі віщу мить,
І стеле шлях безсмертя Чумакові.

* *
*

І стеле шлях безсмертя Чумакові
Народ мій любий, мій гарячий біль.
Підводяться від Ічні, з темних піль,
Його надії квіти пурпурові.

І каламуть, і котики шовкові
Весни повив зеленобуйний хміль.
То Чумакове серце в рідній мові
Несе життя трагедій і весіль.

І гомонить, як у листві дерева,
Його натхнення повінь березнева.
Не для журби, не для важкої страти

Весну і щастя креслила рука.
І заздрять доморобні Герострати
Дзвінкоголосій славі Чумака!

* *
*

Встають мої світанки корчуваті,
Життя, і праця, й помисли мої,
Зростає внук, йому на рученята
Кладуть дарунки сиві солов'ї:

Краплину щастя, роси небагаті,
Дубів дихання, й сині ручаї,
І вікові мелодії свої,
Ті ж солов'їні. В горі і на святі.

Бо ж виросте, і помужніє внук,
І візьме слово, наче зброю з рук
В старішого і старшого по зброї;
Бо пісня — то не забавка пуста.
І слово розпашить свої уста
На клич і труд Вкраїни молодої!

* *
*

Крізь вечори, мов корінь у саду,
Я повернусь до отчого порогу,
Високих туч вітаючи облогу
І росний лист, що віє по сліду.

Обличчя вмию, хліб і сіль знайду,
Візьму пораду, стриману і строгу,
І кутих слів розжевріну орду,
Мою надію і мою підмогу,—

Та й знову в путь. Прощайте, теплі віти!
Не дай же бог в самотині старіти
І квіт і світ цінити в півціни,
Не загублю і не вмалю просторінь,
Ґентежну душу виверну, мов корінь,
І пропалю вогнем до глибини.

* *
*

Отак собі гарненько сам посиджу,
Із молодим дубком погомоню,
Позичу в хмар вечірнього вогню
Та привітаю прохолоду свіжу;

Синьовіконну побудую хижу
Моїх надій і двері відчиню,
Нехай заходять мудрі на борню
І молоді, як цвіт, навдивовижу.

Усім тут буде місце і привіт,
Хліб-сіль, вода і світанковий світ,
Шовки небес і сині очі квітня,

І правди жар приляже на серця,
Аж поки втому прожене з лиця
На обрії зоря моя досвітня.

* *
*

Вона стоїть, стожарниця, вночі
Над милою, принишклою землею,

По ній дорога снилась Галілею,
По ній знаходять поле сівачі.

Глибоких плес нуртовані ключі
Одним диханням з'єднані із нею,
Колись вона світила нам траншею,
В багрець важкий вбирала тягачі.

Тепер пливе над молоденьким житом,
Над пережитим і колись прожитим
В промінні первозданному. А я
Хотів би хоч на мить її здогнати,
Але втікає обрій сивуватий,
Фата моргана. Вигадка моя.

* *
*

У квітні моложавіють діди,
Вдивляються у траси під зенітом,
І зморщок біг, і ран старих сліди
Розгладжуються сонцем соковитим.

Блискоче зір, як плесо перед літом,
Двожильні руки пнуться на труди:
Чи яр-пшеницю сіяти в ряди,
Внучат із школи стрінути привітом,

Чи спогадом вести свої літа,
Де мудрості не збила суєта,
Мов росну квітку грозове світання.

А ніч заходить повагом з полів,
І гнеться сад, важкий від солов'їв,
Нагадуючи юність і кохання.

* *
*

Черлений день, мов кутий у зброярні,
Красує неба золоті щити,
Біжать зелені вруна у світи,
Квітневих далей обриси примарні.

Димлять, снуються ватри незугарні,
Де жовтолистю в попіл перейти,
З гармонії тепла і чорноти
Постане квіт і парості прегарні.

Все оживає, міниться, тремтить,
Бруньками пружно тягнеться в блакить
І смокче сік багряними устами.

І сивий дуб від жару розімлів,
А ген бринять валторни журавлів,
Покривши небо крильми, як мостами.

* *
*

Весна і квітень. Сонце і дорога.
Людині дальні мріються світи.
Немає, кажуть, Саваофа-бога,
Земних же є — хоч греблю загати.

Що перший хоче на чини піти,
А в другого до влади засторога,
А третій — він заступник і підмога,
Бо інші, бач, немов сліпі кроти.

Я не люблю божків такої масті,
Шаную плуг, долоні мозолясті,
Тепло і ласку від упертих рук.

І якщо десь скривавлюся об камінь,
То підведуть мене тими ж руками
В тривожну ніч, рятуючи від мук.

* *
*

У квітні в нас не грають весілля,
Лише заручин стеляться привіти.
Нехай осінні обважніють віти
Та хлібом обзолотиться земля.

І хліб дозріє, щоб старе й маля
На коровай поклали зерно й квіти,
Тоді ударять бубни звіддаля,
Гармошок запалають самоцвіти.

Там буде все, як треба до весіль:
Вино в чарках, і любощі, й хліб-сіль,
Поради хитрі й танці до півночі,

Дарунки шишок, зварених в меду,
І молодий обніме молоду,
Цілуючи при людях карі очі.

* *
*

Несуть боривітри вологу і відлигу,
Торішній жовтолист відгонячи із плес,
І розкриває день свою зелену книгу,
Друковану вночі хмаринами небес.

В ній чебреці, гречки, і пшениці, й овес,
Напоєні теплом, напружені для здвигу,
І чорний горішняк зламав зими хурдигу,
В сережках золотих красує для чудес.

Навколо все живе промінням перетято,
І мислі глибина готує серцю свято
Мандрівок молодих, шукань і воскресінь.

Спахне у ватрах жар і полум'я жагуче,
І в колі друзів ти знаходиш неминуче
Тепло своїй душі, прозорість і ясінь.

* *
*

Летять, пливуть і сурмлять ув імлі
Шовкові, й жовті, й сизопері птиці
Із континентів чорної землі
У рідні гнізда, на свої криниці.

Дуби сивіють, як порохівниці,
Фата моргана мріє по ріллі,
Хитаються гніздов'я на гіллі
Під полум'ям зеленої зірниці.

Вони сьогодні оживуть вночі,
І їх осядуть стомлені ключі
Із Африки, з єгипетської брами.

Щасливий той, хто має ласку й дім,
Чи хоч гніздо у леті грозовім,
Чи хоч гіллячку, схилену вітрами!

* *
*

Полин запах, і кашка у меду
Схилилася до стежки межової,
І проситься до музики живої
Чорнявий квітень, ставши у саду.

Весь кучерявий, з громом по сліду,
Прогнавши хуги лютої завої,
Тепер стоїть і вергає сувої
Хмарин і цвіту в днину молоду.

Ще шлях бринить без літньої утоми,
Важким пальним пропахли космодроми,
Душа до цвіту в'ється, як орел.

І набухають соковиті брості
Жаги й думок, і хиляться у зрості
Дерева й люди від нових джерел.

* *
*

Дощі пахучі, брунькування руж,
Що бризнуть сяйвом десь ополуночі,
І мерехтливі дзеркала калюж
З сінцем розмоклим скраю, на обочі,—

Усе лягає в серці і чимдуж
Несе картини й спогади охочі
Весни й кохання милого, к тому ж
Повитого у посмішки дівочі.

У тім краю, з юнацької години,
Я не забув найперші вечорини,
Зітхань найперших і гірких обмов.

Де квітень водить марева веселі,
Бузки дарують сині акварелі,
Як поцілунки, сльози і любов.

* *
*

В квітневі вечори долає серце смуток.
Іще одна весна — а ти всього не зміг,
Десь обійшов життя крутіший оборіг,
А десь у заметіль не йшов на первопуток.

Не тих пісень додав і слів прив'ялий жмуток
Із серця вихопив і кинув на поріг
Людської доброти, неначебто на сміх,
А бути інший міг душі твоїй набуток.

І сумніви печуть, бо застаріла рана,
Аж доки сурми день засурмить спозарана
Та промінь у вікно всміхнеться, мов дитя,

І ти, набравши сил, встаєш о першій миті,
Ладнаєш знамено й полки свої невкриті —
Почати труд новий, мов перший крик життя.

ПІСНЯ ОЛЕКСАНДРА ДОВЖЕНКА

ПРОЛОГ

Хлопчику русявенький, задеснянський кореню,
За тобою птиці плинуть в молодім прискоренню.

Очі твої світяться молодими снагами,
Руки твої зводяться, сповнені відвагами.

Чолик тобі криється мудрістю і м'ятами
Над живими в вічності і над розіп'ятими,

Не зберуся думкою, не віддам прикметою,
А зірниця сосницька світить над планетою!

* *
*

Як не любив ти скрипу тих дерев,
Що всохли на осонні. Наче відьми,
Сухастими руками в тишині
Усе снують, скриплять і кособочать.

А поруч з ними памолодь цвіте,
Сіножаті, зажинки і обжинки,

Снопи тугі, і черлеці, і полоть,
І замолодь, зацвіття і суцвіття,—
І все живе.
І все в красі тугій.

Лише сухі дерева все риплять,
Усе поскрипують у ніч осінню,
Немов неправду пишуть на людей
Живих і мертвих.
Ти любив живе.

І яблуню живу, важку плодами,
І грушу золоту, дзвінку, як дзвін,
І слив мереживо, і візерунки вишень
Багряносоковитих. І духмяний
Малини плід під сивизною вій.

Усе живе, усе тривке і стигле,
Усе напругле й соковите. Сік
І ярий цвіт. Буяння і світання,
Важучу брость, осоння і жнива.
Лиш не любив дерев на бережку,
Посохлих і скрипучих, як доноси.

ДЕ ЗОРІ ПАДАЮТЬ

Не рубте дерев над ріками, вони продовжують життя людей і несуть зелену радість весни. Не рубте дерев!

Де зорі падають в землю
і сонце снує мережі,
Стоять осокори, як люди, на золотім узбережжі —
Їх посадив Довженко колись,
півстоліття тому,
Дівчатонькам на прохолоду,
на тінь біля отчого дому.
Їх блокували мінами,
їх окопали окопами,
Вони ж летіли пушинками
над Африками
і Європами,
Робили з них перекладини
на шибеницях по полю,
Вони ж стояли — Довженкові — за нашу
народну волю.
Тепер шумлять осокори,
віщують нову зарічність.
Їх не чіпайте сокирами,
Їх не рубайте сокирами,
Немов Довженкову вічність.

ВІРА

Нехай і паморозь лягла,
І сивий день вклонився житу,
Твоїх дощів осіння мла
Рідніш чужинського блакиту.
І та стежина, що у даль
З твоєю стелиться луною,
Як простір, щастя і печаль,
Вона зі мною і за мною.

І двоєборства люта ніч,
І день, що встав із протиріччя,
Трагічний блиск твоїх сторіч
В мені новим живе сторіччям.
І серце б'є не на біду,
В надії, жалібно і круто.
...І виростає збита рута
На тім Довженковім сліду...

ЛЮБОВ

Як я любив жагу твого життя
І слово справедливості палкої,
Подібне грому кутому!
Ти й сам
Весь був наструнчений, немов орган

Земних тяжінь тривоги і шукання,
А вся твоя незраджена любов
Ошпуйним вітром б'є мені у груди
І не дає заснути уночі;

Неначе батько кличе в путь-дорогу,
Немов тополі листям жебонять,
Неначе чорнобривці за стіною
У пахощах, заткавши синій день,
Снують черлені квіти.
То любов
Твоя, єдина до землі й людини,
Стоїть зі мною поруч, біля серця,
Довженкова, гаряча, іскрометна,
Вогнем і цвітом осяйнувши даль!

ПРОБАЧЕННЯ

Пробач, як в осінь цю погожу
Не ніч виписую й сльоту,
А світлим словом потривожу
Твого безсмертя висоту.

І на роздолища туманів
Я покладу рядки ясні
Про зачарованих Іванів
На зачарованій Десні.

Бо є для нас велика хата,
Твоїх думок співуча мідь,
Бо є розплата і оплата —
Співцеві в бронзі продзвеніть.

Де б'ють вітри нової ери,
До сонця зводиться дитя.
І хай завидують Гомери
Твоєму епосу життя...

ПІД ВАЛУЙКАМИ

Мені й досі вважаються ночі сорок першого. Дощі, розбомблені дороги, біженці. А Довженко сидить край дороги і карбує усе, як літопис...

Там, під Валуйками, в злім потоці
Відступу нашого, горя й зневаги,
Ми ж бо страждали на кожнім кроці
І воду пили з однієї баклаги.
І сумували про відступ трагічний,
Спирт куштували поліграфічний,
Та ще співали про молодість нашу,
Та в казаночку варили кашу,
Ту круп'яничку, що родичка житу,
Сонечком криту, дощем обмиту.

Ставили каші свою дегустацію
Ранами, кров'ю, солдатською працею.

Той казанок і сьогодні хитається
В хаті і знаком, і совістю нашою,
Як журилися та побивалися
Над українською долею нашою.

* *
*

Любив ти землю,
теплу і рясну,
У яблуках багряноспілих, з літа
Налитих медом сонця.
Ще любив
Струнке дощі і сизуваті крила
Осінніх нив із рунню молодою,
Покільченою, пружною, в соку,
Як власне серце.
Ще ж таки любив
Снігів замети,
білі та горбаті,
І паморозі куті візерунки
На зеленавій руті.
Й вітру свист,
Мов клич суремний в ночі й заметілі.

Твоя земля! Щедрота і турбота
Людської ниви, де ти сам стояв,
Мов колос велетенський у зерні,
Налитому і стиглому на диво,
Не боячись ні хвищі, ні зими.

ПІСНЯ

За далекою Десною,
За лататтям з гільцями,

Ходять наші партизани —
Браття з ковпаківцями.

А що в них то горе,
Та на всю руїну,

А зоря їм світиться
На свою Вкраїну.

Є у них за Ніжином
Десна із затонами,

Рани всі поділено
Рівно між загонами.

Кучерики-кучері
Всі закручені,

А оченьки молодії
Не засмучені.

Не засмучені,
Не розлучені,

Щоб стрічалися дівчата
Аж на Збручинні!

Доріженька в'ється,
І віття снується,

І стоїть Довженко
Та тихо сміється!

* *
*

Тобі не раз казали мудраки:
— Найкраще жити в сутінку, без тіні.—
А ти сміявся з того, бо в природі
Найтонший волос полишає тінь,

Орел під сонцем тінь свою несе,
І тіниться душа, дерева й трави,
Крило й рука, якщо вона у праці,

І навіть крапля поту горьова
Відтінює гарячу міць налиту.

І тільки попіл — попелом лежить,
І тільки зрадник — затирає слід,
Щоб тінь свою прокляту заховати!

* *
*

Отак тебе пам'ятаю,
де небо ставить екрани,
У посмішці білозубій,
з очима, як океани.

А на чоло відкрите
століття кладе приміти,
А на долоні добрі
дуби похиляють віти.

Заходиш в малу кімнату і плечі розводиш дужі:
— Уже ж бо весна, Андрію,
Ходімо садити ружі.

І сам, як ласкавий промінь, заносиш тепло до хати:
— Уже ж бо весна, Андрію,
Ходім джерело копати!

РАДІСТЬ

Твого б вділити оптимізму
Через прозоро-синю грань,
Через людську звичайну призму
Страждань, шукань і виглядань.

Той день приходить добрим літом,
Сьогодні дух його живий,
То йде Сашко з своїм привітом,
То йде Петрович гожим літом,
То йде Довженко віковий!

ПІСНЯ ОСТАПА ВИШНІ

* *
*

Навкруги багаття любо й мило.
Позбирались друзі, хоч не всі.
Засиніло вечора вітрило,
Кармінові трави у росі.

Я тобі, в затаєній прикметі,
Все скажу, як другу свойому́,
Де шумлять качки на перелеті,
Як шуміли і сто літ тому.

Я тебе, мов на картині, бачу,
Чую слово, і веселий сміх,
І твою красиву добру вдачу,
Що ділила помисли на всіх.

Де дзвенить земля, суха, як деко,
І снується мови щедра нить,
Ніч широка подихом молекул,
Атомними крильцями бринить.

І так само, як далеким літом,
Я й сьогодні б'ю тобі чолом,
Хто не був людині антисвітом,
Тільки світом щедрості й теплом.

Ще посидим, а як хоч, постоїм,
Перекурим у чужім дворі,
Під високим тихим небостоєм,
При зеленій вранішній зорі;

Бо у нас на двох одна потуга
І одна дорога, як в огні,
Ти в житті за радника і друга
І за брата видався мені;

Всі мої незлади, і печалі,
І шукання, і тривог сувій
У твоєму серці, як в причалі,
Зустрічали зладу й супокій.

Щоб з тієї злади линуть вгору,
Де горить веселка молода,
Бо в любові горе — вже не горе,
А біда із другом — не біда.

Опустім нестріляні рушниці,
Загудем, затягнем неважку,
Де в багатті тліють зоряниці
І задумавсь Вишня на лужку.

* *
*

За українським полем соковитим,
За небовидом з колосистим житом,
Не знаю, брате, дня того й числа,
З'явилась вишня в тепле безгоміння,
Блакитним сміхом обвила цвітіння
І вкоренилась, віттям поросла.

До неї йшли знедолені і чулі,
Завзяті й добрі, серцем не заснулі,
Не знаю, брате, наче з дивини:
Вона з очей знімала чорну сушу
І щедрим сміхом сповивала душу,
За сміх отой чухралась без вини.

На неї, брат, плелись доноси зопалу,
Її хилили — уставала з попелу,
Шукала віттям, де людські серця,
І відступала ніч, важка й холодна,
Мій друже добрий,
Вишне всенародна!
Нема тобі ні краю ні кінця!

* *
*

Інші мали гомін і медалі,
Він же від людей — одну любов;
Полишив усмішки і печалі,
У мандрівку вічності пішов.

Наче бродить буйносоким літом,
Мружить очі карі і живі
Під високим атомним зенітом,
У пахучій озелень-траві.

І бринить ясне його горіння,
І усмішки, сіяні з руки,
Заплелися у міцне коріння
На людському серці повікй.

В вечорину чи, буває, зрана,
В хуртовину чи під літній грім
Йде до Котляревського Івана
І Тарасів не минає дім.

Видно, треба вже таким родитись
І топтать осоння вікове,
Щоб вишневим усміхом іскритись,
Зворушивши мертве і живе.

* *
*

Стань мені рясткою на обочі,
Синьою стрілкою юних трав,
Вирости деревом опівночі,
Щоб я по листю тебе впізнав.

І на світанку, де грому розкати,
Де блискавки обривають путі,—
Голубом сизим сядь біля хати,
Тим, що любив ти його в житті.

Голубом сизим, селезнем диким,
Гордим Бояном, сліпим співцем,
Вічно усміхненим і не дволиким,
Від України її посланцем.

Будь за симфонію в чистім небі,
Будь рокотанням нових світань,
Хлібом народу стань при потребі,
Тільки не горем, а щастям стань!

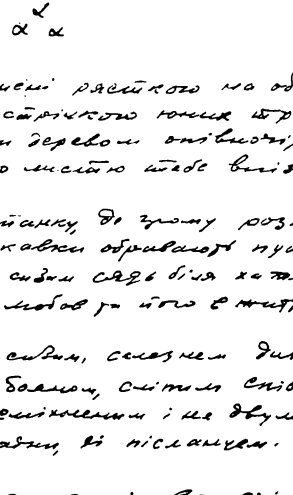

Автограф вірша
«Стань мені рястою на обочі...»

* *
*

Ні, не забудеться Остапова сила,
Каро-вишневі слова і діла.
Дякую, земле, що його породила,
Дякую, ниво, що хліба дала;

Дякую водам блакитно-прозорим,
Що давали трунок, немов кришталь,
І усім моторам, і всім просторам,
Що його, мов птицю, несли у даль.

Бо немає зроду йому переводу,
Бо гарячу правду любив над усе,
Дякую щедро людському роду,
Що ім'я вишневе у серці несе.

Дякую льону, що давав сорочку,
Дубу, що слав прохолодну тінь,
Той, що пломеніє не в одиночку,—
Двічі народжений для поколінь.

* *
*

Дивиться небо очима, і земля
зітхає на вітрі,
Мружиться літо колосом,
Мружиться літо безкрає,

Стираються мертві догми,
куються новітні літери,
Лиш тебе, правдолюбця, немає,
Тебе немає.

Але корінь могутній пружиться
і набирає соку,
І мислі твої по землях
Ходять старими слідами,
Щоб перенести людям
душу твою високу,
Щоб гіркотою і сміхом
Повиснути, як плодами!

* *
*

Дороги Вкраїни, долини і кручі,
І мудра усмішка шукає мотив;
Погодився б жити в засніженій тучі,
Щоб тільки народові промінь світив.

Щоб тільки в погожу чи в темну годину
Співали закоханим птиці землі,
Ти згоден був гризти сухар чи скорину,
Щоб тільки людині був хліб на столі.

* *
*

Коні для тебе були як друзі,
Ті, що з плугами, в важкій напрузі,
Були роботяги і орачі,
Сірі, гнідасті і гривачі;

Ті, що в жнива не жаліли сили,
Ті, що в возах весілля возили
З буйними бубнами, із смичками,
Гриви ховаючи під стрічками.

Потім, побравши сіно губами,
Шиї хилили над жолобами,
Снилось їм небо, лошата й луг,
Поле, і вітер, і вічний плуг.

Коники, коні, чого ви варті?
Ти до коняги був схож не в жарті,
З працею, з мовою вирізною
Вічного плуга тягнув борозною!

* *
*

Мороз чи спека, грози чи відлига,
Для оптимізму й дальніх мандрувань —
Живе вона, нерукотворна книга
Прозорості, усмішок і шукань.

Мов на картинці — буйний вітер віє,
І серце п'є ключі свої до дна,
І ожива тверда твоя надія,
Міцна, як дуб, і тиха, як струна.

Не так все просто: підлий корінь рити
І виходжать до людства на мости,
Гарячим жартом горе підкорити,
А посмішку до смерті донести.

Не так все просто: не піддатись славі,
Дрібним охулкам, крику й суєті,
Пізнати все — де праві і неправі,
Атакувать — і впасти на путі!

* *
*

Повесіння парує, ряхтить
і підходить до самої хати,
Сизуваті громи загуляли
і лущать гарматні розкати,
Птиці криють півнеба,
Пів-обрію криють під крила,
На лугах, на озерах
знялись акварельні вітрила.

Йде весна, йде осоння; осінні,
з димками, стежини
Заплелися у щебет,
В кущі білосніжні ожини.
Небо все в фіолетах,
лягає на крони дубов'я,
І готують гречки
щільникові меди Подніпров'я.
Йде весна мого серця,
Весна мого карого зору,
Де ходив ти, мій друже,
леліючи думу сувору.
Сивим голубом стань і прилинь із Дунаю,
Срібним дощиком стань
І полий з небокраю,
Синім рястом зведись на закоханих очі,
В рокотанні громів
Загрими, як симфонія з ночі;
Заплетися у клени до хмар,
В грозовицю сторуку,
І на серце людське упади,
І спали цю розлуку!

* *
*

Тут кожен камінь пише заповіт
І кожна гілка шле адреси літу,
А ти, Остапе, взнавши дальній світ,
Вертаєшся до рідного привіту,
Де обелісків легендарний міт
Обвився в зелень росно-розмаїту,
І хатніх вогників летючих рій
Тобі рідніш рекламних веремій.

Тут якщо пісня — то на всю просторінь,
На плин і злет, на три ясні лади.
А дуб росте — мозольний дужий корінь
Через граніт кладе свої сліди.
А сміх дівчат, а тих очей прозорінь
Веде до щастя й зводить до біди.
Й жива вода з-під явора в долині
Тобі — як ліки, добрі і єдині.

Не відцурайся слова при столі,
Не пошкодуй півночі на розмову,
Де бронзові діди і ковалі
Вплетуть до чарки мудру передмову,
І піднесуть дівчата від землі
На короваї квітку чорноброву,

І в тихім смутку, там же, край стола,
Заплаче скрипки золота бджола...

* *
*

Пиши, як кажуть, хлопче, із натури,
А я землі і серця маю сплав.
Летять, летять дзвінкі колоратури
Вітрів і птиць, хмарин і синіх трав.

Кохання в'ється, наче хміль на мури,
Розлука просить трагедійних справ,
Часу і далі не осягнеш оком,
Хоч стань горою чи пливи потоком.

Вогнистий Данте й бронзовий Шекспір,
Сумний Тарас, важкий Буонарроті
Перевернули землю з давніх пір,
Не бачачи кінця своїй роботі.

В одному скельці — міліарди зір,
В однім смичку — симфонії стократі,
Душа ж людська схиляє темну віть
Ридань і сміху, років і століть.

А ти малий, ти завжди semper tiro,
Виходь, як тінь бажання і крила,
Бери свій заступ весело і щиро,
Креши об кремінь десь до джерела.

А може, в нім проллється інша міра
Твого життя, яка ще не була,
І, може, в нім засвітиться недремна
Трудів і дум хоч іскра потаємна?

* *
*

Дорога є, а друзів тих немає,
Що так її любили у житті,
Коли снувалось марево безкрає,
Поля, луги та узгірки круті,
І їхнє слово щире не лунає
В привітній хаті не на самоті.
Послалась їм стежина невидима,
Де Вишні сміх і посмішка Максима.

Де та хода юнацька Деснякова
І карий зір Юрка Мельничука?
Лягає степу кована підкова,
Пливе Десна — Довженкова ріка,
І над усім — веселка тонкоброва
Шатром високим сяє здалека,
Де сіють хліб і зерну ставлять проби
Мислителі, звичайні хлібороби.

Ой, вій-повій же, вітре, з-за лиману,
Мені на серце спокій принеси,

Вставайте, друзі, зрану-позарану
На хліб та сіль, до чистої роси,
До щебету пташиного з туману,
До громової літньої яси.
Бо смерть важку добро перемагає,
А серце жде, а серце виглядає.

В тісному колі відшукаєм зладу,
І мислі біг, і задуми одні
І на лужку, біля мойого саду,
Ще зварим кашу в чорнім казані,
Нехай минуле буде все позаду,
Нехай майбутнє буде при мені,
Як знак мети, як сонця сяйво мідне,
Почуйте дзвін,—
то дзвонить серце бідне!..

ПРИМІТКИ

До п'ятого тому Творів Андрія Малишка увійшли вірші із збірок, що виходили друком у 1961—1966 рр.

ІЗ ЗБІРКИ «ВІЩИЙ ГОЛОС», 1961 р.

Збірка вийшла у видавництві «Радянський письменник», Київ, 1961 р.

ОПОВІДАННЯ КОБЗАРЯ

«Як і тоді, над шляхом Ромоданом...» — йдеться про шляхи Ромодани на Полтавщині, якими чумаки їздили на південь по сіль та рибу.
Варенуха — горілка, зварена з медом і спеціями.
Кобеняк (або кирея, сіряк) — український старовинний чоловічий верхній одяг з домотканого сукна, носили в непогоду.
Циндра — окалина із заліза (обласне).
Шкапові чоботи — чоботи із кінської шкіри.
Кіот — поставець (підставка) для ікон.
Ритор — учитель красномовства, або оратор у Стародавній Греції та Стародавньому Римі.
Еллінські — давньогрецькі.
Галли — кельтське населення Галлії—країни, до складу якої у давнину входила територія сучасної Франції, Бельгії, Люксембургу і т. д. Іноді галлами називають французів.
Агаряни — магометани, турки.
Фарсиди — перси.

Волохи — назва середньовічного населення Придунайських князівств і Трансільванії, з якого сформувалися румуни і молдавани. Часто волохами називали на Україні молдаванів.

Моринці — село (тепер Черкаської області), в якому народився Т. Г. Шевченко.

«ХОТІВ БИ Я СТАТИ ЯВОРОМ В ПОЛІ...»

Кос-Арал — острів і форт на Аральському морі (гирло Сир-Дар'ї), де перебував на засланні Шевченко.

«ІШЛИ З ТОБОЮ, НАЧЕ СВІДКИ ДНІВ...»

«Колокол» — антикріпосницька газета, яку видавали О. Герцен і М. Огарьов у Лондоні й Женеві (1857—1867 рр.).

ПЕНЗЕЛЬ ПОЕТА

Веронезе Паоло (1528—1588) — італійський живописець доби Відродження.

«НОЧІ ГЛУХОЇ У ПЕТЕРБУРЗІ...»

На початку вірша мова йде про створення Шевченком 1858 р. портрета видатного негритянського актора А. Олдріджа (1805—1867), з яким приятелював український поет.

ІЗ ЗБІРКИ «ЛИСТИ НА СВІТАННІ», 1961 р.

Збірка вийшла у Держлітвидаві України, Київ, 1961 р.

ЛИСТ МАКСИМУ РИЛЬСЬКОМУ

«Лежить романівська дорога...» — Романівка — село (тепер Житомирської області), де народився М. Рильський.

«Блажен, кто смолоду был молод» — рядок із поеми «Євгеній Онєгін» О. Пушкіна (розділ 8, строфа 10).

Тихонов Микола Семенович (нар. 1896) — російський радянський письменник, Герой Соціалістичної Праці.

«Я ВОЛОШКА, СПОКОНВІК ВОЛОШКА...»

У збірці цей вірш мав назву «Ніжність».

«НІ, НЕ СТОМЛЮСЯ НА ДАЛЬНІЙ МЕЖІ...»

Малюта Скуратов — найближчий помічник царя Івана IV, жорстокий діяч опричнини.

«ТАМ, ДЕ НОЧІ СЛАЛИСЯ ІМЛИСТОВІ...»

У збірці цей вірш мав назву «Пролог».

ЄВГЕНІЇ ДОЛИНЮК

Долинюк Євгенія Олексіївна (нар. 1914 р.) — знатна ланкова-кукурудзовод з Тернопільщини, двічі Герой Соціалістичної Праці.

Буонарроті — мабуть, йдеться про Мікеланджело Буонарроті (1475—1564) — великого італійського скульптора, живописця і архітектора доби Відродження.

Леонтович Микола Дмитрович (1877—1921) — видатний український радянський композитор.

СВИСТУНИ

Ремарк Еріх-Марія (1898—1970) — німецький письменник.

БІЛА ВОРОНА

Дерегус Михайло Гордійович (нар. 1904 р.) — український радянський графік, народний художник СРСР.

ЕПІЛОГ

«Горьким словом своим посмеюся...»—слова взято із біблії.

ІЗ ЗБІРКИ «ПРОЗОРІСТЬ», 1962 р.

Збірка вийшла у Держлітвидаві України, Київ, 1962 р.

РОЗЛУКА

Дубровник — югославське (Хорватія) місто на березі Адріатичного моря.
Колізей — велетенський амфітеатр у Римі, збудований у І ст. нашої ери, призначався для циркових видовищ, боїв гладіаторів тощо.
Трамонтана — холодний північний і північно-східний вітер.
Ядран — назва Адріатичного моря у сербів і хорватів (Іадран).

«СОЛДАТИК СИДІВ У ГЛИБОКІЙ ТРАНШЕЇ...»

Уїтмен Уолт (1819—1892) — американський поет демократичного напряму.
«...про листя і трави» — йдеться про вірші з книги Уїтмена «Пагінці трави» (або «Листя трави»).

«ТАК ЗАХОТІЛОСЯ ДІДУ ВМИРАТИ...»

Карат — одиниця ваги у ювелірів.

ЗЕМЛЯНКА

«Землянка» — пісня О. Суркова, дуже популярна в роки Великої Вітчизняної війни.
«...до смерті ж — чотири кроки» — переклад рядка із пісні «Землянка» О. Суркова («А до смерти — четыре шага»).

МОЛОДА

Чабанівський Михайло Іванович (1910—1973) — український радянський письменник, приятель А. Малишка.

ІЗ ЗБІРКИ «ДОРОГА ПІД ЯВОРАМИ», 1964 р.

Збірка вийшла у видавництві «Радянський письменник», Київ, 1964 р.

«БАЧУ ЛІТО У ВИСОКІМ ЦВІТІ...»

Майборода Георгій Іларіонович (нар. 1913 р.) — український радянський композитор, народний артист СРСР.

Майборода Платон Іларіонович (нар. 1918 р.) — український радянський композитор, друг А. Малишка, написав музику до багатьох пісень поета.

«ЦВІТ СПАДАЄ НА БІЛІ РОСИ...»

Масенко Терень Германович (1903—1970 рр.) — український радянський поет.

Глодоси — село Кіровоградської області, де народився Т. Г. Масенко.

Сандомир — місто на лівому березі Вісли; за Сандомирський плацдарм точилися запеклі бої в роки Великої Вітчизняної війни.

СВІТАНОК

Білоцерківка, безоста — сорти пшениці.

«ДАВНО ВЖЕ ТИ ВИРІС, ХЛОПЧИКУ МІЙ...»

Лютіж — правобережне село на північ від Києва; з Лютізького плацдарму почалося визволення Києва у листопаді 1943 р.

Петрівці — йдеться про село Нові Петрівці, недалеко від Лютежа. Тут був командний пункт

1-го Українського фронту напередодні визволення Києва.
Ватутін Микола Федорович (1901—1944 рр.) — генерал армії, Герой Радянського Союзу; командуючий 1-м Українським фронтом, керував визволенням Києва.

«ЯК ПЕРШИЙ ТАНК, В ВАЖКІЙ ТЕМПЕРАТУРІ...»
Шолуденко Н. М.— капітан Радянської Армії, його танк одним із перших прорвався на Хрещатик 5.XI 1943 р. Загинув у цьому бою.

«Я ЛЮБЛЮ ПИСАТЬ ПРО ДІДІВ...»
«Принесли перекопський грім...» — йдеться про запеклі бої на Перекопському перешийку в роки громадянської та Великої Вітчизняної воєн.

«РЕВУТЬ ТВОЇ СУРМИ, РВУЧИ ВСЕ МИНУЛЕ ЛУНОЮ...»
Холодний Яр — лісове урочище поблизу Чигирина, у XVIII ст.— місце базування гайдамацьких загонів, у 1919 р.— повстанців, у роки Великої Вітчизняної війни — партизанів.

«...І ЯК ТИ МІГ КРІЗЬ ДАЛІ ДИКІ...»
Пейзан — фальшиво, підсолоджено зображений селянин у творах кінця XVIII — початку XIX ст.

«ВИЙДУ В СТЕП ДО СИНЬОЇ КРИНИЦІ...»
Остряниця (Острянин) Яків — керівник селянсько-козацького повстання 1638 р.

«КОЛИ КАТЕРИНА ПОКЛАЛА ІВАСИКА...»

Голгофа — місце страти, за євангельською легендою, Христа; в переносному розумінні — місце (або джерело) страждань, тяжке ярмо.

«СИДІЛА МАТИ, НІБИ ГРУША ДИКА...»

«Поет Максим» — йдеться про Максима Рильського.

«ЗА РОМАНІВСЬКИМ НЕБОМ — СИНІ ПРИЧАЛИ...»

«...зіграли нам «Рушничка...» — йдеться про «Пісню про рушник» А. Малишка.

ІЗ ЗБІРКИ «РУТА», 1966 р.

Збірка вийшла у видавництві «Радянський письменник», Київ, 1966 р.

РУТА

Менестрель — середньовічний співець, поет, декламатор, пізніше — музикант.

«Я З ТИХ КРАЇВ, ДЕ ЗА ДНІПРОМ КУРГАНИ...»

Ворохобна — бунтівна, бентежна (обласне).

«ЗАВОДЯТЬ ПІСНЮ З КЛЕКОТОМ РОЗЛУКИ...»

Швачка Микита — один з керівників гайдамацьких загонів Коліївщини (1768 р.), що діяв у районах Василькова, Фастова, Білої Церкви, Богуслава.

«У ВЕЧОРАХ, ЩО ВСТАЛИ, ЯК ВІТРИЛА...»

Кармін — яскраво-червона фарба, яку добувають з комахи кошеніль.

«У ХАТІ ТИША, З ДИМОМ ВІД МАХОРКИ...»

Лорка (Гарсіа Лорка) Федеріко (1899—1936 рр.) — іспанський поет і драматург, розстріляний фашистами.
Лумумба Патріс-Емері (1925—1961 рр.) — прогресивний діяч Конго (Кіншаса), засновник і керівник партії «Національний конголезький рух», прем'єр-міністр Конго, убитий прислужниками бельгійських колонізаторів.

«ЙОГО ВЕЛИ В КАЙДАНАХ ДО СИБІРУ...»

Кодня — село (зараз Житомирської області), в якому польська шляхта вчинила криваву розправу над учасниками Коліївщини 1768 р.

«І ЗНОВУ КРИК, І СІЧА, І ЛУНА...»

Богун Іван (рік нар. невід.— 1664) — вінницький полковник, один із сподвижників Б. Хмельницького.

«СВІЙ ЛЮД І КРАЙ РЯТУЮЧИ З НЕВОЛІ...»

Кормига — ярмо, гніт, неволя.
«Сутани чорночолі» — йдеться про єзуїтів, ватіканців.
Йван — йдеться про Івана Богуна.

«СВАВОЛЯ Й ГНІТ В'ЯЛИЛИ КРАЙ ЖУРБОЮ...»

Нуда — пудьга, туга (обласне).

«НЕ ВІДДЗВЕНІЛИ ПОВЕНІ БЛАКИТНІ...»

Чумак Василь Григорович (1901—1919 рр.) — український поет, розстріляний денікінцями.

«І СТЕЛЕ ШЛЯХ БЕЗСМЕРТЯ ЧУМАКОВІ...»

Ічня — місто Чернігівської області, тут народився В. Чумак.
Герострат — ефесець, який 356 р. до н. е. спалив прекрасний храм Артеміди Ефеської, щоб обезсмертити своє ім'я; славолюбець, що добивається слави будь-якою ціною.

ПІД ВАЛУЙКАМИ

Валуйки — районний центр Білгородської області.

«СТАНЬ МЕНІ РЯСТКОЮ НА ОБОЧІ...»

Рястка — ранньовесняна лісова рослина.

«ТУТ КОЖЕН КАМІНЬ ПИШЕ ЗАПОВІТ...»

Данте Аліг'єрі (1265—1321 рр.) — великий італійський поет.
Sempre tiro — завжди учень (з латинської).

«ДОРОГА Є, А ДРУЗІВ ТИХ НЕМАЄ...»

«Посмішка Максима» — йдеться про Максима Рильського.
Десняк (Руденко) Олекса Гнатович (1909—1942 рр.) — український радянський письменник, загинув на фронті.
Мельничук Юрій Степанович (1921—1963 рр.) — український радянський критик і публіцист.

СПИСОК ІЛЮСТРАЦІЙ

1

А. С. Малишко
Фото 60-х років. Стор. 4—5

2

Автограф вірша
«Лист Максиму Рильському». Стор. 47.

3

Леонід Новиченко, Олесь Гончар,
Андрій Малишко, Пятрусь Бровка, Максим Танк.
Фото 60-х років. Стор. 128—129.

4

А. Малишко садить гілочку
Тарасової верби, привезеної з Кос-Аралу.
Фото 60-х років. Стор. 128—129.

5

А. С. Малишко, М. П. Стельмах, Ю. К. Смолич,
І. С. Козловський, М. Л. Нагнибіда.
Фото 1964 р. Стор. 144—145.

6

А. С. Малишко, Л. В. Забашта, М. Т. Рильський.
Фото 1964 р. Стор. 144—145.

7

Автограф вірша
«Стань мені ряскою на обочі...» Стор. 257.

ЗМІСТ

ПОЕЗІЇ 1961—1966

ІЗ ЗБІРКИ «ВІЩИЙ ГОЛОС», 1961 р.

«...І слово те огнисте і суворе...» 7
«Запечені жаром вуста і реквієм туги...» 8
«То ж мільйон сердець склали...» 9
«Він писав «Кавказ» серед темної ночі...» 10
Оповідання Кобзаря 11
«Мені здається часто, без оман...» 21
«Чи кувалось тев слово з крицею в горнилі...» 22
«Оживити б царя, як мумію...» 22
«Сонце стеле пурпурові пасики...» 23
«Якби його смуток ревний...» 24
«За твоєю далеччю — інша даль видніється...» 25
«От прийшов би ти, невмирущий...» 26
«Є слово — наче мед, як хміль і як потік...» 27
«Хотів би я стати явором в полі...» 27
«День старий заглох, як темна пуща...» 28
«Тож скільки треба таїть любові...» 29
«Я люблю ті дороги, де він ходив...» 30
«Ішли з тобою, наче свідки днів...» 31
Пензель поета 32
«З України десь юрбою хмурою...» 34

«Ночі глухої у Петербурзі...» 35
«В янтаревому тоні вечірніх полів, по стерні...» 36
«Лісів і трав ласкаві багреці...» 37
«Дні і ночі минають...» 37
«Ти дай мені того, що билось в муці...» 39

ІЗ ЗБІРКИ «ЛИСТИ НА СВІТАННІ», 1961 р.

Нова Програма 40
«В житті своїм до всього маю діло...» 42
Космонавтові 43
«Протікають асфальти з міста...» 44
Лист Максиму Рильському 45
Лист до гречки 51
Мелодія 52
«Травню синій, рік сорок дев'ятий...» 54
Казка 56
«Я волошка, споконвік волошка...» 57
«Без гожих днів — не бути літу...» 57
Про зорю 58
«Жовта охра врожаю...» 59
Щедрість 60
Ягода 61
Ніжність 62
«Ні, не стомлюся на дальній межі...» 63
«Там, де ночі слалися імлистові...» 65
Новітня балада 65
Олександрові Прокоф'єву 67
«Не скажу я, що у мене книжність...» 69
Пейзаж («Блакитна осінь сяє в берегах...») 70
Місток 71
Вогник 72

«Я ще, казати правду, не ввійшов...» 74
Не відцурайся 75
Євгенії Долинюк 75
Не нарікаю на жару пустель 78
Вогонь не гаситься вогнем 79
Свистуни. *Памфлет* 80
Біла ворона. *Памфлет* 82
Балада про апонімщика. *Памфлет* 85
Нігілістик. *Памфлет* 87
Майже епілог. *Памфлет* 91
Епілог 93
Радію я, коли знаходжу слово 94

ІЗ ЗБІРКИ «ПРОЗОРІСТЬ», 1962 р.

«Соковиту, напоєну зеленню
прорість...» 95
Нива 96
Яблуні 97
«Затихав робота поволі, поволі...» 98
«Он зелені штандарти вітрів
розіп'яті у небі...» 100
«Ритиму землю, ритиму гору...» 101
«Гнізда хитаються на осокорах...» 102
Вулиця Костя Герасименка 103
«Не можу бачить, як людина плаче...» 104
Розлука 105
Елегія («Отак пролечу сніжком
над долиною...») 108
«За літами і за ракетами...» 109
«Дерево вміє жити...» 110
«А коли зацвітали бузки багаті...» 110
«Пароплав іде по важкій воді...» 111
Балада («Мій дядько Васюга,
людина проста...») 112

«По роботі у полі ударило било...» 113
«Бери-но швидкості, і простору...» 115
«Солдатик сидів у глибокій траншеї...» 116
«Як ішли солдати...» 117
Пейзаж («Вечорами видніє, і місяць похож до скорини...» 119
«Пущу її, пісню, в люди...» 120
«Так захотілося діду вмирати...» 121
Моя сторінка 122
Земляпка 124
Балада («Відвідало сиву матір синів аж семірко...») 125
Молода 127
Прохання 129
Яблука 131
З минулого 132
«Інколи найде така хвилина...» 133
«Крізь темну ніч шумів весняний дощ...» 134
Птиці 135
Зерно 136
Дорога далека 137
«Дай мені, Земле, від своєї любові...» 139
Київ 140

ІЗ ЗБІРКИ «ДОРОГА ПІД ЯВОРАМИ», 1964 р.

Пісня дороги

«Пам'ятаєш? У камені, в колії добрій...» 144
Спогад (I—III) 145
«Вода стає прозорішою. Тиша» 149
«В житті є сонце і мета...» 150

Правда 151
«Вихопивсь дощик поміж заграв...» 152
«Чогось не вгледів наостанку...» 152
Тарасова гілка 153
«Знаю від листя немало слів...» 154
Картина 155
Памфлет 156
Тінь 158
Лесі Українці 159
«Бачу літо у високім цвіті...» 162
«Цвіт спадає на білі роси...» 164

Пісня яворів

«Пам'ятаєш? І не забула розмаяні боєм знамена...» 166
Світанок 168
«Давно вже ти виріс, хлопчику мій...» 168
Побратим 169
Дівча 170
Мати 171
Пісня («Запалити б світелко — гільзу снарядну...» 172
«Як перший танк, в важкій температурі...» 173
«Не стій, мати, та й коло хати...» 174
«Йдуть по степах, по осінній руті...» 175
«Я люблю писать про дідів...» 176
Там, за рікою 177
«Сняться в ночах, наповні ласки і сили...» 179

Пісня Тараса Шевченка

Ти приходиш до мене... 181
«Через грізні твої заповіти...» 182
«Ревуть твої сурми, рвучи все минуле луною...» 183
«Як жаль, я, паросты інших літ...» 184
«...І як ти міг крізь далі дикі...» 185
«Вийду в степ, до синьої криниці...» 186
«Ти живеш на планеті...» 187
«Коли Катерина поклала Івасика...» 187
«Минув кривавий час. Зросло мале та голе...» 188

Пісня Максима Рильського

«Сиділа мати, ніби груша дика...» 190
«І журавлині в небі крики...» 191
«За романівським небом — сині причали...» 192
Молоді 193
«Пропливала хмара, одна, сиріткою...» 194
«...А потім гуси потягли із півдня...» 194
«А потім в ріст пішла уся трава...» 195
«...А потім небо не міняло вроду...» 196
Листок 197
«Отак за доброю струною...» 198

ІЗ ЗБІРКИ «РУТА», 1966 р.

Рута 199

Сонети обухівської дороги

«Я з тих країв, де в сині оболоні...» 201
«Я з тих країв, де в полум'ї зорі...» 201
«Я з тих країв, де за Дніпром кургани...» 202
«І ти з такого ж поля...» 203
«І ти звідтіль, де сиві журавлі...» 204
«Привіт тобі, обухівська дорого...» 204
«А ти все та ж, як мати у надії...» 205
«Її земні розгони і простори...» 206
«У нас кохати — полюбить сповна...» 207
«Ось той місток, де я колись ходив...» 207
«В полях вечірніх гречка зацвіла...» 208
«Червона осінь стеле черлеці...» 209
«Його змололи, і змісили вкрай...» 210
«Сніги, сніги за обрієм імлавим...» 210
«Заводять пісню з клекотом розлуки...» 211
«Під круглим місяцем, ополуночі...» 212
«Від помідорів рожевіє лан...» 213
«В нас назви сіл — як кремінь на ударі...» 213
«Тепер за стіл сідають гречкосії...» 214
«У гречкосіїв є веселі дні...» 215
«Квітчається в калину із артілі...» 216
«А вже в роботі в них усе до ладу...» 216

Сонети вечорів

«У вечорах, що встали
як вітрила...» 218
«Ті вечори осінні — як напій...» 218
«В нас вечори не знають суєти...» 219
«Заходять в гості люди й сивий
діл...» 220
«Кіпчиться звада потаємних
стріч...» 221
«У вечорах осінніх є принади...» 221
«У хаті тиша, з димом від
махорки...» 222
«Не змокли на дощі
порохівниці...» 223
«Його вели в кайданах до Сибіру...» 224
«І знову крик, і січа, і луна...» 224
«Свій люд і край рятуючи
з неволі...» 225
«Сваволя й гніт в'ялили край
журбою...» 226
«Не поклонявсь оздобі царських
врат...» 227
«Чекав добра на вибиті лани...» 227
«Не віддзвеніли повені блакитні...» 228
«І стеле шлях безсмертя
Чумакові...» 229
«Встають мої світанки корчуваті...» 230
«Крізь вечори, мов корінь
у саду...» 230

Сонети синього квітня

«Отак собі гарнепько сам
посиджу...» 232
«Вона стоїть, стожарниця, вночі...» 232
«У квітні моложавіють діди...» 233

«Черлений день, мов кутий
у зброярні...» 234
«Весна і квітень» 235
«У квітні в нас не грають
весілля...» 235
«Несуть боривітри вологу
і відлигу...» 236
«Летять, пливуть і сурмлять
ув імлі...» 237
«Полин запах, і кашка у меду...» 238
«Дощі пахучі, брунькування
руж...» 238
«В квітневі вечори долає серце
смуток» 239

Пісня Олександра Довженка

Пролог 241
«Як не любив ти скрипу тих
дерев...» 241
Де зорі падають 243
Віра 244
Любов 244
Пробачення 245
Під Валуйками 246
«Любив ти землю, теплу і рясну...» 247
Пісня («За далекою Десною...») 248
«Тобі не раз казали мудраки...» 249
«Отак тебе пам'ятаю...» 250
Радість 251

Пісня Остапа Вишні

«Навкруги багаття любо й мило» 252
«За українським полем
соковитим...» 254

«Інші мали гомін і медалі...» 255
«Стань мені рясткою на обочі...» 256
«Ні, не забудеться Остапова сила...» 258
«Дивиться небо очима...» 258
«Дороги Вкраїни, долини і кручі...» 259
«Коні для тебе були як друзі...» 260
«Мороз чи спека, грози чи відлига...» 260
«Повесіння парує...» 261
«Тут кожен камінь пише заповіт...» 263
«Дорога є, а друзів тих немає...» 265

Примітки 267

Список ілюстрацій 276

АНДРЕЙ САМОЙЛОВИЧ МАЛЫШКО
Сочинения, т. 5
(На украинском языке)

Видавництво «Дніпро»,
Київ, Володимирська, 42.

Редактор *Л. С. Малахова*
Макет та художнє оформлення
В. В. Машкова
Малюнки *В. Є. Перевальського*
Художній редактор *І. М. Гаврилюк*
Технічний редактор *Ю. З. Троніх*
Коректор *О. К. Бобренко*

Книжкова фабрика «Жовтень»
республіканського
виробничого об'єднання
«Поліграфкнига»,
Київ, вул. Артема, 23-а.

БФ 30109. Здано на виробництво 28/X 1972 р. Підписано до друку 23/IV 1973 р. Папір № 1. Формат 60×108¹/₃₂. Фізичн. друк. арк. 9,0. Умовн. друк. арк. 10,8+3 вкл. Обліково-видавн. арк. 8,11. Замовл. 729. Ціна 95 коп. Тираж 20 000.